

Luigi Giussani

**Paskirti gyvenimą
Kito veikimui**

Parengė Julián Carrón

© Fraternità di Comunione e Liberazione, 2022

Pavadinimas originalo kalba: *Dare la vita per l'opera di un altro*

Vertimas iš italų kalbos: Lina Limantaitė

PRATARMĖ

“KRISTUS, MANO GYVENIMO GYVENIMAS”

Kas nulemia istorinę tikrovę, kurioje esame pasinėrę? Etikos viršenybė prieš ontologiją.¹ Tai vertinimas, kurį Giussani suformuluoja dešimto dešimtmečio pabaigoje. Tai jam buvo prieš keletą amžių su moderniąja epocha ir racionalizmo įtakos išplitimu prasidėjusios trajektorijos, kuri suformavo kultūros ir valstybės elgseną krikščionybės ir Bažnyčios atžvilgiu, viršūnė. Nuo tada etikos pirmenybė prieš ontologiją tampa visuotiniu veiksmu. Įkandin matematinio-mokslinio pažinimo ir filosofinio (bei religinio) pažinimo atskyrimo ir hierarchinio suskirstymo, tikrovės ir egzistencijos sampratą vis labiau nulemia elgsena, “preferencijos”: ne protas, tikrovė, akivaizdžiai išskylanti patirtyje, t.y. ontologija, bet etiškai elgsena, kuria remiantis naudojamas protas.² “Taip pat ir Bažnyčia, puolama racionalizmo, pabrėžė tautai ir savo teologijoje etiką, laikydama tarsi būtiną prielaidą ontologiją, beveik panaikindama jos pradžių duodančią jėgą”. (žr. čia, p. 20).

Jausdama valstybės ir kylančios kultūrinės formos priešiniąsi, didžioji Bažnyčios dalis įsikibo į tai, ką ir kiti – įskaitant niekintojus – galėjo suprasti arba turėjo pripažinti: pamatinę etiką, moralines vertybes, palikdama tolumoje dogmatinį krikščionybės turinį, jos ontologiją, t.y. žinią, kad Dievas tapo žmogumi ir kad šis įvykis išlieka istorijoje per žmogišką tikrovę – Bažnyčią, “apčiuopiamą Kristaus Kūną” (p. 86) – sudarytą iš asmenų, liudijančių pilnatvę, kurią Kristus suteikia gyvenimui tų, kurie Jį pripažįsta ir Juo seka. Kaip to pasekmė, taip pat ir pamokslavimas Bažnyčioje daugiausia susitelkė į etinius paraginimus: būdas, kaip buvo pasiūlyta krikščionybė, tapo labiau ar pirmiau iškeliančiu pareigą nei patraukliu. O kada tai įvyksta, tikėjimas praranda savo pagrįstumą ir savo gebėjimą kurti krikščionių tautos gyvenimą.

Atrodė akivaizdu ir lengviau apeliuoti į katalikišką moralę, norint išsaugoti poveikį žmonėms. Nebuvo laikoma reikalinga pateikti adekvačias priežastis sekti Bažnyčia. Galvota, kad pakaks priemygtinai pabrėžti kai kurias pamatines elgesio normas, siekiant adresatus paskatinti jų laikytis. Šiuo būdu Bažnyčia būtų ir toliau vykdžiusi savo kaip moralinio vedlio funkciją. Tol, kol kultūrinė aplinka buvo vienalytė ir Bažnyčia joje atliko pagrindinio veikėjo vaidmenį, moralė, gimusi krikščioniškoje dirvoje, nors ir sulaukdama vis silpnesnio pritarimo, atsilaikė. Bet, kai socialinis kontekstas tapo įvairesnis ir daugiakultūrinis, viskas pasikeitė. Ir erozijos procesas staiga pagreitėjo. Man buvo įspūdinga neseniai pamatyti bažnyčių, paverstų diskotekomis, kino teatrais, teniso kortais ir baseiniais, vaizdus. Įsikibimas į moralės gynimą – nors ir teisingą pagal jos principus – neatlaikė priešiškos mąstysenos, kuri vis labiau įsigalėjo, prinesdama naujas vertybes ir naujas teises, paplitimo.

Nebesiūlydama savęs kaip ontologijos, kaip gyvenimo įvykio, gebančio atitikti giluminį žmogaus troškimą, iki moralės susiaurinta krikščionybė palaipsniui prarado savo patrauklumą. Taip labai daug mūsų amžininkų gimsta ir gyvena abejingi jai ir tikėjimui. Tarsi trūko artumo su žmogiškumu dėl naivumo, “kas galiausiai galėtų išjudinti žmogų iš vidaus”:³ apleidusi giluminius žmogaus poreikius – tiesos, grožio, teisingumo, laimės – Bažnyčia pasirodė vis labiau nutolusi nuo gyvenimo, o tikėjimas – kažkas galiausiai nesuprantama.

¹ Plg. L. Giussani, *L'uomo e il suo destino. In cammino*, Marietti 1820, Genova 1999, pp. 63-74.

² *Ten pat*, p. 67.

³ Plg. Benediktas XVI, Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Sacramentum caritatis*, 2.

Kaip atsidūrėme tokioje padėtyje? Į tokį klausimą Giussani pateikia atsakymą, kuris, be mūsų praeities, nušviečia ir mūsų dabartį. Procesas prasideda, teigia jis, „niekam to nepastebint“, nuo „gyvenimo prasmės atskyrimo nuo patirties“. Dievas suvokiamas kaip atskirtas nuo patirties, kaip kažkas, neturintis poveikio gyvenimui. „T.y. gyvenimo prasmė nebeturi jokio santykio arba turi sunkiai apibrėžiamą santykį su egzistencijos akimirka, kuria žmogus vis dėlto keliauja“. Bet tai priklauso – čia Giussani žengia esminį žingsnį – nuo kažko, kas jau įvyko anksčiau: „Klausimo esmė išaiškėja kovoje, kuri kyla dėl būdo suprasti ryšį tarp proto ir patirties“ (p. 44). To išsiskyrimo, to Dievo ir patirties atskyrimo ištakose yra pažintinio pobūdžio susiaurinimas, susijęs su būdu suvokti ryšį tarp proto ir patirties.

Ką Giussani supranta kaip patirtį? „Patirtis yra tikrovės iškilimas priešais žmogaus sąmonę, yra tikrovės tapimas skaidria žmogaus žvilgsniui. Taigi tikrovė yra kažkas, su kuo susiduriama, yra duotybė, ir protas yra tas kūrinijos lygmuo, kuriame ji suvokia save“. Taigi būtent patirtyje atsiskleidžia tikrovė, ir atsiskleidžia kaip kažkas, kas yra duota, mūsų nesukurta, kas nukreipia į kitą kaip į jos galutines ištakas. O protas yra žvilgsnis, kuriam įvyksta tas atsiskleidimas, yra tikrovės lygmuo, kuriame tikrovė suvokia save kaip kylančią iš kito. Giussani pastebi: «Jeanas Guittonas, mums patvirtindamas mūsų neramų nejaukumą, suteikė mums paguodą, leisdamas pajauti, jog mūsų elgesys teisingas dėl ryšio tarp proto ir gyvenimo, kai pasakė, kad «“racionalu” protą pajungti patirčiai» (p. 44). Kodėl būtų protingas šis pajungimo veiksmas? Todėl, kad, jeigu patirtis yra tikrovės tapimas skaidria, tai protas tarnauja šiam skaidrumui, yra jo įrankis.

Priėjus šį tašką, nestebina kitas Giussani žingsnis. «Siekiant apginti Dievą jo tiesoje ir apginti būtinybę, kad žmogus gyvenimą suvoktų kaip Jo, ir visame kame siektų patikti šiam aukščiausiam viso to, kas egzistuoja, kūrėjui ir valdytojui, visų pirma reikia nuoširdaus žodžio “protas” atgaivinimo» (p. 45). Išties, jei „protas naudojamas blogai“, jei jis suvokiamas kaip tikrovės “matas”, pakenkiama visam žmogaus žinojimui, visam jo žmogiškam nuotykiui.

„Jei protas veikia kaip tikrovės “matas” – o tai visada reiškia protą kaip išankstinį nusistatymą [...] – yra trys galimi pavojingi susiaurinimai, kurie įtakoja visą elgesį gyvenime“ (p. 45). Jie susiję ne tik su praeitimi, bet ir su mūsų dabartine elgsena. Pažiūrėkime, kokie jie.

a) „Pirmas susiaurinimas – aprašau mūsų elgesio, jo dramatiško ir prieštaringo aspekto atsiradimą – ideologija vietoj įvykio“. Ką savyje talpina ši alternatyva? Žmogus gali elgtis su tikrove, imdamasis iniciatyvos, atsirandančios iš to, kas atsitinka, iš to, ką pajaučia savyje dėl poveikio, kurį tai sukelia, arba iniciatyvos, kuri temdo, siekia pažeisti tai, kas atsitinka, paklusdamas kažkam, kas „neatsiranda iš jo būdo reaguoti į dalykus, kuriuos sutinka, su kuriais susiduria, bet iš išankstinių nusistatymų“. Tuomet atspirties tašku tampa „tam tikras dalykų įspūdis ir vertinimas, tam tikra pozicija, kurią žmogus užima, “prieš” susidurdamas su dalykais, ypač prieš juos vertindamas“. Įsivaizduokime, pateikia pavyzdį Giussani, kad šachtoje ar geležinkelyje įvyksta nelaimė: tuomet susidūrimas su šiais faktais, kurie kalbina žmogų, links prie to, kad „jis neatsiranda iš žmogiško atspindžio, iš to, ką žmogus jaučia kaip žmogus šių įvykių akivaizdoje“. Tarsi jo dalykų vertinime atsirastų jau girdėta kalba, išankstinė nuostata: „Pradedama nuo išankstinės nuostatos, taigi respublikonų ar liberalų laikraštis suteiks tam tikrą toną, o vyriausybę sudarančios partijos laikraštis puls kitką“. Taigi išankstinė nuostata arba atspirties taškas, nuo kurio žmogus pradeda veikti, jei nori patekti į istoriją ir nugalėti laiką, „kad išsikovotų vietą tarp žmonių minčių ir visuomenės vertinimų, turi būti plėtojama. Jos plėtojimas yra kalbos, kuri tampa ideologija, logika. Kalbos, kuri prasideda nuo išankstinės nuostatos ir nori ją palaikyti bei primesti, logika vadinama ideologija“ (p. 45).

Tai yra kova, į kurią kiekvieną dieną metasi kiekvienas iš mūsų su didesniu ar mažesniu sąmo-ningumu. Taip pat ir krikščionis gyvena, kaip visi, šiame istoriniame kontekste ir negali pabėgti

nuo šios alternatyvos, nuo šios kovos: „Mūsų krikščioniškas gyvenimas, mūsų tikėjimas ir mūsų konkreti moralė, mūsų gyvenimo sąranga yra apsprendžiami arba esamų ideologijų, arba mūsų egzistencijos, vykstančių dalykų, nutinkančių dalykų, dalykų, į kuriuos reaguojame tam tikru būdu, faktų konkretumo, viršenybės: faktų kaip įvykių“ (p. 46). Kaip ir kai gimsta vaikas: jis pritraukia visų dėmesį su nuginkluojančia jo paties buvimo jėga; anksčiau jo nebuvo, o dabar yra. Būtent tai yra įvykis.

Bet kaip įmanoma stabiliai, kaip nuolatinį siekimą, turėti pilną santykį su tikrove, būti apibrėžtiems „nutinkančių dalykų [...] viršenybės“? „Esama didžiųjų įvykių ir smulkmeniškai mažų savo reikšme įvykių“, sako Giussani. Kad galėtume intensyviai išgyventi tikrovę, reikia, kad mums būtų įvykęs didis įvykis, esanti pradžia, „visos žmogiškos patirties pamatinis principas“. Praeitį negali būti pamatu žmogiškai patirčiai. Šis pastebėjimas mums leidžia suprasti, koks lemiamas dalykas yra suvokti krikščionybę, kuri gali būti nuolatos susiaurinama iki ideologijos, t.y. iki tikslios jos priešingybės, prigimtį. „Todėl krikščionybė yra įvykis ir todėl yra esanti, esanti dabar, o jos ypatybė yra ta, kad ji yra esanti kaip atmintis; čia krikščioniška atmintis nėra tapati prisiminimui, priešingai, nėra prisiminimas, bet yra pačios Esaties įvykimas iš naujo“. Tik jeigu krikščionybė yra įvykis ir yra pripažįstama bei sekama kaip tokia, ji gali būti lemiamu dalyku žmogui, kuris gyvena, gali pakeisti būdą, kuriuo žiūrima į viską. „Tik šio įvykio pripažinimas sutrukdo būti ideologijos tarnais“ (p. 46).

b) Po šio pirmo pabrėžto dalyko Giussani įvardija antrą susiaurinimą, kuris įtakoja mūsų elgesį. „Jei žmogus pasiduoda dominuojančioms ideologijoms, kilusioms iš visuotinės mąstysenos, įvyksta [...] atsiskyrimas tarp ženklų ir regimybės; iš čia išplaukia ženklų susiaurinimas iki regimybės. Kuo labiau suvokiama tai, kas ženklas yra, tuo labiau suprantamas iki regimybės susiaurinto ženklų ydingumas ir nelaimė“ (p. 46).

Bet kas yra ženklas? Jis, sako Giussani, yra „tikrovėje esančio veiksnio, kuris mane nukreipia kitur, patirtis. Ženklas yra patiriama tikrovė, kurios prasmė yra kita tikrovė; jis atskleidžia savo prasmę, veddamas prie kitos tikrovės“. Čia vėl kalbama apie tinkamą proto naudojimą: „Išbaigti ženklų patirtį jo jusliškai betarpišku aspektu ar regimybe“ yra neracionalu, nes tokia regimybė „neperduoda visos patirties, kurią įgyjame apie dalykus“. Ir vis dėlto tai yra pagunda, kuriai lengvai pasiduodame, beveik to nepastebėdami: „Tam tikra dvasios elgsena beveik taip ir daro su pasaulio ir egzistencijos tikrove (aplinkybės, santykis su dalykais, šeima, kurią reikia sukurti, vaikai, kuriuos reikia ugdyti...): sulaukia susidūrimo su ja, tačiau sustabdo žmogišką gebėjimą leisti į prasmės paiešką, kuriai pats mūsų santykio su tikrove faktas nepaneigiamai skatina žmogaus protą“. Kai užsiblokuoja proto gebėjimas leisti ieškoti prasmės, įvyksta, sakant tai kartu su Finkielkraut, to, kas matoma, „pašalinimas“⁴, „to, kas matoma, liečiama, suvokiama, ištuštiniamas“, tvirtinant, „kad tai, kas atsitinka, „įvyksta dėl to, kad įvyksta“, taip išvengiant susidūrimo ir poreikio žiūrėti į dabartį [...] jos santykiyje su visuma“ (pp. 46-47).

Priešingai, įžvalgiai tvirtina Giussani, „ženklų idėja [...] veiksmingai įneša į gyvenimą dalykų prasmę“, veda protą į galutinę tikrovės gelmę. Čia Giussani pavartoja labai drąsų posakį: „Slėpinys (t.y. Dievas) ir ženklas (t.y. kontingentiška tikrovė, nes ji visada nukreipia kitur; net ir mažiausias akmenėlis, kad būtų pats savimi, nukreipia į Būties šaltinį), [...] tam tikra prasme sutampa“. Ką jis nori pasakyti? „Kad Slėpinys yra ženklų gelmė, ženklas nurodo gilų Slėpinio, Dievo kūrėjo ir atpirkėjo, Dievo Tėvo esatį. Ženklas nurodo mūsų akims Kito, gilų Slėpinio esatį visiems dalykams, parodo jį mūsų akims, mūsų ausims, mūsų rankoms“. Tai reiškia: „Slėpinys tampa patirtimi per ženklą“ (p. 47).

⁴ A. Finkielkraut, *L'umanità perduta. Saggio sul XX secolo*, Liberal, Roma 1997, p. 88; plg. H. Arendt, *Totalitarizmo ištakos*, Tyto alba, Vilnius 2001, pp. 450.

Pripažinti dalykus kaip Slėpinio ženklą, suprasti kiekvieno dalyko kaip nukreipiančio į Kitą, vertę, yra proto prigimtyje. O ideologija pasirodo kaip tendencija teigti kaip konkretų dalyką tik tai, kas regima, tai, kas matoma, jaučiama ir liečiama: tokia yra elgsena, kuri išlieka aktyvia, nors ir audringai griūnant didžiosioms XX amžiaus ideologijoms.

c) Ir štai pasirodo trečias susiaurinimas: „Ženklo vertės pašalinimas talpina savyje iš vienos pusės kaip priežastį, iš kitos kaip pasekmę, širdies susiaurinimą iki jausmo“. Širdis nebėra galutinis variklis, giluminė žmogaus veikimo priežastis, proto vertinimo kriterijus, nuostabos ir jausminės energijos, kurie sudaro pirmą pradžio pažintinio santykio su tikrove audinį, vieta; jos vietą užima jausmas. „Mūsų atsakomybė tampa beverte būtent dėl to, kad pasiduodame jausmo, viršesnio už širdį, naudojimui“, širdis yra „esminis žmogaus asmenybės veiksnys; jausmas – ne, nes, paimtas atskirai, jausmas veikia kaip reakcija, iš esmės yra gyvuliškas“ (p. 48). Cesare Pavese rašė: „Dar nesupratau, koks yra egzistencijos tragizmas [...]. Ir vis dėlto yra labai aišku: reikia nugalėti geidulingą pasidavimą, liautis dvasios būsenas laikyti savitikslemis“.⁵

Giussani sako, kad „širdis nurodo jausmo ir proto vienybę. Ji apima neblokuojamo proto sampratą, protą pagal visą jo galimybės apimtį: protas negali veikti be to, kas vadinama meile. Būtent širdis – kaip protas ir gebėjimas mylėti – yra sąlyga sveikam proto veikimui. Sąlyga, kad protas būtų protu, yra ta, kad jį apglėbtų gebėjimas mylėti ir taip išjudintų visą žmogų. Protas ir jausmas, protas ir meilė: tai yra žmogaus širdis“ (p. 48). Kokį žvilgsnį, talpinantį visus žmogiškumo veiksnius, nuolatos mums liudija Giussani! Kiekvieną kartą nustembu, nes jį skaitydamas visuomet susiduriu su tikrovės protingumu, kuris nesustoja ties paviršiumi, bet prasiskverbia į gilumą. Nėra atvejo, kad jis nepajaustų aš santykio su pasauliu, kuriame gyvena, dinamiškumo.

Kaip išsilaisvinti iš šių susiaurinimų? Tik apie juos diskutuojant? Stengiantis apversti tendenciją? Ne – Giussani atsakymas mus sugrąžina prie visiems prieinamos patirties lygio – reikia susidurti su iki jų nesusiaurinamu žmogiškumu, su esatimi, kuri išlaisvintų aš iš narvo, kurį jis susikūrė aplink save, kuris sulaužytų regimybės matą, išlaisvintų iš reagavimo dėsnio ir leistų „intensyviai išgyventi tikrovę“, dar kartą pavartojant posakį, esantį dešimtame Religinio jausmo skyriuje.⁶

Čia iškyla krikščionybės prigimtis, kokia ji akivaizdžiai pasirodė pradžioje: „Jėzus buvo žmogus kaip visi kiti, buvo žmogus, neturintis išimties galimybės žmogaus apibrėžime; bet tas žmogus apie save kalbėjo dalykus, kurių kiti nesakė, kalbėjo ir veikė skirtingai nei visi. Visų ženklų Ženklas. Kartą pažinta, jo tikrovė buvo jaučiama, matoma ir traktuojama to, kas buvo sukrėstas jo iššūkio, kaip kitos tikrovės ženklas, kreipė į kitą. Kaip yra aišku iš Evangelijos pagal Joną, Jėzus suvokė savo trauką kitiems ne kaip galutinę nuorodą į save, bet į Tėvą: į save, kad Jis galėtų nuvesti pas Tėvą, kaip pažinimas ir kaip paklusnumas“ (p. 53). Galutinė prasmė, į kurią nukreipia kiekviena tikrovė (kiekvienas ženklas), tapo žmogumi, „visų ženklų ženklu“; žmogumi, kuris vaikščiojo gatvėmis, su kuriuo buvo galima valgyti, kalbėti, kurį buvo galima sekti: tai yra krikščioniškasis įvykis, žinios, nukreiptos į žmogaus širdį, turinys.

Čia esama puslapių, kuriuose Giussani mus kviečia susitapatinti su pirmųjų, kurie sutiko tą jauną, tokį skirtingą nuo visų kitų, žmogų, tikėjimo pradžia: „Tikėti Kristumi, kaip atrodo akivaizdu iš krikščioniško fakto atsiradimo, yra pažinti Esatį kaip išskirtinę, būti jos nustebintiems ir, vadinasi, prisilieti prie to, ką ji sako apie save. Tai faktas: tai faktas, kuris leido atsirasti krikščionybei pasaulyje. Taigi mes nenorime nieko kita, kaip pažinti ir gyventi tai, kas atsitiko“ (p. 53).

⁵C. Pavese, *Il mestiere di vivere. Diario 1935-1950 con il taccuino segreto*, BUR, Milano 2021, p. 66.

⁶L. Giussani, *Religinis jausmas*, Tyto alba, Vilnius 2000, p. 150.

Tikėjimas yra atpažinti išskirtinę esatį, atpažinti dieviškumą, esantį apibrėžtoje žmogiškoje tikrovėje. Todėl jis „yra gestas, kurio atspirties taškas yra protas [...] protas, kuris tvirtina, kad Slėpinys yra egzistuojanti tikrovė, be kurios žmogus negali žvelgti racionalių žvilgsniu į tikrovę. Tai reiškia, kad tikėjimo pradžios taškas yra protas kaip tikrovės sąmoningumas, t.y. žmogaus religinis jausmas“ (p. 53).

Tikėjimas nėra emocija, „nėra kintantis jausmas, kuris Dievo egzistavimą identifikuoja kaip panorėjęs ir gyvena religiškumą, kaip jam patinka. Jis yra vertinimas, kuris tvirtina tikrovę, esamą Slėpinį“. Giussani aprašo tikėjimo prigimtį unikaliais žodžiais: „Tikėjimas yra racionalus, nes pražysta ant kraštinės racionalių dinamikos ribos kaip malonės gėlė, prie kurios žmogus prisišlieja su savo laisve“. Bet kaip mūsų laisvė gali prisišlieti prie šios gėlės, „kurios kilmė ir veikimo būdas nesuprantami“? Sekant „paprastai tai, ką protas suvokia kaip išskirtinį dalyką su tuo užtikrintu betarpiškumu, kaip atsitinka dėl nepriekaištingos ir nesugriaunamos tikrovės veiksmų ir akimirku, kai jie patenka į asmens akiratį, akivaizdybės“ (p. 53).

Reikia gerai įsidėmėti šį Giussani siūlymą: Kristaus įvykis yra kažkoks išskirtinis dalykas, „bet tam, kad suprastume jo skirtingumą, reikia, kad protas paprastai ir nedelsdamas priimtų, atpažintų tai, kas atsitinka, tai, kas atsitiko, su tuo užtikrintu betarpiškumu, kurį turime priešais bet kokią tikrovės akivaizdybę“. Kristus siūlo save mūsų laisvei, neprimeta jai sąvokos. Yra taip, kaip įvyko pradžioje: „Visų pirma, prieš vertinimą, kurį Jonas išsako apie tą Žmogų, kurį Petras pateikia apie tą Žmogų, prieš jų vertinimą ir jų prisišliejimą, prieš tai yra šis paprastumas, yra ši paprasta širdis, yra šios paprastos akys, šis siekis, šis paprastas troškimas, kuris yra atviras priimti, kuris gali aiškiai priimti tai, ką sutiko, tikrovės aspektą, su kuriuo susidūrė“ (pp. 53-54). Kad pastebėtume, atpažintume ir sektume tai, kas tikra, kas tampa esatimi kitokio žmogiškumo, kupino patrauklumo, ženkle, nereikia ypatingų gebėjimų, bet tik šio širdies paprastumo.

Tuometis kardinolas Ratzingeris, kalbėdamas apie dabartinį socialinį kontekstą – įvairialypį ir daugiakultūrinį, kuriame, kaip sakiau, labai daug bažnyčių paverstos diskotekomis, kino teatrais, teniso kortais, baseiniais – sąvokos klausė: „Tai kodėl gi tikėjimas dar turi pasisėkimą?“. Jis galvojo apie jaunus, kultūriškai išprususius tikinčiuosius. Atsakymas: „Pasakyčiau todėl, kad jis atranda atitiktą žmogaus prigimtyje [...]. Žmoguje yra nenumaldomas begalybės troškimas. Nė vienas iš ieškotų atsakymų nėra pakankamas. Tik Dievas, kuris tapo baigtiniu, kad įveiktų mūsų baigtinumą ir vestų jį jo begalybės matmeniu, sugeba atsakyti į mūsų būties poreikius“.⁷ Reikia tik susidurti su krikščionišku faktu, su krikščionybe pagal jos pirmąją prigimtį: vienalaikiu įvykiu, kuris turi žmogiško susitikimo formą. Jo susiaurinimas iki moralizmo ar ir iki žodinio žinios kartojimo negali atsakyti į mūsų pirmąją prigimtį. Kaip negali to padaryti ir jo – racionalistinis – susiaurinimas iki vienos iš daugybės religinio jausmo išraiškų, iki vienos iš daugybės religiškumo formų.

Taigi, „modernioje epochoje racionalizmas, prarasdamas tikrą proto prigimtį, painiavą tarp religinio jausmo ir tikėjimo padaro įprastu dalyku, taip pašalindamas ir tikrą tikėjimo prigimtį“. Tai neįvyko be neigiamų pasekmių šiuolaikiniam žmogui, ne tik krikščionims. „Painiava tarp religinio jausmo ir tikėjimo viską supainioja. Tikros tikėjimo prigimties, kaip yra Tradicijoje, t.y. Bažnyčios gyvenime, žlugimas, tikėjimo kaip pripažinimo „visa ir visuose – Kristus“, kaip prisitaikymo prie Kristaus ir Kristaus imitavimo, žlugimas sukėlė modernų pasimetimą, kuris atsiskleidžia įvairiais ir apčiuopiamais aspektais“ (p. 54).

1998 m. Giussani aprašo modernaus pasimetimo aspektus, kuriuos galime aptikti mūsų ir aplink mus esančių žmonių egzistencijoje. Krikščioniškas faktas, Esatis, kurią tikėjimas pripažis-

⁷J. Ratzinger, *La fede e la teologia ai giorni nostri*, in *Enciclopedia del cristianesimo*, De Agostini, Novara 1997, p. 30.

ta, gali būti susiaurinta, gali būti pašalintas jos istoriškumas ir konkretumas. Bet tuomet krikščioniškas tikėjimas paverčiamas jo karikatūra: t.y. tampa neracionaliu, nesuprantamu, nes nebeturinčiu savo tikrovės pamato. Tai rezultatas to, ką Giussani vadina modernaus racionalizmo penkiaais „be“. Trumpai juos apžvelkime.

a) „Pirmąją racionalizmo pasekmę galima glaustai apibūdinti šia formule: Dievas be Kristaus. Tai neigimas fakto, kad tik per Kristų įmanoma, kad Dievas, Slėpinys, apsireikštų mums toks, koks yra“ (p. 54). Bet be Kristaus tikėjimas netenka savo pagrįstumo ir tampa „fideizmu“: nebelieka krikščioniškos patirties pamato ir moraliniam išpareigojimui trūksta adekvataus stimulo. Dievas vėl tampa žmogaus vaizduotės statinio ir minčių objektu pagal skirtingus etninius bei kultūrinius akcentus.

b) Antroji racionalizmo pasekmė yra: „Kristus be Bažnyčios“, t.y. Kristus be savo Kūno, be savo kūniškumo. Kalbama apie „gnozis“, „gnosticismą“, bet kokią jo versiją. „Jei Kristuje pašaliname faktą, kad jis yra žmogus, realus, istorinis žmogus, pašaliname pačią krikščioniškos patirties galimybę“. Krikščionybė yra žmogiška patirtis, „todėl yra sudaryta iš laiko ir erdvės, kaip kiekviena tikrovė, taip pat ir materialiai. Be šio materialumo aspekto patirčiai, kurią žmogus įgyja apie Kristų, trūksta galimybės patikrinti jo vienalaikiškumą, t.y. tiesą, kurią Jis pasakė apie save“. Racionalistinė elgsena nepripažįsta, kad konkreti tikrovė, sudaryta iš laiko ir erdvės, galėtų būti „patirties apie galutinę žmogaus prasmę vieta: galutinė žmogaus prasmė neįeina į kasdienę patirtį“ (pp. 54-55).

Kristus, nuolatos pabrėžia Giussani, nėra idėja, bet yra reali, girdima, matoma, liečiama Esatis. Kur? Istoriniame reiškinyje: Bažnyčios gyvenime. «Negalima galvoti apie Kristų be tokio konkretumo; tai reikštų susiaurinti ir perkeisti tai, ką Kristus pasakė apie save, tai, kas Kristus yra, kaip apreiškėjas Dievo rankose. Tertulijonas teigia: „Caro cardo salutis“ („Kūnas yra išganymo šerdis“)» (p. 55).

c) Trečiasis racionalistinės mąstysenos įtakos bažnytiniam, asmeniniam ir bendruomeniniam gyvenimui rezultatas yra „Bažnyčia be pasaulio“, kurio pasekmės yra „klerikalizmas ir spiritualizmas, kaip dvigubas Bažnyčios kaip Kristaus Kūno vertės susiaurinimas“ (p. 55).

d) Giussani žengia dar vieną žingsnį, pristatydamas ketvirtąjį „be“: „Jei Bažnyčia yra be pasaulio, šis pasaulis siekia būti be aš: tai reiškia, kad tai yra susvetimėjimas. Šiam pasauliui būdinga sąvybė ir rezultatas – numatytas ar nenumatytas, norėtas ar nenorėtas, paprastai norimas valdžios, to, kas turi kultūrinę valdžią duotuoju momentu – yra susvetimėjimas“ (p. 57).

Kaip galutinį tokio valdžios vykdomo susvetimėjimo rezultatą turime „laisvės praradimą, laisvės nevertinimą ar panaikinimą, teoriškai nepaskelbtą panaikinimą, bet faktiškai įgyvendintą“. Bet, kadangi laisvė, kad ir kaip ji būtų apibūdinta, yra „žmogiškojo aš veidas, kalbama apie žmogaus asmens praradimą“ (p. 58).

e) Pasiekęs žemėjančios parabolės pabaigą, „šis aš, susvetimėjęs aš, yra aš be Dievo“. Bet aš be Dievo „negali išvengti nuobodulio ir šleikštulio. Todėl plaukia pasroviui: gali jaustis visumos dalele (panteizmas) arba nevilties grobiu (blogio ir tuštumos viršenybė: nihilizmas)“ (p. 58).

Ar įmanoma ir čia apgręžti tendenciją? Kaip išvengti, kad šie penki „be“, kaip ir trys pirmiau aprašyti susiaurinimai, ir toliau tuštintų iš vidaus tikėjimo gyvenimą ir žmogaus išpildymo, pilnatvės galimybę? Yra tik vienas kelias: atgauti krikščionybę pagal jos tikrą, t.y. įvykio, prigimtį.

„Taigi Jėzaus Kristaus esatis yra įvykis, kiek mums dovanota charizma mus padaro jautrius suvokti (ir kuo esame įsitikinę!), yra įvykis, kuris sutinkamas dabartyje, laike, aplinkybėse, [...] kaip Bažnyčios, paslaptingo Kristaus Kūno, paslapties neatidėliotinumą“. Giussani pakartoja: „Antgamtiška [...] yra žmogiška tikrovė, kurioje yra Kristaus paslaptis, yra natūrali tikrovė – ta prasme, kad ji pasirodo ir apsireiškia žmogišku pavidalu – kurioje yra Kristaus paslaptis. Tai Baž-

nyčia, kuri iškyla gerta manęs“. Ir smulkiau papasakoja, kalbėdamas apie savo asmeninį gyvenimą: „Ji iškilo greta manęs tam tikromis aplinkybėmis, per mano tėvą ir motiną, vėliau seminarijoje, dar vėliau, kai pradėjau sutikti žmonių, kurie buvo man dėmesingi ir draugiški, nes kalbėjau tam tikrus dalykus, ir galiausiai buvau tarsi nukreiptas į draugiją, kuri darė ir daro Bažnyčios paslaptį man betarpiška; todėl tai yra Kristaus Kūno neatidėliotinumas. Tai „pašaukimą turinti“ draugija, tai reiškia, draugija, kuri mus įtraukia, nes kuria patirtį ir yra kuriama patirties, kurioje charizma mus pasiekė“ (p. 39).

Minėdamas šv. Augustiną – „*In manibus nostris sunt codices, in oculis nostris facta*“⁸ – Giussani išaiškina charizmos fenomeno prigimtį: „*In manibus nostris sunt codices*, Evangelijos, kurias reikia skaityti, Biblija, kurią reikia skaityti; tačiau nemokėtume jų skaityti be kitos dalies: *in oculis nostris facta*. Jėzaus esatį maitina, palaiko, parodo Evangelijų ir Biblijos skaitymas, bet ji yra užtikrinama ir tampa mums akivaizdi per faktą, per faktus kaip esatį“. Faktai, kurie įgauna ypatingą svorį tiems, kuriems atsitinka, kurie jų yra paliečiami, užkariaujami: „Kiekvienam yra įvykęs faktas, kuris turėjo prasmę, esatis, kuri įtakojo visą gyvenimą: nušvietė suvokimo, jautimo ir veikimo būdą. Tai vadinama įvykiu. Tai, su kuo susidūrėme, išlieka tikrai gyva, įvyksta kiekvieną dieną“. Ir visa tai turi tapti vis labiau mūsų: „Todėl kiekvieną dieną [...] turime įsisąmoninti įvykį, kuris mums įvyko, įvykusį susitikimą“ (p. 39).

Tik krikščionybės patirtis, visiškai pratęsianti pradžios tikėjimą, geba dar sužavėti tiek, kad tas, kas susiduria su Kristaus įvykiu tame žmogiškame pavidale, kuriuo jis jį pasitinka, gali būti „pagautas“, kaip Jonas ir Andriejus prieš du tūkstančius metų. Giussani yra akivaizdus liudijimas šios galimybės šiandien, kurią jis aprašo taip: „Kristus, būtent šis vardas nurodo ir apibrėžia tikrovę, kurią sutikau savo gyvenime. Sutikau: iš pradžių apie tai girdėjau kalbant vaikystėje, jaunystėje, ir t.t. Galima suaugti, ir šitas žodis yra gerai žinomas, tačiau daug žmonių jo nesutinka, nepatiria realiai kaip dabarties; o Kristus įėjo į mano gyvenimą, mano gyvenimas susidūrė su Kristumi kaip tik dėl to, kad aš išmokčiau suprasti, kad Jis yra visko, viso mano gyvenimo centras. Kristus yra mano gyvenimo gyvenimas. Jame susitelkia visa tai, ko aš norėčiau, visa tai, ko aš ieškau, visa tai, ką aš aukoju, visa tai, kas manyje atsiranda dėl žmonių, su kuriais jis mane suvedė, meilės“ (p. 39).

Iš čia atsiranda visos naujovės, visos veikimo pasekmės: „Kristus, gyvenimo gyvenimas, tikrumas dėl gero likimo ir draugija kasdieniam gyvenimui, artima ir į gerą perkeičianti draugija: tai yra Jo veiksmingumas mano gyvenime. Moralė ne tik prasideda nuo čia, bet tik čia moralumo gija įsitvirtina ir išsigelbėja“. Kad parodytų, jog moralumas atsiranda iš priklausymo Kristui, Giussani kalba apie Petro „taip“: „Šv. Petras savo meilės Kristui priežastimi nelaukė to fakto, kad jam buvo atleista dėl gausių jo trūkumų, gausių jo klaidų, gausių jo išdavysčių; nebuvo sudarytas jo klaidų sąrašas. Kai jis buvo priešais Jį, po jo Prisikėlimo, tą kartą, kai jis akis į akį susitiko su Kristumi ir Kristus jo paklausė: „Simonai, ar myli mane?“, jis atsakė: „Taip“. Būtent santykis su šiais Jo žodžiais, kurie yra labiausiai žmogiški ir dieviški, leidžia apkabinti viską mūsų kasdienėje egzistencijoje“ (p. 39).

Kaip buvo Petru, taip ir mums „kasdienis turi būti jo atminimas, kasdienis turi būti polėkis, su kuriuo Jis tampa artimas, džiaugsminga turi tapti draugija su Juo, o jo atminimas turi padaryti mus džiugius bet kokiose aplinkybėse, bet kokiose sąlygose, nes tavyje, o Viešpatie, įsikūnija gėris, kurio Slėpinys man linki. Taip atsiranda tikrumas, kad pasieksime laimingą likimą, ir yra viltis per visą gyvenimo tėkmę“. Koks išlaisvinimas! Ir koks atokvėpis! Tai mato be mato įsiveržimas, kuris nustebina ir kuris Giussani leidžia ištarti: «“Taip, Viešpatie, tu žinai, kad tave myliu”.

⁸ Šv. Augustinas, *Sermo 360/B,20: Sermo sancti Augustini cum pagani ingrederentur*.

Kad ir būčiau suklydęs ir išdavęs tūkstančius kartų per trisdešimt dienų, tai išlieka, turi išlikti! Man atrodo, kad tai nėra išpuikimas, bet stebinanti, nesuvokiama ir neišreiškiamą malonė, kaip sakė Mikelandželas Buonarotis: „Bet ką gi aš galiu, Viešpatie, jei neateini pas mane / su įprastu neapsakomu maloningumu?“ (pp. 39-40).

Krikščioniškas gyvenimas yra paprastas ir reikia būti paprastais, kad jį apkabintume: „Kristus ir sakomas Jam taip: tai, paradoksaliai, yra žmogiškai lengviausias – tą sakau truputį perdėtai, truputį entuziastingai – arba vis tiek priimtinausias aspektas visos tos moralinės pareigos, kurią turime pasaulyje. Nes Kristus yra žodis, kuris viską atskleidžia: Kristus yra žmogus, gyvenęs prieš du tūkstančius metų kaip visi kiti, bet kuris, prisikėlęs iš mirties, su Jame esančio Slėpinio, kurio dalimi buvo savo prigimtyje, galios įsikišimu mus paliečia kiekvieną dieną, kiekvieną valandą, kiekvieno veiksmo metu“ (p. 40).

Būtent paprastumas mums leidžia kreiptis „tu“ į Slėpinį, pripažįstamą kaip artima esatis mūsų kasdienėje egzistencijoje: «Slėpinio esaties ir siekių mūsų gyvenime („Dievas yra viskas visame kame“) ir Kristaus, Jėzaus iš Nazareto, jauno žmogaus iš Nazareto, Jėzaus, kuris yra Slėpinys, tapęs Kristumi, Jo Kristumi, visuma, didžio vaizdinio, neišmatuojamo vaizdinio, neišmatuojamos užuominos, kurią Dievas, žodis Dievas turi mūsų širdyje ir mūsų lūpose, visuma, šios artimos, kasdienės ir veiksmingos esaties, šios draugijos, tiek keistos, kiek akivaizdžiai nepralenkiamos, visuma, ši visuma paaiškina mūsų kreipinį „Tu“: „Tu“ Dievui turime sakyti ir „Tu, o Kristau“ turime sakyti žmogui Jėzui iš Nazareto» (p. 40).

Iš santykio su šiuo įsikūnijusiu Tu atsiranda naujo, žmogiškesnio, galiausiai žmogiško santykio su viskuo galimybė: „Jei tai, kaip Tu žiūrėjai į visus žmones, su kuriais kalbėjai ar kurie tau atsakinėjo arba su kuriais nebuvo jokio dialogo – taip pat ir į Pilotą, ir į aukščiausius kunigus – jei santykis, kurį Tu turėjai su jais, kuris, kaip įrodo visa Tavo kančia, buvo kupinas atsidavimo jų likimui, jų asmens likimui, kupinas meilės jiems, jei jis būtų buvęs jų priimtas, jei būtų susitarę ir susijungę su Tavimi, žodis draugystė būtų buvęs vienintelis, kurį jie galėjo vartoti santykiui su Tavimi“. Tai galioja ir šiandien: „Žodis draugystė yra vienintelis, kurį galime vartoti mūsų santykiui su Juo“ (p. 40).

Ta nepalyginama Esatis perėjo per istoriją ir pasiekė ir šiuos laikus, mus, išlaikydama tąsą, tęstinumą, kuris niekada nenutrūko: „Jėzaus iš Nazareto žmogiškumas, kuris buvo pašauktas dalyvauti dieviškos prigimties paslapyje, tęsiasi, kad realizuotųsi tas būdas, kurį nustatė Tėvas, juntamoje, matomoje ir apčiuopiamoje tikrovėje: tautoje, kuriai būdingas protingas ir jausminis aspektas. Tai mistinis Kristaus Kūnas, t.y. apčiuopiamas Kristaus Kūnas, kuriame nematomas dieviškumas užima teritorijas, kurias Tėvas dovanoja Sūnui. Šis įsiveržimas sukuria žmones, turinčius naują mąstyseną ir naują vaisingumą“.

Giussani pabrėžia „istorinę“, „faktinę“ šio Kristaus tęstinumo, kuris mus pasiekia ir mus patraukia, sąlygą: „charizmą“. „Charizma yra Kristaus Dvasios įsikišimas, kad padidėtų priklausymas Kristui pasaulyje: tai istorijos, kurioje gimstama, kurioje Dvasia mus aptinka, tai, į ką mus patalpino Tėvas, duotybė. Pirmapradžio Slėpinio, Tėvo, planas mus patalpino į tam tikrą tėkmę, į tam tikrą kelią Bažnyčioje, mus įvedė į Kristaus faktą, mus padarė dalyviais, paversdamas savais kaip pažinimą ir kaip meilę“. Charizma yra dovana, yra „artimo meilė, kurią Kristus jaučia mums, paversdamas mus savais: savais kaip pažinimą ir kaip meilę, t.y. kaip mąstyseną ir kaip būdą priimti ir įgyvendinti žmogišką gebėjimą mylėti“. (p. 86).

Pilnas tos veikiančios Esaties, baigiantis paskutinėms jo vestoms dvasinėms rekolekcijoms 1999 m., Giussani kreipėsi į visus esančius tokiais žodžiais: „Norėčiau palikti jums palinkėjimą. Po viso to, ką išgirdote, tai gali likti nesuprasta, bet vis tiek jums jį pasakysiu, nes nieko geriau nesugalvočiau. [...]

Dėl malonės, kuri mums buvo suteikta šiuo susitikimu, išties, jumyse glūdi potencialumas, [...] kuri jums suteikė Dvasia, numanomai ar aiškiau, pagal kiekvieno istoriją, gebėjimas, kuri jums suteikė Dvasia liudyti Kristų, esantį vieninteliu dalyku, kurio laukia pasaulis, nes ten, kur yra Kristus, santykiai yra ramybė, vienybė ir ramybė“. Taigi pasakė: „Linkiu jums, kad šiame didžiame dalyke, dėl šio didžio dalyko, kuri jums davė Viešpats, jei jis taps vis asmeniškėsnis, tai yra, vis paklusnesnis (kadangi ir asmeniškumas yra protingai vedamas į priekį paklusnumas), galėtumėte sutikti tėvą, galėtumėte išgyventi tėvišką patirtį. [...] Tegu kiekvienas iš jūsų iš tiesų vėl atranda šio vaidmens didybę, tai nėra vaidmuo, yra sąlyga, kuriai esant žmogus žiūri, mato Dievą, ir Dievas jam patiki tai, kas jam rūpi; tėvas ir, vadinasi, motina, nes tai yra tas pats, dvasiškai tai nėra dvi skirtingos funkcijos; dalykai keičiasi tik materialinėje srityje, kai vienas ribojamas vienu ribų, o kitas – kitų ribų. [...] Kad galėtumėte išgyventi tėvišką patirtį; tėvo ir motinos: to linkiu visiems vadovams, visiems jūsų bendruomenių vadovams, bet taip pat ir kiekvienam iš jūsų, nes kiekvienas turi būti tėvas savo draugams, turi būti motina žmonėms, esantiems su juo; ne vaizduodamasis viršesniu, bet iš tikrųjų mylėdamas artimą. Iš tiesų, niekas negali būti toks apgaubtas sėkmės ir laimingas kaip vyras ir moteris, kurie jaučia esą Viešpaties sukurti tėvais ir motinomis. Tėvais ir motinomis visų tų, su kuriais susitinka.“ (pp. 93-94).

„Viešpaties sukurti tėvais ir motinomis...“. Tai ilgesys, kuri matome augant mumyse ir kuris perduodamas visiems tiems, kuriuos sutinkame, visiems žmonėms, mūsų broliams, sužeistiems, kaip ir mes, ir kupiniems nesusiauriamo laimės troškimo. Dėkingumas už tai, kad sutikome tėvą, kuris mus įvesdino į santykį su Tėvu, kaip jį išgyveno Kristus, leidžia mums trokšti pasidaryti su visais gauta malone, paskiriant gyvenimą Kito veikimui.

JULIÁN CARRÓN

2021 m. rugsėjis

Paskirti gyvenimą Kito veikimui

LEIDĖJO ŽODIS

Kun. Luigi Giussani per savo gyvenimą vykdė nenuilstamą ugdymo veiklą. Todėl didžioji jo mokymo dalis buvo perduota per sakytinės kalbos turtingumą bei ritmą ir šia forma (per garso ir vaizdo įrašus, saugomus *Comunione e Liberazione* Brolijos archyve Milane) pasiekė ir mus.

Ši knyga buvo parengta, perrašius kai kuriuos iš minėtų įrašų. Siūlomas tekstas buvo peržiūrėtas, laikantis tų kriterijų, kuriuos savo laiku suformulavo pats kun. Giussani.

1. Ištikimybė pasisakymams tokia forma, kuria jie buvo pateikti. Tekstai buvo perrašyti, maksimaliai išlaikant sakytinės kalbos eigą, intonaciją ir tipiskumą, nes tai buvo konkreti autoriaus turinio ir ketinimų išraiška.

2. Pasisakymų pobūdžio išlaikymas. Kun. Giussani kalbėjo labai skirtingomis progomis – per konferencijas, paskaitas universitetuose, atsakingųjų ar kito pobūdžio susitikimus, dvasines rekolencijas, pamokslus – ir visuomet labai dėmesingai laikėsi skirtingų kalbos registrų. Redaguojant tokius pasisakymus, vengta suvienodinti ar pertvarkyti turinį pagal formalius ar struktūrinius kriterijus. Be to, kadangi pašnekovai, tiesioginiu ar netiesioginiu būdu, yra esminė kun. Giussani pasisakymų kūrimo ir pateikimo dinamikos dalis, jų pasisakymai – jei tai yra dialogai ir pokalbiai – paprastai buvo perteikti.

3. Perėjimas nuo sakytinės formos prie rašytinės neturi būti suprantamas kaip išraiškos modulių perkeitimas, bet kaip paprastas mokymo, perduoto žodžiu, perteikimas raštu. Tačiau, kur reikalinga, siekiant išvengti skaitymo nepatogumų, būdingų mechaniniam pasakytos kalbos perrašymui, buvo pašalinti pasikartojantys žodžiai ir posakiai, su turiniu nesusiję įterpiniai, nereikalingi jaustukai bei sutvarkyti derinimai ir sintaksė, kad tekstas būtų rišlus.

4. Nuorodos – numanomos ar tiesioginės – į asmenis, faktus ir kūrinius buvo paaiškintos tekste, jei buvo galima tą padaryti, arba pateiktos išnašose, arba, įsitikinus, kad prasmė išsaugota, buvo išimtos. Tiesioginė nuoroda į pašnekovus, dalyvaujančius renginyje, ar į viešus veikėjus, jei ji nebuvo esminė aptariamoms temoms plėtotei ir supratimui, paprastai buvo praleista.

Tekstus šiai knygai atrinko ir sutvarkė Julián Carrón.

Knygoje pateikiami jau skelbti tekstai, kuriuos peržiūrėjo Carmine Di Martino ir Onorato Grassi. Leidybos koordinatorius – Alberto Savorana.

TU ARBA APIE DRAUGYSTĘ (1997) *

Jean-Baptiste'o Massillono žodžiai ("Tik Dievas yra didis, mano broliai"), išstarti ryžtingu balsu, vėl nuskambėjo didžiojoje Parodų centro salėje ir be jokios įžangos davė pradžią bei toną tų metų rekolekcijoms. Juos ištarė kun. Giussani, kreipdamasis į tūkstančius dalyvių, dar prieš pradėdamas kalbėti apie didžiąją „Kito“ temą (Tu arba apie draugystę). Jis išgyveno neramius mėnesius, kurie jį susilpnino, jo žmogiškoji būseną buvo jam neįprasta, paženklinta ligos ir bėgančio laiko naštos. "Mane užklupo senatvė", prisipažino kai kuriems žmonėms;¹ ir fiziniai ribotumai kasdien jį versdavo galvoti apie dalykus, kurie praeina, pasibaigia, sunyksta. Tačiau vietoj to, kad pasitrauktų, susitaikytų ar pasiduotų, jis reagavo kontratakuodamas, įveikdamas regimybę ir įpareigodamas save ir savo protą ieškoti jau žinomos tiesos, bet kurios vidinę gelmę dar reikia atrasti. Tai buvo mąslus laikotarpis, kupinas nuojautų, apmąstymų, kritinės analizės, kuriems jis visuomet stengėsi suteikti formą ir išbaigtumą toje "kalbos plėtotėje", kuri būtent meditacijose, skirtose Brolijai, įgijo vieną iš savo pagrindinių atramos taškų.

Jis laikė netgi "tikru dievišku nušvitimu" abi tų metų rekolekcijų paskaitas, kuriose kalbama apie žmogaus, esančio Didžiosios Esaties akivaizdoje, savimonę, kaip tvirtinama tolesniuose puslapiuose.

Prie gilinimosi į tikėjimo patirties turinį visiškai šalia atsirado modernaus ir šiuolaikinio intelektualinio konteksto bei mentaliteto, kuris iš jo atsiranda ir su kuriuo šiandienos žmogus turi gyventi, tyrinėjimas. «"Tyrinėti" žmonijos istoriją» su ketinimu parodyti galutinį egzistencijos pozityvumą taps kvietimu, kurį paskutiniame sveikinimo žodyje 2004 m. kun. Giussani išsakys Brolijos draugams. Tai – užduotis, kurią jis prisiėmė ir kurią įrodė bei liudijo savo skvarbiuose puslapiuose apie modernųjį racionalizmą, nihilizmą, apie "aš" ir žmogaus laisvės sampratą.

Kiekvienai savo kalbai ir pasisakymui kun. Giussani kruopščiai ruošdavosi: pasidarydavo užrašus, pasirašydavo "planelį", pasirinkdavo citatų, kurias surašydavo ant kortelių ar lapelių. Po to kalbėdavo, ir kalbėdamas "kurdavo" kalbą beveik „gyvai“, su komunikavimo polėkiu, kuris įtraukdavo klausytojus. Tačiau nuo 1997 m. rekolekcijų situacija pasikeitė. Baimė, kad fiziniai ribotumai, taip pat ir tarimo, gali apsunkinti jo kalbos supratimą, jį paskatino naudoti jam naują bendravimo formą, kuri technologijų dėka tapo prieinama. Todėl abi pagrindinės paskaitos buvo įrašytos prieš keletą dienų, priešais nedidelę žmonių grupę, ir po to buvo parodytos dideliuose ekranuose salėse, kuriose buvo susirinkę rekolekcijų dalyviai. Forma nepakeitė esmės, ir patirtis "gyvai" dėl to nenukentėjo. Kun. Giussani tomis dienomis buvo Riminyje, jis pats klausėsi paskaitų iš nedidelės patalpos už scenos ir sekmadienio rytą dalyvavo asamblėjoje, eksromptu atsakydamas į klausimus.

Nuo tos akimirkos naujas bendravimo būdas pasirodė esąs tarsi pačios Apvaizdos atsiųstas. Paskesniais mėnesiais ir metais vaizdo įrašų ir tiesioginių transliacijų per atstumą naudojimas leido kun. Giussani pasisakyti daugelyje judėjimo susitikimų ir tiesiogiai sekti judėjimo gyvenimą, kom-

* Comunione e Liberazione Brolijos dvasinės rekolekcijos, 1997 m. gegužės 16-18 d., Riminis.

¹ A. Savorana, *Vita di don Giussani*, Bur, Milano 2014, p. 975.

pensuojant jo negalėjimą fiziškai dalyvauti. Jo "įsiterpimai", kaip jis juos vadino, sujaudindavo žmonių sielas ir tapo gairėmis kelio, kuriuo jis ir toliau aistringai ėjo kartu su savo draugais, net ir su tais, "kuriuos pažįstu mažai ar visai nepažįstu, tačiau su kuriais jaučiu didelę bendrystę".

Ižanga

„*Dieu seul est grand, mes frères*“: tik Dievas yra didis, broliai mano. Taip žymusis oratorius Jean-Baptiste'as Massillonas pradėjo laidotuvių kalbą, skirtą Karaliui Saulei.

Prancūzijos karaliaus Liudviko XIV-ojo mirtis yra epochos, kurioje protas pretendavo užimti visą Dievo veikimo žmogaus atžvilgiu erdvę visomis prasmėmis, ženklas. Todėl Bažnyčia, galutinis šviesos, nušviečiančios žmogaus patirtį, šaltinis, įsitvirtino pastoraciniu lygmeniu, kad gintų tautos moralumą, laikydama savaiame suprantamu – tikinčiam žmogui – dogmatinio turinio aki-vaizdumą. Taip buvo sudarytos sąlygos nepakankamai Dievo tautos tikėjimo gynybai ir palai-kymui, nes būtent per kultūrinę veiklą tautos gyvenimas pagilėja ir tampa istoriškai kuriantis, būdamas už ar prieš krikščionišką tradiciją, sukūrusią Vakarų civilizaciją.

Taigi mes tarsi esame parblokšti racionalistinio maišto prieš gyvąjį Dievą, kuris apsireiškė žmogui, nepataisomų padarinių. „Gyvasis Dievas“: taip jį vadina Jėzus, nes būtent Dievas apsi-reiškė žmogui, Dievas, egzistuojantis istorijoje.

Todėl turime prašyti mūsų Tėvo, esančio danguje, padidinti mūsų tikėjimo sąmoningumą: „Kas esi Tu, Viešpatie, man, mums, visam žmonių pasauliui?“. Tai žingsnis, kuriame tikimės Jo pagalbos, kad įveiktume širdies skurdumą, kurį taip palaiko visuotinė mąstysena.

Pamėginsiu pasiūlyti apmąstymus pagal tai, kas man šiuo metu kelia neramias mintis dviem klausimais.

Pirmąjį apibrėžia šis klausimas: kas yra Dievas žmogui? „Dievas yra viskas visame kame“, sako šv. Paulius (1 Kor 15,28). Kas iš mūsų gyvena nuolatos atnaujinamą sąmoningumą, kad „Dievas yra viskas visame kame“? Ką tai reiškia?

O antras klausimas: kaip mes galime jį tokį pažinti? Jėzus pasakė: „Ir niekas nežino, kas yra Sūnus, tik Tėvas“ (Lk 10,22). Tuomet suprantu, kodėl Laiško kolosiečiams trečio skyriaus 11-oje eilutėje šv. Paulius dar kartą sako: „visa ir visuose – Kristus“.

“DIEVAS VISKAS VISAME KAME”

1. Nauja pradžia: ontologija

Šio pirmojo apmąstymo tema yra šv. Pauliaus šūkis: “Kad Dievas būtų viskas visame kame”.² Milašius *Migelyje Manjaroje* pagrindinio veikėjo lūpomis sako: “Vien Jis yra”.³

“Čia mes neturime išliekančio miesto”,⁴ sakoma Laiške žydams. Šis egzistavimas manyje ar žmonių visuomenėje, toks, koks atrodo, pilnas pretenzijų, gyvenimo tėkmėje, kurią žmogus sukuria savo dramatiškame sambūvyje ir savo socialinio būvio formose nėra išliekantis: tai laikinas, efemeriškas egzistavimas.

“Kai pasižiūriu į tavo dangų, tavo pirštų darbą, į mėnulį ir žvaigždes, kuriuos tu pritvirtinai, kas yra žmogus, kad jį atsimeni, kas yra mirtingasis, kad juo rūpiniesi?”⁵ sakoma 8 psalmėje. Ir vis dėlto mes esame tas svaiginantis gamtos lygmuo, kuriame gamta suvokia pati save; tikrovė, pasirodanti savo visuotinumu, turi paradoksią vietą, kuri ją visą talpina savo sąmoningumo galimybeje, neapčiuopiamą tašką, kuriame viskas atsispindi: aš.

Šv. Pauliaus sakinytis primena panašų Siracido pasakymą: “Nūn prisiminsiu Viešpaties darbus ir apsakysiu, ką esu matęs. Žodžiu Viešpaties darbai atsirado. [...] Jis tvarko galingus savo išminties darbus; nuo amžinybės jis yra vienas ir tas pats. Nieko ne pridėta, nieko neatimta. [...] Kokie gražūs yra visi jo darbai, žavūs pasižiūrėti ir džiugūs regėti! [...]. Kad ir kiek pasakotume, negalėtume visko apsaityti; tebūna tad paskutinis žodis: “Jis yra visas visur”.⁶

Šio Viešpaties akivaizdoje žmogiškasis aš jaučia Jo troškulį. Žmogiškasis aš jaučia šio Dievo troškulį, tai yra – kaip sako Jėzus – “jaučia amžinojo gyvenimo troškulį”. Be šio troškulio viskas būtų blausu, tamsu arba nepakeliamai niekinga: kuo labiau kas nors yra žmogus, kuo labiau aš yra sąmoningas, impulsyviai mylintis, tuo labiau jaučia, kad be Begalybės viskas slėgtų ir būtų nepakenčiama. Aš jaučia amžinybės troškulį, aš yra santykis su Begalybe, t.y. su tikrove, esančia už bet kokių ribų. Vien Jis yra: Dievas viskas visame kame.

“Dievas yra viskas”. Jis yra viskas būtent dėl šio troškulio, kuris apibrėžia žmogiškąjį fenomeną. Dievas yra Būtis. Taigi ką reiškia, kad Dievas yra Būtis? Reiškia, kad jis yra viskas visame kame. Viskas yra. Jei Dievas yra Būtis, nes yra viskas visame kame, tai viskas, kas yra, yra sukurta Dievo.

2. Dvi pagundos: nihilizmas ir panteizmas

Bet jei Dievas yra viskas, kas esu aš? Kas esi tu? Kas yra žmogus, kurį myliu? Kas yra tėvynė? Kas yra pinigai? Kas yra jūros ir kalnai, gėlės ir žvaigždės, žemė ir dangus?

Atsakymas nėra etinio susirūpinimo sprendimas, yra ontologijos atradimas: tikrovės ontologijos. Bet kaip tikrovė savo buvimu, tikrovė, pasirodanti patirtyje, t.y. pasirodanti žmogaus protui, gali egzistuoti ir iš ko susideda? Tikrovė, pasirodanti žmogui, yra sukurta Dievo, yra Dievo. Būtis kuria iš nieko, t.y. praneša apie save. Tai tikrovės kontingentiškumo, t.y. fakto, kad *tikrovė pati savęs nekuria*, suvokimas.

² 1Kor 15,28.

³ Plg. O. Milašius, *Misterijos. Migelis Manjara, Mefibosetas, Saulius iš Tarso*, Vaga, Vilnius 2002, pp.51, 65.

⁴ Žyd 13,14.

⁵ Ps 8,4-5.

⁶ Sir 42,15.21-22; 43,27.

Iš svaiginančio suvokimo, kad dalykų regimybė yra efemeriška, išsirutulioja – tarsi pasidavimas ir apgaulingas neigimas – pagunda galvoti, kad dalykai yra iliuzija ir nebūtis. Jei Dievas yra viskas, reiškia, kad dalykai, kuriuos turi, žmonės, su kuriais gyvena, arba yra niekas (nihilizmas) arba yra neapibrėžta Būties dalis – tuomet ir tu esi jos neapibrėžta dalis – Dievo dalys (panteizmas). Taigi arba nihilizmas, arba panteizmas. Šios pozicijos šiandien yra galutinis atsakymas, kuriam visi pasiduoda ir kuris mus visus apima, nesant tvirtos ir aiškios atramos.

Nihilizmas yra visų pirma antropocentrinio išpuikimo, dėl kurio žmogus esą gali išsigelbėti pats, neišvengiama pasekmė. Tai taip nėra tiesa, kad visi, kurie gyvena, gindami tokią poziciją, galiausiai netgi atvirai pajunta pranykę dualizme, kurio kartelį bando pašalinti įsivaizdavimais, pasiskolintais iš Rytų šalių arba iš tam tikros įvairios Vakarų pasaulio spiritualistinės aplinkos, kurie visuomet iš esmės įgyvendina panteistinį idealą (kaip, pavyzdžiui, JAV „New Age“).

Šis idealas atrandamas ir Tomo Mano *Budenbrokuose*, kai jis aprašo paskutinį žmogų, gebantį ginti milžinišką, kultūringą Budenbrokų turtingumą – dramatiška istorija, kuri jo atveju tampa tragiška. Per darbo kupiną dieną, pervargęs dėl to, kad išlaikytų visą iš tėvo ir iš senelio paveldėtą turtą, jis gali sau suteikti tik dešimt minučių, ketvirtį valandos poilsio. Susmukęs fotelyje, visuomet pajunta palengvėjimą – sako Tomas Manas – galvodamas apie tą paskutinę akimirką, kai jo lašą sugers „didžioji būties jūra“, taip išnykdamas kaip lašas, kaip individualybė, pasinerdamas į susitaikymą teikiantį visuotinį suvienodėjimą⁷.

Šios dvi teorijos ir pozicijos (nihilizmas ir panteizmas) diktuoja visą šiandienos elgseną; yra vieninteliai paaiškinimai (taip pat ir praktiniai, netgi ypač praktiniai), kuriuos pateikia bendra visuotinė mąstysena, apimanti ir užkraunanti visų galvą ir širdį, taip pat ir mūsų, krikščionių, taip pat ir daugelio teologų. Tiek viena, tiek kita pozicija su visomis jų pasekmėmis turi bendrą veikimo lauką, bendrą sąlyčio tašką: pasitikėjimą valdžia ir valdžios troškimą, kad ir koks būtų jos suvokimas, kad ir kokia būtų jos versija.

Kad ir koks būtų jos suvokimas, kad ir kokia būtų jos versija, valdžia yra linkusi į diktatūrą; ji yra tvirtinama kaip vienintelis tvarkos, nors ir trumpalaikės, bet galimos, šaltinis ir forma. Minimali tvarka, bet koks tvarkos poreikis tam tikroje socialinėje situacijoje gali tik valdžioje įžvelgti vienintelį tikrą šaltinį. Tai iš esmės yra ir Liuterio samprata, vedanti prie absoliučios valstybės: kadangi visi žmonės yra blogi, geriau, kad būtų tik vienas, kuris vadovautų, arba mažai vadovaujančių. Galima būtų teigti, kad Leninas, Hitleris ir Musolinis šiuo atžvilgiu yra identiški; tačiau jie per kalvinistinę puritonišką prizmę yra identiški ir demokratinėms valstybėms, ar tai būtų Amerika ar ne, ir – išskyrus formą – yra identiški Jelcino Rusijai arba galbūt, būtų galima pasakyti, nūdienos Italijos vyriausybėms. Šioje kultūroje valstybė gali veikti tik kaip kultūrinis totalitarizmas, jei jos šerdies nepaveikia kažkas labiau krikščioniško už tas idėjas ir praktikas, į kurias ji sutelkia visą savo išmintį.

Bet kaip pereinama nuo nihilizmo ir panteizmo iki valdžios kaip tikslo turėjimo? Jei žmogus, galiausia susiaurindamas save iki nieko, iki melo, yra apsimetinėjimas, jaučiasi apsimetinėjančiu, būties regimybė; jei jo aš gimsta visiškai kaip didelio tapsmo dalis, kaip paprastas jo fizinių ir biologinių pirmtakų rezultatas, jis neturi jokio pirmapradžio pagrindo: tuomet vienintelis kriterijus, kurį jis gali turėti, yra prisitaikymas, kaip išeina, prie mechaninio aplinkybių poveikio, ir kuo daugiau jose jis turi valdžios, tuo labiau jo pagrindas, kuris yra regimybė, didėja, atrodo augantis, ir todėl didėja iliuzija, dar blogiau, melas.

⁷ Plg. Th. Mann, *Budenbrokai*, 10 dalis, V skyrius, UAB Jotema, Kaunas, 2014, pp. 527-530.

3. Aš egzistavimas

Tiek panteizmas, tiek nihilizmas sunaikina tai, kas neišvengiamai yra didingiausia žmoguje; sunaikina žmogų kaip asmenį, kurio mažiausia mintis, kaip sako Paskalis, vertingesnė nei visa visata, nes priklauso be galo viršesnei tikrovei: „Visi kūnai, dangaus skliautai, žvaigždės, žemė ir jos karalystės neprilygsta net menkiausiai dvasiai, nes dvasia visa tai ir save pačią pažįsta, o kūnai – ne. Visi kūnai drauge, ir visos dvasios, ir visa, kas jų sukurta, neprilygsta nė menkiausiam dieviškos meilės judesiui. Jos plotmė yra nepalyginamai aukštesnė. Iš visų kūnų visumos negalima gauti net menkos mintelės. Tai neįmanoma, nes jie – kitos plotmės. Iš visų kūnų ir protų negalima gauti tikros meilės judesio. Tai neįmanoma, nes ji yra kitos, antgamtinės plotmės”.⁸

Aš yra tas tikrovės lygmuo, kuriame realybė virpa kaip santykio su Begalybe poreikis. Tradicinėje vartosenoje „siela“ arba „dvasia“ vadinamas visa apimančio santykio, kuris peržengtų visų įmanomų santykių laikinumą, poreikis. Nihilizmas ir panteizmas sunaikina šį „aš“, kuris apibrėžia žmogaus orumą, jį nužemina iki gyvuliškumo aspekto; o kiekvieno gesto ir kiekvieno veiksmo dėsnis yra susiaurinamas iki instinktyvumo: „Nedorėliai kaip liūtas, tykantis grobio, kaip liūto jauniklis, kuris tupi lindynėje“.⁹

Taip pat ir valdžia, kaip garbingesnė didesnio gebėjimo, kurį žmogus turi visų kitų kūrinių atžvilgiu, apraiška, realizuojama kaip turėjimas, įgyjamas remiantis labiau įgudusiu instinktyvumu nei liūto ar tigro, bet identišku dinamikos požiūriu: išdidumas, smurtas, seksas (arba „Lupikavimas, Geidulys ir Valdžia“,¹⁰ kaip *Choruose iš „Uolos“* sako Eliotas).

Kaip rasti atsakymą į iškeltą klausimą („Jei Dievas yra viskas, kas esu aš?“), t.y. kaip spręsti žmogaus būties problemą? Tai nėra tik filosofinė problema, visų pirma, tai savimonės problema, t.y. aš, asmens problema: kalbama apie tai, kas jis yra, ir ji iškyla kiekviename žmogaus veiksmo, kiekvienoje patirtyje, kurioje tikrovė pasirodo protui. Bet jei žmogus sudegina patirties turinį, sakydamas, kad jis yra niekas arba kad yra neapibrėžta visos būties dalis, tuomet už jo ribų nėra nieko, jis yra vienintelis savo paties šeimininkas. Bet jei jis neturi valdžios, jei ne jis yra šeimininkas, tuomet yra kito valdžios vergas, kad ir kas ją turėtų: taip vaikas gali būti tėvo ir motinos vergas, moteris vyro, pilietis valstybės, regiono, rajono ar savivaldybės, ir juo labiau priklausoma mažai, siaurai visuomenei, tuo labiau priklausoma nuo to, kas joje turi valdžią.

Taigi grįžkime prie klausimo: „Jei Jis yra viskas, kas esu aš?“. T.y., jei Būtis yra Dievas, ką reiškia, kad „aš esu“? Ką reiškia, kad „tu esi“? Būtent dėl akivaizdaus sunkumo, kurį šis klausimas palieka kaip savo betarpišką rezultatą, nihilizmas ir panteizmas atrodo esą atsakymas netinkamai suvokiamam protui: nihilizmas, panteizmas ir, galiausiai, valdžia. Bet koks santykis virsta valdžia, smurtu, net ir švelniausias įmanomas santykis turi viduje šiurkščią giją. Galbūt išskyrus vaikus; o suaugusių atveju vis dėlto galioja visiems.

Tam, kad pradėtume bandyti atsakyti teisingai, pažiūrėkime, ką Biblijoje Dievas sako Mozei: «Tu pasakysi jiems: toks mano vardas. „Aš esu, kuris esu“».¹¹ „Vien Jis yra“ (taigi Milašius *Migelyje Manjaroje* suprato teisingai), ir tai Dievą identifikuoja kaip Slėpinį. Tačiau šalia to yra „aš esu čia“, ir tai lieka vienintelė tikra paslaptis protui; be šios paslapties protas nemąsto, nes protas yra tikrovės suvokimas pagal visus jos veiksnius. Taigi nihilizmas ir panteizmas yra proto susiaurinimas, neigimas, yra susiaurinantys, protui prieštaraujantys supaprastinimai ir pasiduoda kiekybiniam dalykų įvaizdžiui: kiekybiniam būties įvaizdžiui, kuris iškyla iš kasdienės patirties, mirtingo gyvenimo.

⁸ B. Pascal, *Mintys*, Hubris, Vilnius 2020, p. 361.

⁹ Plg. Ps 17,12.

¹⁰ T.S. Eliot, „Coro VII“, in Id., *Cori da „La Rocca“*, Bur, Milano 2010, p. 101.

¹¹ Plg. Iš 3,14.

Taigi vienintelė tikra paslaptis yra: kodėl aš esu? Kas mane sudaro? Kas sudaro dalyką, esantį priešais mane? Kaip sudarytas akmuo ir kaip sudaryta jūra? Šis klausimas įvardija ontologinį – ne etinį – problemos lygmenį. O nihilistinis ar panteistinis racionalizmas užaštrino etinį problemos poveikį, viską susiaurindamas iki žmogaus tvirtinimo; o žmogaus tvirtinimas yra *hybris*, yra prievarta sau ir pasaulio paslapčiai. Taip pat ir Bažnyčia, puolama racionalizmo, pabrėžė tautai ir savo teologijoje etiką, laikydama tarsi būtiną prielaidą ontologiją, beveik panaikindama jos pradžių duodančią jėgą.

Taigi po viso to, kas pasakyta, racionaliai negalima neatsižvelgti į tai, kad protui Slėpinys turi būti, taip sakant, kaip įmanoma labiau “susiaurintas”. Taigi iki kokio taško gali ateiti protas ir kur Slėpinys yra neginčijamas? Kur protas yra priverstas pripažinti, jog egzistuoja galutinė tikrovė, į kurią jis negali prasiskverbti? Kas žmoguje gali būti suvokiama kažkokiu būdu – nors ir paradoksaliai – kaip “atimta” iš priklausymo nuo Dievo, kuris jį kuria? Kur jo būtis “išsisuka” nuo neišvengiamybės būti Būties dalyviu (ne “dalimi”)? Kur aš gali save suvokti nepriklausomu nuo Būties, iš kurios jis kyla? Kur? *Laisvėje!* Visa kita gali būti “ginčijama” proto, suprantama proto. Nes tai, kad kepurė savęs nepagamina, protui yra akivaizdu, kad gėlė savęs nesukuria, kad aš savęs nekuriu, protui yra akivaizdu. Bet kaip veikia Slėpinys, kuris kuria gėlę? Kaip kuria mane?

Dar radikaliau klausiant, kaip Slėpinys gali sukurti kažką, kas nesitapatina su Juo pačiu? Tai tikra paslaptis!

Taigi viskas yra suprantama, išskyrus vieną dalyką, kuris lieka dar nuošalyje, kuris protui yra už Dievo ribų: laisvė. Laisvė yra vienintelis dalykas, kuris protui atrodo esąs už Dievo ribų. Prie Būties, kokia ji yra, negalima nieko nei pridėti, nei iš jos atimti: tačiau, atrodo, kad laisvė kažką atima iš Būties slėpinio, iš Dievo.

Bet kas yra laisvė? Pradėkime nuo patirties, kaip esame įpratę. Laisvė yra kokio nors troškimo patenkinimas. Reiškiny, kuris man leidžia ištarti: “Esu laisvas”, yra pasitenkinimas. Taigi reiškinys, kuris apibrėžia laisvę, yra visiškas manęs patenkinimas, atsakymas mano troškuliui. Laisvė yra visiško pasitenkinimo poreikis. Todėl ji yra prisiderinimas prie Būties, t.y. prisišliejimas prie Būties. Jei Būtis, Dievas, yra viskas, tai laisvė yra pripažinti, kad Dievas yra viskas. Slėpinys panoro būti pripažintas mūsų laisvės, panoro sukurti savo pripažinimą.

Bet pačiame Dieve pripažinimą suteikia Sūnus, tai, kas mums buvo “padiktuota” kaip Žodis. Jėzui Kristui Dievas yra Tėvas, o Tėvui Jėzus Kristus yra Sūnus, todėl dalyvaujantis Žodyje, kaip sakoma teologijoje apie Švenčiausiąją Trejybę. Būtent jo asmenyje, jo elgesyje su Tėvu atsiskleidžia Slėpinys kaip Trejybė. Meilės priėmimas kuria abipusiškumą, generuoja abipusiškumą. Tai Slėpinyje yra prigimtis. Būties prigimtis atsiskleidė Jėzuje iš Nazareto kaip meilė draugystėje, t.y. kaip pripažinta meilė. Tokiu būdu Tėvo atspindys yra Sūnus, begalinis Žodis, ir begalinėje paslaptingoje šio pripažinimo tobulybėje, kurioje mums virpa begalinis paslaptingas būties ištakų, Tėvo grožis (*Splendor Patris*), veikia kurianti paslaptinga Šventosios Dvasios galia.

Taigi aš, žmogaus aš, sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą, savitai atspindi vienos ir triasmenės Būties, kurios dėsnis, vadinasi, bus meilė, slėpinį būtent laisvės dinamizme, o dinamizmas, kuriame pasireiškia ši meilė, negali būti niekas kita kaip draugystė.

Tačiau lieka dalykas, kuris mano protui yra paslaptis: kodėl Dievas panoro dalyvaujančios būtybės ir kaip pastaroji neapriboja, neuždaro savo ribose Būties, nieko nepavagia iš Būties?

Tai yra centrinė Slėpinio vieta: kaip dalyvaujanti būtybė nieko nepavagia iš Būties.

4. Prašyti būti

Būdama laisva, dalyvaujančios būtybės prigimtis pasireiškia – iš karto pavartosime didingą žodį – kaip *malda*.

Jei laisvė yra Būties pripažinimas kaip Slėpinio, dalyvaujančios būtybės santykis su Dievu yra tik malda. Visa kita daro būtent Dievas.

Būtent maldoje Slėpinys dar išlieka, atsilaiiko kaip galutinis paaiškinimas; jis yra maldoje ir prašyme, nes malda yra prašymas, “prašymas būti”. Dievas nori, kad žmogus prašytų būti, kad jis tiek daug, taip nuoširdžiai pasakytų, kad Jis yra viskas, jog paprašytų to, ką jis jam jau davė: dalyvauti Būtyje.

Jei sukurta būtybė yra dalyvaujanti būtybė, laisvė malda padaro vienintele šios būtybės apraiška: visa tai, ką daro dalyvaujanti būtybė, yra iš savęs malda, t.y. prašymas. Taip pat ir tame, ką supranta ir jaučia, racionalus aš garbina Slėpinį, atsiduria priešais Slėpinį. Ne “priešais”, bet Slėpinio “viduje”. Jei yra malda ir prašymas, Slėpinyje yra ir laisvė.

Taigi ko prašyti? Prašyti būti; prašyti Būties, Slėpinio. Dalyvaujančios būtybės prigimtis pasireiškia kaip malda, kuri egzistenciškai yra prašymas, prašymas būti. Bet ko gali prašyti? Padaryti visa apimančia savyje būtį visame tame, ką daro. Egzistencijoje, t.y. būties kiekyje, kuris jai perduodamas, kuris ją sudaro, visame tame, ką ji daro (nes aš būtis realizuojasi veiksmu: „Ar valgote, ar geriate, ar miegate, ar budite, ar gyvenate, ar mirštate“),¹² dalyvaujanti būtybė pripažįsta, kad Dievas yra viskas, kad viskas sukurta Dievo. *Omnis creatura Dei bona*: kiekvienas gi Dievo kūrinys yra geras.¹³ Viskas yra Dievas. Dievas yra viskas.

Teigiamu požiūriu “Dievas yra viskas”, ir laisvė yra pripažinti, kad Dievas yra viskas; pasyviu požiūriu, taip sakant, iš nebūties taško, “viskas yra Dievas”. Tai yra krikščioniškoji moralė. Krikščioniškoji moralė sutampa su šiuo pripažinimu, kuris tikrai įsitvirtina toje vietoje, kur Slėpinys tampa labiau paslaptimi, kurios negali ginčyti net žmogaus įsivaizdavimas, vaizduotė.

5. Svetimumo pasirinkimas

To, kas tikra, teisinga ir gera, priešingybė yra nuodėmė.

Ji bet kokiame veiksmu ir bet kokiame santykiyje, kad ir kokio būtų lygmens ir kokia ji bebūtų, yra nepripažinti, kad Dievas yra viskas, kaip tikslas ir kaip metodas. Santykiyje nuodėmė yra ne gyventi visko kaip Dievo tvirtinimo. Nuodėmė yra nepripažinti Dievo kaip visa apimančių ištakų, iš kurių kyla bet kokio veiksmo tikslas ir metodas. “Vien Jis yra”. Tuomet niekas nėra mūsų.

Jei tai tampa prieštaravimu, taip atsitinka dėl nuodų, duodamų “melo tėvo”: ir šis prieštaravimas yra savo pačių stabmeldystė.

Išties, Biblijoje stabmeldystė yra galutinis nuodėmės sinonimas. “Melo tėvas” (kaip Jėzus sakys apie velnią) veikia, kad paskleistų racionalią stabmeldystės galimybę.

Mes galime tik pasakyti: nuodėmė yra bet koks veiksmas, kuriame galėjimas pasakyti “Dievas yra viskas” tampa prieštaravimu, yra bet koks veiksmo aspektas, kuris gali nebūti nuoseklus “Dievas yra viskas” atžvilgiu.

Taigi žmogus arba bando pasišalinti, pasislėpti Būties esaties akivaizdoje (kaip pradžioje pirmieji du žmonės, Adomas ir Ieva) arba, galiausiai, paskutinę dieną pasiduoda nevilčiai: «Jie sakys kalnams ir kalvoms: “Griūkite ant mūsų ir apdenkite mus”»¹⁴.

¹² Plg. 1Kor 10,31; 1Tes 5,10.

¹³ 1Tim 4,4.

¹⁴ Oz 10,8.

Vietoj Dievo, kuris vaikščioja su Adomu ir Ieva, pučiant vakaro vėjui, artumo, *pasirenkamas svetimumas*. Vietoj to, kad eitų su Juo, Adomas ir Ieva pasirinko pašalietį, kažką svetima pačiai jų patirčiai, svetimą, melo tėvą, Šėtoną, kurio vienintelis apibrėžimas yra "būti prieš". Jo laisvės esmė yra "būti prieš": ne parodyti, kad Dievas nėra viskas, bet būti prieš akivaizdybę, kad Dievas yra viskas. Tokia yra jo prigimtis, kaip kiekvienos nuodėmės prigimtis. Prieš akivaizdybę, prieš tai, ką parodo patirtis, Šėtonas, kaip pagundą, parodo Būtį kaip melo ir blogio šaltinį, kaip apgaulingą viziją. Taip melo tėvas įrodo savo apgavystę. Todėl žmogiškoje patirtyje iškyla kaip kažkas prieš tiesą ir žmogaus gėrį: kaip *pašalietis*, nes Adomas ir Ieva nežinojo, kad tai buvo velnias, žalčio pavidalu buvo pašalietis, svetimas jų patirčiai.

Maištaudamas žmogus prisišlieja prie jo būčiai svetimos tikrovės, prisišlieja prie "pasaulio", kaip sako Jėzus, t.y. prie aukščiausios valdžios, kuri turi įprastą išvaizdą (kaip Adomo ir Ievos žaltys turi gyvūno išvaizdą), bet viduje nėra tas, kas sakosi esąs, nėra tas, kas rodosi esąs, viduje „nėra“. Taip pat ir Šėtonas yra Dievo plane dalyvaujanti būtybė ir todėl yra Dievo; būtent šito nepriėmimas, nepripažinimas daro nelaimingą jį ir, vadinasi, nusidedantį žmogų.

Tai paaiškina iš vienos pusės, kodėl tas, kas eina moralės, suvokiamos kaip pripažinimo, kad Dievas yra viskas, kryptimi, yra džiugus; randa netgi laimę ir bet koku atveju ramybę net ir liūdniausioje situacijoje. Iš kitos pusės, tas, kas seka, kas pasiduoda melo tėvui, velniui, kuris nepripažįsta, kad Dievas yra viskas, nors ir yra jo sukurtas, kas pasiduoda pašaliečiui, yra auka, vergas ir auka pirminės priežasties, kuri jo nekenčia, jo nemyli ir kuri yra pasaulis: tampa pasaulio vergu ir, kuo labiau daro karjerą, tuo labiau ši vergystė tampa akivaizdi. „Žiūrėkite, kiek šeiminkų turi tie, kas nenori turėti vienintelio Viešpats“,¹⁵ sakė šv. Ambraziejus.

¹⁵ «*Quam multos dominos habet qui unum refugerit*» (Šv. Ambraziejus, "Epistulae extra collectionem traditae, 14,96", in *Tutte le opere di sant'Ambrogio – Discorsi e Lettere II/III. Lettere (70-77)*, Biblioteca Ambrosiana – Città Nuova Editrice, Milano – Roma 1988, pp. 312-313).

“VISA IR VISUOSE – KRISTUS”

1. Žmogaus prigimtis ir likimas

“Visa ir visuose – Kristus”.¹⁶ Šis šv. Pauliaus sakinytis nusipelnė citatos, kurią randame šv. Maksimo Išpažinėjo *Mistagogijoje*.

“Kristus“, sako, „yra [...] visa ir visuose, Jis, kuris viską talpina savyje savo unikalio, begalinio ir išmintingiausio galia – kaip centras, į kurį subėga [visos] linijos – idant vienintelio Dievo kūriniai neliktų svetimi ir priešiški vieni kitiems, bet turėtų bendrą buveinę, kurioje galėtų parodyti savo draugystę ir taiką”.¹⁷ Tai viso to, ką galvojame ir jaučiame savo tikėjimo įsitikinimuose, šaknų apibendrinimas.

Visų pirma, šv. Pauliaus sakinytis. Jei “Dievas yra viskas visame kame”, ką reiškia “visa ir visuose – Kristus”? Teologija dažnai mėgina sutapatinti šiuos du teiginius, pakeisdama pirmame jų “visa” žodžiu “visi”. Tačiau Pirmame laiške korintiečiams (15,28) sakoma: “Kai jam bus visa pajungta, tuomet ir pats Sūnus nusilenks tam, kuris buvo viską jam pajungęs, kad Dievas būtų viskas visame kame [*hína ê(i) ho theós pánta en pásin*]”.¹⁸ Graikiškas žodis *en pásin* yra tiek vyriškos, tiek niekatrosios giminės. Tačiau šiuo atveju, atsižvelgiant į šv. Pauliaus formuluotės kontekstą, šis terminas gali būti verčiamas tik niekatrosios giminės žodžiu: “Jam bus visa pajungta [...] buvo viską jam pajungęs, kad Dievas būtų viskas (*pánta*) visame kame (*en pásin*)». “Dievas viskas visame kame” yra ne tik galimas, bet būtinas vertimas, atsižvelgiant į galutinį ir globalesnį formuluotės kontekstą.

Laiške kolasiečiams (3,11) atsiranda kita formuluotė: “Čia jau nebėra nei graiko nei žydo, nei apipjaustyto nei neapipjaustyto, nei barbaro nei skito, nei vergo nei laisvojo, bet visa ir visuose – Kristus” (*allá tá pánta kái en pásin Christós*). Čia *en pásin* yra vyriškos giminės daugiskaita; kontekstas tai pabrėžia ir motyvuoja, taigi teisingas vertimas yra “visa ir visuose”.

Skirtumas turi esminę prasmę.

Visų pirma, “visa ir visuose – Kristus” pagal savo ontologinę vertę yra saitas tarp Kristaus asmens paslapties ir kiekvieno žmogaus asmens prigimties bei likimo: tai yra tikra, ontologinė “visa ir visuose – Kristus” vertė. Todėl Jėzus paskutinėje kalboje prieš savo mirtį aukštutiniame kambaryje, kreipdamasis į Tėvą, tarė: “Man davei galią į visus žmones [pažodžiui: “visus kūnus”], kad teikčiau amžinąjį gyvenimą visiems, kuriuos esi man atidavęs”.¹⁹

Tačiau, antra, “visa ir visuose – Kristus” reiškia, kad Kristus ne tik ontologiškai, bet ir žmogaus savimonei yra pirmapradis šaltinis, galutinis ir adekvatus pavyzdys, kad žmogus sukurtų ir gyventų savo santykį su Dievu (Kūrėju) ir su kitu žmogumi (kūriniu), savo santykį su visata, su visuomene ir su istorija.

2. Imituoti Kristų

Kodėl santykis su Dievu yra santykis su Jėzumi? Nes Jėzus yra Dievo kaip Slėpinio, Trejybės kaip Slėpinio atsiskleidimas, apsiereiškimas. Todėl „moralė“ žmogui yra Jėzaus Kristaus, žmogaus Jėzaus, Jėzaus žmogaus-Dievo, žmogaus, kuriame Dievas yra, elgesio imitavimas.

¹⁶ Kol 3,11.

¹⁷ Šv. Maksimas Išpažinėjas, *Mistagogija*, I.

¹⁸ 1Kor 15,28.

¹⁹ Plg. Jn 17,2.

Jis visiems yra Mokytojas (*Magister adest*: „Mokytojas atėjo“.²⁰ „Nesivadinkite mokytojais, nes vienas jūsų Mokytojas“²¹), Mokytojas, kurį reikia atrasti, klausyti ir sekti: „Palaiminti tie, kurie klausosi Dievo Žodžio ir jo laikosi savo gyvenime“.²² Kristaus imitavimas yra tiesos pažinimas, tiesos praktika visiems žmonėms.

Jėzus Kristus tebegyvuoja istorijoje, visais laikais, Bažnyčios paslapyje, savo Kūne, kurį sudaro visi tie, kuriuos Tėvas atidavė į jo rankas, kaip sako Jis pats, ir kuriuos Jis savo Dvasios jėga Krikšte sutapatino su savimi kaip savo Kūno narius. Kristaus mokymas yra Bažnyčios mokymas – ir todėl jam tapatus – nes ji autentiškai jį skaito ir girdi.

Čia norėčiau išsakyti vieną pastebėjimą. Tai, ką sakėme anksčiau apie valdžią, galioja, kaip svaiginantis aspektas, autoritetui, kaip jis galėtų būti gyvenamas Bažnyčioje. Jei jis nėra tėviškas ir, vadinasi, motiniškas, gali tapti didžiausio nesusipratimo šaltiniu, klastingu ir naikinančiu instrumentu melo, Šėtono, melo tėvo, rankose.²³ Tačiau visada, sukrečiančiu ir paradoksaliu būdu, Bažnyčios autoritetui galiausiai reikia paklusti.

Instituciniu požiūriu juo yra, nes tai, ką jis sako, yra Tradicijos įrankis ir priemonė, t.y todėl, kad formaliai yra ortodoksinis tikėjime ir atsidavęs praktikoje Popiežiaus autoritetui. Todėl instituciniu požiūriu autoritetas yra kontingentiška forma, kurią prisikėlusio Jėzaus esatis naudoja kaip veikiančią jo draugystės su žmogumi, su manimi, su tavimi, su kiekvienu iš mūsų išraišką. Tai yra išpūdingiausias Bažnyčios paslapties aspektas, kuris labiausiai paveikia žmogaus savimeilę, patį žmogaus protą.

Kristaus mėgdžiojimo, Kristaus imitavimo reikšmę Bažnyčia autentiškai nurodo visiems žmonėms, bet iš pradžių ir visų pirma pakrikštytiems žmonėms, tikintiesiems. Taigi Bažnyčia yra šaltinis, su kuriuo lyginama visa moralė, gyvenimo kaip pareigos suvokimo ir siekio ją atlikti moralumo apibrėžimas, Kristaus, vienintelio žmonijos mokytojo, sąmoningumo šviesoje (*Unus est enim Magister vester*²⁴). Krikšte, pamatiniame geste, per kurį Bažnyčios gyvenime žmogus įvesdinamas į Kristaus paslaptį, gimsta „naujas kūrinys“.²⁵ Tai yra nauja ontologija, nauja būtybė, naujas, neįsivaizduojamas dalyvavimas Būtyje, Būtyje kaip Slėpinyje. Iš čia atsiranda nauja moralė.

Bet kaip įmanoma imituoti Kristų, žmogų Jėzų iš Nazareto, esant begaliniam kiekvieno žmogaus, kuris Juo tiki, paslaptingos tapatybės skirtumui? Kokia paslaptinga tapatybė gyvuoja kiekviename žmoguje, kuris Juo tiki!

Jėzus yra žmogus, kuriam Dievo Dvasia leido gimti – kaip kiekvienam žmogui – iš moters, gyventi ir mirti kaip motinos sūnui; jo aš, jo asmenybė susitapatina su pačia Slėpinio prigimtimi, todėl tai, ką buvo ir yra galima sužinoti apie Slėpinį, buvo nedelsiant Jo apreikšta.

Taip sužinojome, kad žmogus Jėzus yra imanentiškas Dievo Žodžiui, Tėvo Sūnui. Todėl Kristaus imitavimas yra įmanomas, jeigu žmogus pripažįsta save patį Dievo kaip Tėvo „įvaikiu“, paslaptinai dalyvaujančiu Dievo prigimtyje, pasirinktu Jėzaus, žmogaus-Dievo, būti Jo dalimi krikšto paslapyje, padarytu jo Kūno nariu.

Visam šitam Bažnyčia naudoja apibrėžimą „įvaikis“, ji yra paraginama Jėzaus Dvasios mūsų buvimą sūnumis vadinti „įvaikyste“. „Bet, atėjus laiko pilnatvei, Dievas atsiuntė savo Sūnų, gimusį iš moters, pavaldų įstatymui, kad mes įgytume įvaikystę. O kadangi esate įvaikiai, Dievas atsiuntė į mūsų širdis savo Sūnaus Dvasią, kuri šaukia: „Aba, Tėve!“ Taigi tu jau nebe vergas, bet įvaikis; o

²⁰ Jn 11,28.

²¹ Plg. Mt 23,8.10.

²² Plg. Lk 11,28.

²³ Plg. Jn 8,44.

²⁴ Mt 23,8.

²⁵ Gal 6,15; plg. 2Kor 5,17; Ef 4,23; Kol 3,9-10; Jok 1,18; 1Pt 1,23.

jeigu įvaikis, tai Dievo valia ir paveldėtojas, Kristaus bendraįpėdinis”.²⁶ Todėl Apokalipsės pabaigoje sakoma: “Nugalėtojas [kas seks Kristų kryžiuje, tame kryžiuje, kuris jį nuveda iki Prisikėlimo ir iki viešpatavimo visam pasauliui] paveldės viską, ir Aš būsiu jo Dievas, o jis bus mano sūnus”.²⁷ Čia kalbama apie žmogų, pašauktą ir šaukimui ištikimą žmogų.²⁸

Jei moralė žmogui yra imituoti Kristų, tuomet dabar paklauskime savęs: koks yra Kristaus elgesys Dievo atžvilgiu, žmogaus kaip artimo atžvilgiu, t.y. kito, sukurto Tėvo, visuomenės ir, vadinasi, istorijos, visos žmonijos istorijos atžvilgiu?

3. Dievas yra Tėvas

Visų pirma, visas Jėzaus, žmogaus-Dievo, elgesys Dievo atžvilgiu yra paženklintas pripažinimo, kad Dievas, Slėpinys, yra *tėvystė*. Jėzaus sąmonėje gyvuoja suvokimas, kad Tėvas, “Dievas, kuris yra viskas visame kame”, dalyvauja visur. „Iš tiesų, iš tiesų sakau jums: Sūnus nieko negali daryti iš savęs, o vien tai, ką mato darant Tėvą; nes ką Jisai daro, lygiai daro ir Sūnus. Nes Tėvas myli Sūnų ir rodo Jam visa, ką pats daro. Ir Jam parodys dalykų, dar didesnių už šituos, kad jūs stebėsitės”.²⁹

Jėzus įveda žmogų į šios tėvystės, aukščiausio artumo Slėpiniui, kuris jį sudaro, kuris kuria visus dalykus, pripažinimą. “Melsdamiesi“, sako Jėzus, „nedaugiažodžiaukite kaip pagony; jie tariasi būsią išklaudyti dėl žodžių gausumo. Nedarykite taip kaip jie. Jums dar neprašius, jūsų Tėvas žino, ko jums reikia. Todėl melskitės taip: “Tėve mūsų, kuris esi danguje” [t.y. radikaloje kuriančioje dalykų gelmėje]». ³⁰

«Aš esu“, pasakys Jėzus apie save, „kelias, tiesa ir gyvenimas. Niekas nenuėina pas Tėvą kitaip, kaip tik per mane. Jei pažinote mane, tai pažinsite ir mano Tėvą. Jau dabar jį pažįstate ir esate matę“. Pilypas jam sako: “Viešpatie, parodyk Tėvą, ir bus mums gana”. Jėzus taria: “Jau tiek laiko esu su jumis, ir tu, Pilypai, vis dar manęs nepažįsti! Kas yra matęs mane, yra matęs Tėvą!”». ³¹

Vienintelis Viešpats, Slėpinys, kuriantis visus dalykus ir visą laiką, kuriame dalykai yra, egzistuoja, mums tampa artimas per Jėzų (žmogų, kurį Jis pasirinko ir kurį iškart padarė savo dieviškos prigimties, paties Slėpinio prigimties dalimi, t.y. dalyviu). Šiame žmoguje matome atskleidžiant tai, ką, žmogiškais terminais kalbant, būtų išpuikimas apibrėžti (galėtų būti troškimo viršūnės, pirmapradžio savo sąmoningumo troškimo išraiška, bet kiek tai neužtikrinta, kiek reta, neužtikrinta ir kupina žmogaus mąstymo klaidos, klaidžiojančios priežasties ar formos!): Dievas yra Tėvas, Slėpinys yra tėviškas. Kas dar yra artimiau už radikalų pozityvumą, už gėrį, kurio, kaip žmogiškos patirties, šaltinis yra tėvas?

4. Jėzaus elgesys su Tėvu

Taigi kaip Jėzus elgiasi su Tėvu? Jei Jis mums visų pirma atskleidžia, kad Dievas yra Tėvas, Slėpinys yra Tėvas, kaip jis elgiasi su Juo?

²⁶ Gal 4,4-7; plg. Rom 8,14-17.19-23; Gal 3,26.

²⁷ Apr 21,7.

²⁸ Plg. Ef 1,5; Žyd 2,10; 12,5-8.

²⁹ Jn 5,19-20; plg. Lk 2,49.

³⁰ Mt 6,7ss.

³¹ Jn 14,6-9.

a) Jėzus pabrėžia šio Tėvo, šio Slėpinio kaip Tėvo kūrybinę galią: tai elgsena su tėvu, kuris yra *Kūrėjas*. Jis yra žmogiškos egzistencijos, kuri yra kelias tobulumo link, žmogaus gyvenimo, kuris yra silpnumas, trapumas, nenuoseklumas ir svaigulys, viso šito, taip pat ir viso šito, taip pat ir savo kūrinio, esančio šiose sąlygose, *Kūrėjas*, Jis yra *Atpirkėjas*, Jis atperka.

Kristus kreipiasi į Tėvą kaip į *Kūrėją*.

Jis yra pirmasis žmogus, turintis adekvatų ir tobulą sąmoningumą, kad visas jo žmogiškas turinys yra Tėvo esatis. Apmąstant kai kuriuos Evangelijos pagal šv. Joną skyrius (penktą, šeštą, septintą ir aštuntą), Kristaus žodžiuose atrandama vyraujanti mintis: Jis daro tai, ko nori Tėvas. Jis regi Tėvą, Jis nedaro nieko kita, išskyrus tai, ką mato darant Tėvą. Kai žiūrėjo į krentantį žvirblį, kai stebėjo laukų lelijas, javapjūtę, žmogaus plaukus, kas jam suteikė tikrumo, surandant visuose dalykuose motyvą prieiti iki pasaulio prasmės, jo gyvenimo prasmės? Tai, kas leisdavo pražysti šiam tikrumui, buvo jo ryšys su Tėvu, Tėvo draugija.³²

Taigi mums imituoti Jėzų yra visų pirma patirti kiekvieno veiksmo religiškumą. Šis pirmas moralumo judesys, šis pirmas punktas mums yra aiškus: patirti kiekvieno veiksmo religiškumą. Šv. Paulius tą sako daugelį kartų: „Kad mes ir budėdami, ir miegodami gyventume susivieniję su juo“;³³ „Ar valgoite, ar geriate, ar šiaip ką darote, visa darykite Dievo garbei“;³⁴ arba Kristaus garbei, nes Dievas su mumis bendrauja Jėzaus žodžiuose, Jėzaus asmenyje.

Kristui dinamiškas egzistencijos dėsnis yra paklusimas (gyventi viską dėl Kito priešasčių); mums jis maksimaliai pasireiškia aukojime. Aukojimas yra pripažinimas, kad, kaip Dievas, taip ir Kristus yra viso gyvenimo *substantia*, tai reiškia, yra žmogaus ir bet kokios gyvenimo tikrovės santykio pagrindas ir prasmė, t.y. vertė. Santykio tarp žmogaus ir bet kokios gyvenimo tikrovės vertė yra Kristus, kad ir koks tas santykis būtų. Prasmė yra Kristus: todėl paklusimas, aukojimas yra gyventi dėl priešasčių, kurios susitelktų į žodį Kristus, kaip Kristus gyvena dėl Tėvo priešasčių. Taigi iš čia kyla kiekvieno gesto, kiekvieno veiksmo, kiekvieno santykio religiškumas.

b) Antra, Jėzaus elgsena su Dievu Tėvu yra kaip *aukščiausia tobulybė*, ir tai apibūdina gyvenimą kaip nuolatinį ėjimą link Jo: „Taigi būkite tokie tobuli, kaip jūsų dangiškasis Tėvas yra tobulas“.³⁵ Tobulumo kelias yra žmogaus egzistencijos prasmė. Egzistencijos tikslas yra tas, kad kūrinys kaip galima labiau gyventų gyvenimą kaip siekį Slėpinio tobulybės link.

Tokiu būdu moralumas yra išgyvenamas ne kaip mato ar įstatymų apibrėžimas, bet kaip siekis imituoti Kristų ir susidurti su pasekmėmis: „Kol dangus ir žemė nepraeis, nė viena raidelė ir nė vienas brūkšnelis neišnyks iš Įstatymo“.³⁶ „Nemanykite, jog aš atėjęs panaikinti Įstatymo ar Pranašų. Ne panaikinti jų atėjau, bet įvykdyti“;³⁷ tai yra, dėl šio siekio, kad jis taptų įmanomas. „Kiekvienas, kas turi jame tokią viltį, skaistina pats save, nes ir jis yra skaistus“.³⁸ tai yra moralumas kaip nuolatinis siekis imituoti Kristų, paklūstantį Tėvui.

Ką reiškia „nepanaikinti jų atėjau, bet įvykdyti“, t.y. padaryti, kad tai taptų įmanoma? Siekis yra kaip galutinė ir nuolatinė laisvės išraiška „Dievo, kuris yra viskas visame kame“ atžvilgiu. Išties, kad šis siekis žmoguje taptų nuoseklus, yra malonė. Taigi moralumo krislelis yra nuoširdus šios malonės prašymas. Nuoširdus prašymas yra esminė maldos forma: tai – maldavimas. Kaip

³² Plg. L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano*, Bur, Milano 2007, p. 59, 79.

³³ 1 Tes 5,10.

³⁴ 1 Kor 10,31.

³⁵ Mt 5,48; plg. Lk 6,36.

³⁶ Mt 5,18.

³⁷ Mt 5,17.

³⁸ 1Jn 3,3.

ir muitininko atveju. „Du žmonės atėjo į šventyklą melstis. Vienas buvo fariziejus, o kitas muitininkas. Fariziejus atsistojęs taip sau vienas meldėsi: «Dėkoju tau, Dieve, kad nesu toks, kaip kiti žmonės – plėšikai, sukčiai, svetimautojai – arba kaip šis va muitininkas. Aš pasninkauju du kartus per savaitę, atiduodu dešimtinę iš visko, ką įsigyju». O muitininkas stovėjo atokiai ir nedrįso nė akių pakelti į dangų, tik mušėsi į krūtinę, maldaudamas: «Dieve, būk gailestingas man nusidėjėliui!» Sakau jums: šitas nuėjo į namus nuteisintas, ne anas. Kiekvienas, kuris save aukština, bus pažemintas, o kuris save žemina, bus išaukštintas“.³⁹

Tas, kas sako „aš gebu“, „aš turiu valdžią“, „aš turiu jėgą“, atras įrodymą, kad ne iš savęs, bet tik iš Kito, kurio prašo, gali visa tai turėti.

Taigi moralėje prašymas ir maldavimas svarbesni už plano sėkmę: tai būtų išpuikimas, ne planas, jei nebūtų prašymas. Kokią didelę tiesą mums vėl siūlo šis Evangelijos palyginimas!

c) Galiausiai pažvelkime į Jėzaus elgesį su Dievu Tėvu kaip Atpirkėju, taigi kaip *gailestingumą*.

“Dievas taip pamilo pasaulį, jog atidavė savo viengimį Sūnų, kad kiekvienas, kuris jį tiki, nepažūtų, bet turėtų amžinąjį gyvenimą“.⁴⁰ Taigi šio Sūnaus, šio įsikūnijusio Žodžio, sutapatinto su žmogumi, gimusiu iš moters, prasmė yra išbaigta atskleisti Slėpinio meilę, meilę, kurią Slėpinys jaučia savo kūriniui: visiškai atskleisti Dievo Tėvo meilę.

Kristus, šis žmogus, gimęs Betliejuje, gyvenęs Nazarete tą tiksliai ir trumpalaikę istorijos akimirką, yra mūsų Likimas, tapęs esatimi ir draugija, yra Dievo slėpinys, tapęs esatimi ir nuolatine draugija visą savo kūrinio laiką. „Ir štai aš esu su jumis per visas dienas iki pasaulio pabaigos“;⁴¹ tai aukščiausias Kūrėjo kaip meilės teigimas.

Jėzuje atsiskleidžia Dievo santykis su savo kūriniu kaip meilė ir, vadinasi, kaip gailestingumas.

Sunku suprasti, ką žodis gailestingumas ar atleidimas prideda prie žodžio meilė, nes prie žodžio meilė negalima pridėti nieko; bet prie mūsų šio žodžio prasmės suvokimo žodis gailestingumas prideda Slėpinio veiksnį, dėl kurio visi mūsų matai ir įsivaizdavimai žlunga. Gailestingumas yra Slėpinio pozicija, nurodo Slėpinio poziciją bet kokio žmogiško silpnumo, klaidos ir užmaršumo atžvilgiu: Dievas bet kokio žmogaus nusikaltimo akivaizdoje jį myli.

Šio gailestingumo priėmimas, šio gailestingumo pripažinimas yra aukščiausias moralumas, moralumo viršūnė; toks priėmimas yra autentiško pripažinimo, kurį žmogus, žmogaus laisvė padaro Slėpinio, Slėpinio kaip visa ko šaltinio, „Dievo visko visame kame“ atžvilgiu, gelmė.

Negalima maldauti Dievo Tėvo, jei nesi patikėjęs savęs gailestingumui.

5. Iš draugystės kyla moralumas

Trumpai tariant, Jėzaus elgesys su Dievu Tėvu yra Slėpinio kaip Gailestingumo pripažinimas ir priėmimas. *Taigi Jėzaus ir Tėvo santykis yra aukščiausias draugystės įgyvendinimas.*

Jėzus kaip žmogus pripažįsta ir sutinka būti Jis pats Tėvo gailestingumu. Taip Jis sutinka mirti: „Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką darą“.⁴²

Kaip žmogui Jėzui paklusimas Tėvui yra dorybės šaltinis ir viršūnė, taip žmogui moralumas gimsta kaip dominuojanti, neatremiama simpatija vienam esančiam asmeniui: Jėzui. Nepaisant visko – traukos, skausmo ir nusikaltimo – prisirišimas prie Jėzaus nugali. Taigi žmogaus mora-

³⁹ Lk 18,10-14.

⁴⁰ Jn 3,16.

⁴¹ Mt 28,20.

⁴² Lk 23,34.

lumas gimsta kaip draugystė su Dievu kaip Slėpiniu ir, vadinasi, su Jėzumi, per kurį ir kuriame Slėpinys atsiskleidžia, apsireiškia, skelbia save.

Tikra draugystė yra kiekvienas santykis, kuriame kito poreikiu dalijamasi iki galutinės jo prasmės, tai reiškia tame likime, kuriam pažadina kiekvienas poreikis ir kuris sudaro žmogaus troškulio ir alkio tikslą. Žmogui priimti meilę, pasireiškiančią Dievo, Slėpinio, kuris tapdamas žmogumi Jėzuje, sutinka mirti, mirti už visus savo vaikus, valioje, yra moralumo, kuris iš tiesų gimsta kaip draugystė su Dievu, šaltinis. Kaip Jėzui moralumas gimsta iš to, kad jis sutinka būti Tėvo gailestingumo subjektu – Jis priima šį Slėpinį, kuris Jam apsireiškia, priima jį mirdamas už žmones – taip žmogui, kiekvienam žmogui, moralumas gimsta kaip draugystė su Juo, su Dievu Jėzuje.

Moralumas gimsta kaip draugystė su Dievu kaip Slėpiniu ir, vadinasi, su Jėzumi. Žmogaus santykis su Dievu kaip Slėpiniu ir, vadinasi, su Jėzumi prasideda ir išsipildo visoje savo didybėje, paprastume, tiesoje ir užtikrintume šv. Petro *taip* Jėzui, kuris jo klausė: „Simonai, ar myli mane?“

Dėl Petro „*taip*“ moralumas yra atradimas Esaties, prie kurios prisišliejama *taip*, kad visas gyvenimas, detalės ir visuma, siekia būti jos sukurtas, kad pamalonintų tą Esatį. Todėl krikščioniui moralumas yra *meilingas prisišliejimas*.

6. Šviesa, jėga ir pagalba žmogui

Dabar atidžiau pažvelkime į Jėzaus elgesį su kitu, t.y. su žmogumi, kaip su artimu.

Trumpai tariant, jis yra dalijimasis žmogaus gyvenimu save parodant kaip šviesos, t.y. aiškumo ir tiesos, jėgos ir pagalbos, šaltinį.

a) Kaip *šviesos* šaltinis: „Buvo tikroji šviesa, kuri apšviečia kiekvieną žmogų, ir ji atėjo į šį pasaulį“⁴³ arba, kaip Jėzus pasakys per paskutinę vakarienę: „Aš apreiskiau Tavo vardą žmonėms, kuriuos man davei iš pasaulio. Jie buvo Tavo, o Tu juos atidavei man, ir jie laikėsi Tavojo žodžio. Dabar jie suprato, jog visa, ką man esi davęs, iš Tavęs kyla. Tavo man patikėtus žodžius aš perdaviau jiems“.⁴⁴

Todėl mums, žmogui, kurį Jis pasirenka, vertybės, pagal kurias reikia vertinti, yra tos, kurios atidžios tam, ką sako Žodis, nes jis yra esantis Jėzus, nes jis yra Esatis dabar. Bet tai yra Bažnyčios bendruomenė, kuriai priklausome; ji yra veidas tos Esaties arba tai, kame tos Esaties veidas tampa patiriamas, tampa *ženkl*u, bet tokiu ženklu, kuris savyje talpina tai, ko ženklas yra. Bažnyčios bendruomenė yra vieta, kurioje Kristaus esaties įvykis atsinaujina, tampa naujas, atgimsta.

Metodas, kurį Slėpinys naudojo, kad save atiduotų, kad atsiskleistų savo kūriniui, yra sakramentinis metodas: ženklas, talpinantis Slėpinį, kurio ženklas jis yra. Bažnyčios bendruomenė yra šio ženklo aspektas, yra matomas to veido aspektas; yra tos Esaties rūbas, kaip Jėzaus rūbas mažiems vaikams, kurie buvo šalia Jo. Tie ketverių-penkerių metų mažutėliai, kurie jį supo ir kabinosi jam į kojas, kišdavo savo veidelį tarp jo rūbų ir nematė jo veido, neišsidėmėdavo jo veido, jo net nematydavo turbūt. Bet buvo ten su Juo. Taip rūbas, vientisa tunika, kuria Jėzus buvo apsilvilkęs, jų akyse išlikdavo labiau nei jo veidas. Analogiškai, mums Jėzus tampa patiriamas, tampa suvokiamas bažnytinėje bendruomenėje tarsi ji būtų rūbas, per kurį mūsų menkumas užmezga santykį su jo realia esatimi.

Klausyti autoriteto, taigi Popiežiaus ir oficialių Bažnyčios šaltinių, balso yra kaip priešnuodis prieš troškulio malšinimą žiniasklaidos šūkiais.

⁴³ Jn 1,9.

⁴⁴ Jn 17,6-8.

“Ir nesekite šiuo pasauliu, bet pasikeiskite atsinaujindami dvasia, kad galėtumėte suvokti Dievo valią – kas gera, tinkama ir tobula”.⁴⁵ Didis tikėjimo persekiojamasis iš Čekoslovakijos prieš keletą dešimtmečių Josef Zvěřina⁴⁶ savo *Laiške Vakarų krikščionims*⁴⁷ mums pacitavo šią ištrauką iš šv. Pauliaus Laiško romiečiams.

Vertinimas, kuriuo sprendžiama apie žmogaus veiksmą ir dieną, yra tiesos pažinimas per Bažnyčią, nes ji yra Tiesos esatis. Ne „teologų“ Bažnyčia, bet sakramentų, Popiežiaus ir apie jį susivienijusių Vyskupų žodžio Bažnyčia, Bažnyčia tų, kurie nusižemindami ir kentėdami dėl didžio laukimo (kuris nugali kančią vilties džiaugsme), pripažįsta Popiežiaus ir Vyskupų, kurie vadovauja šiai tikros Bažnyčios tikrovei, žodį.

Galbūt tam tikromis Jėzaus gyvenimo akimirkomis kokia nors pamaldi moteris ar žmogiškai pažengęs ir jautrus mokinys bus pasakęs: „Vargšas Jėzus!“. Analogiškai galime pasakyti su tuo pačiu gailestingumu, dėl to paties motyvo ir dėl tų pačių priežasčių: „Vargšė Bažnyčia!“. Ne kaip neigiamą vertinimą, bet kaip melancholišką konstatavimą ir vis dėlto kupiną tikrumo dėl Prisikėlimo šiandienos Bažnyčios gyvenime.

b) Jėzus kaip *jėgos* šaltinis: „Nuo manęs atsiskyre, jūs negalite nieko nuveikti“.⁴⁸ Kas žino, kaip apaštalai per paskutinę vakarienę, toje paskutinėje vakarienėje, tą vakarą, jau ir taip kupiną jaudulio ir siaubo, išgirdo tariant šį sakinį: “Nuo manęs atsiskyre jūs negalite nieko nuveikti”. Todėl būkime maldautojais, o Kristaus nušviesta maldavimo forma yra sakramentai. Sakramentas kaip aukščiausia maldos forma “yra prašymas, su kuriuo žmogus, net ir paskendęs savo varguose, kreipiasi į Dievą tarsi pro mažą troškimo būti išlaisvintu plyšį”.⁴⁹

c) Galiausiai kaip *pagalbos* šaltinis: “O aš tarp jūsų esu kaip tas, kuris patarnauja”.⁵⁰ “Žmogaus Sūnus irgi atėjo ne tam, kad jam tarnautų, bet pats tarnauti ir savo gyvybės atiduoti”.⁵¹ Tampa visų tarnu, nes būtent Jis teikia energijos žmogui eiti keliu savojo Likimo, t.y. Jo, link.

Taip visi santykiai su kitais Jėzuje yra dalijimasis. Nėra teisingo santykio, jei jis nėra dėl Likimo: išties, į ten linksta kiekvienas žmogiškos būtybės, dalyvaujančios būtybės, besivadinančios žmogumi, poreikis. Kai žmogus tuo gyvena, priima tai, visuose santykiuose ieško kito likimo, tuomet visi santykiai yra geri ir visuose santykiuose žmogus priima *pagalbą*, kuri jam ateina iš Slėpinio per kitą, ar ji būtų maža ar didelė; nes per kitą Slėpinys padeda žmogui, kai žmogus palaiko santykius – santykį su gyvenimo draugu, su kitu – suvokdamas Likimą.

Tuomet kiekviename santykyje pradedama nuo pozityvios hipotezės. Slapta kiekvieno santykio siela yra draugystė: trokšti kito likimo, sutikti, kad kitas trokštų mano likimo. Jei pripažįstu ir sutinku, kad kitas veikia dėl mano likimo, tuomet tai yra draugystė.

Krikščionišku požiūriu draugystė yra broliška draugystė, yra artimiausia draugystė. Ją labai gražiai aprašo šv. Bernardas: “Artimo meilė gimdo draugystę, yra tarsi jos motina [artimo meilė yra meilė kitam kaip jo gerojo likimo teigimas, kaip troškimas teigti, kad išsipildytų teisingas jo likimas, nes Kristus yra Slėpinys, kurio dalis jis yra ir kuriame dalyvauja]. Tai – Dievo dovana,

⁴⁵ Rom 12,2.

⁴⁶ Josef Zvěřina (1913-1990), čekų dvasininkas, teologas ir meno istorikas.

⁴⁷ J. Zvěřina, «Lettera ai cristiani d'Occidente», in *Scritti per una “Chiesa della compassione”*, parengė M. Guidetti, Jaca Book, Milano 1971, pp. 177-178.

⁴⁸ Jn 15,5.

⁴⁹ L. Giussani, *Perché la Chiesa*, Tomo 2: *Il segno efficace del divino nella storia*, Jaca Book, Milano 1993, p. 92; dabar L. Giussani, *Kodėl Bažnyčia?*, Katalikų pasaulio leidiniai, Vilnius, 2007, p. 211.

⁵⁰ Lk 22,27.

⁵¹ Mt 20,28.

kylanti iš Jo, nes mes esame kūniški. Jis padaro taip, kad mūsų troškimas ir mūsų meilė prasidėtų kūne. Mūsų širdyje Dievas įrašo tokią meilę mūsų draugams, kurios jie negali įskaityti, bet kurią mes jiems galime atskleisti. Iš to kyla artumas, dažniau *affectus*, gilus neišreiškiamas prisirišimas, kuris yra patirtis ir kuris nustato draugystei teises ir pareigas⁵².

Tokia yra šv. Petro, Simono, Jono sūnaus, draugystė su Jėzumi, kai jis dar nežinojo, nebuvo pastebėjęs, nebuvo visiškai suvokęs to, ką Jėzus norėjo apie save pasakyti.

„Būtent artimo meilė gimdo draugystę, yra tarsi jos motina“. Artimo meilė yra santykis, kuria me ieškoma kito likimo su tam pašauktojo sąmoningumu, tikrai suvokiant, kad kito likimas yra Jėzus, Dievas, tapęs žmogumi, nes per tą žmogų būtent Dievas užmezga santykį su mumis.

7. Pasaulio istorijoje: ekumenizmas ir taika

Galiausiai Jėzaus elgesys su visuomene kaip institucija.

a) Visų pirma pažvelkime į Jėzaus elgesį su institucija, vadinama valstybe, nacija arba, dar geriau, tėvyne, iš pradžių tauta, tauta toje tėvynėje. Šiuo požiūriu esama įspūdingų citatų.

„Aš esu siųstas tik pas pražuvusias Izraelio namų avis“⁵³. Čia yra pabrėžta tėvynės ar visuomenės, išreiškiančios tautą, jos savybių ir taip pat jos nustatytų ribų vertė. Bet ši meilė tėvynei turi naudingą likimą visam pasauliui: „Pradedant nuo Jeruzalės, jo vardu visoms tautoms bus skelbiama, kad gautų nuodėmių atleidimą“⁵⁴.

Vieną vakarą Jėzus mato savo miestą nuo kalvos ir verkia dėl jo, galvodamas apie jo žlugimą: „Jeruzale, Jeruzale! Tu žudai pranašus ir užmuši akmenimis tuos, kurie pas tave siūsti. Kiek kartų norėjau surinkti tavo vaikus tarsi višta savo viščiukus po sparnais, o tu nenorėjai! Štai paliekami jums jūsų namai. Ir aš sakau jums: jūs manęs nebematysite, kol ateis laikas, kada tarsite: *Garbė tam, kuris ateina Viešpaties vardu!*“⁵⁵. Tas miestas jį nužudys, praėjus kelioms savaitėms. Bet jam tai neturi reikšmės, t.y. nėra apibrėžiantis dalykas. Kitą vakarą, būtent netrukus iki to, kol bus suimtas, tviskant besileidžiančios saulės nušviestos šventyklos auksui, *edákruse*, sakoma graikiškame tekste, Jėzus susigraudino dėl savojo miesto likimo. Tai toks gailestingumas, kaip motinos, kuri įsitveria savo vaiko, kad neleistų jam eiti į mirtiną pavojų, į kurį jis žengia⁵⁶.

Meilė tėvynei yra gili krikščioniškojo *pietas* dalis. Bet ji yra tokia, nes tėvynė yra dėl visos žmonijos žemiškosios gerovės ir amžinojo gėrio.

b) Antra, Jėzaus elgesys su visuomene kaip politine valdžia, tuometine romėnų ir judėjų politine valdžia.

„Tada Pilotas vėl įžengė į pretorijų ir, pasišaukęs Jėzų, paklausė: „Ar tu esi žydų karalius?“ Jėzus atsakė: „Ar nuo savęs šito klausai, ar kiti apie mane tau pasakė?“ Pilotas tarė: „Bene aš žydas?! Tavoji tauta ir aukštieji kunigai man tave įskundė. Sakyk, ką esi padaręs?“ Jėzus atsakė: „Mano karalystė ne iš šio pasaulio. Jei mano karalystė būtų iš šio pasaulio, mano tarnai juk kovotų, kad nebūčiau atiduotas žydams. Bet mano karalystė ne iš čia“. Tuomet Pilotas jį paklausė: „Vadinasi, tu esi karalius?“ Jėzus atsakė. „Taip yra, kaip sakai: aš esu karalius. Aš tam esu gimęs ir atėjęs į

⁵² Plg. Bernardas Klervietis, „Lettera 11,2.8. Ai monaci della Certosa e al priore Guigone“, *Lettere. Parte prima 1-210*, in *Opere di san Bernardo VI/1*, Scriptorium Claravallense – Fondazione di Studi Cistercensi, Milano 1986, pp. 103, 107, 111.

⁵³ Mt 15,24.

⁵⁴ Plg. Lk 24,47.

⁵⁵ Lk 13,34-35.

⁵⁶ Plg. L. Giussani, *Si può vivere così?*, Bur, Milano 2009, pp. 276 ss.

pasaulį, kad liudyčiau tiesą. Kas tik brangina tiesą, klauso mano balso“. [...] Jis vėl nuėjo į pretorijų ir klausė Jėzų: „Iš kur tu?“ Bet Jėzus jam neatsakė. Tada Pilotas tarė: „Tu nenori kalbėti su manimi? Ar nežinai, kad turiu galią tave paleisti ir turiu galią tave nukryžiuoti?!“ Jėzus atsakė: „Tu neturėtum man jokios galios, jeigu tau nebūtų jos duota iš aukštybių. Todėl didesnė nuodėmė tam, kuris mane tau įdavė [didesnė nei tavo]“». ⁵⁷ Taip pat ir politinė valdžia įgyja savo galimą žemišką pozityvumą tik dėl visatos, visų pasaulio žmonių. Jei taip nėra, tuomet “didesnė nuodėmė tam, kuris mane tau įdavė”.

Kitoje ištraukoje iš Evangelijos pagal Joną kalbama apie Jėzaus santykį su politine judėjų valdžia: “Vienas iš jų – Kajafas, tais metais vyriausiasis kunigas – jiems tarė: „Jūs nieko neišmanote ir nepagalvojate, jog jums geriau, kad vienas žmogus mirtų už tautą, o ne visa tauta žūtų“. Jis tai pasakė ne iš savęs, bet, būdamas tų metų vyriausiasis kunigas, pranašavo, jog Jėzui reikės mirti už tautą, ir ne tik už tautą, bet tam, kad suburtų į vienybę išsklaidytuosius Dievo vaikus”.⁵⁸

c) Galiausiai, Jėzaus pozicija ir elgsena istorijos atžvilgiu.

Mes turime imituoti Jėzaus elgesį istorijos atžvilgiu, nes žmogiškoji Kristaus šlovė yra mūsų pripažįstama kaip istorijos, mūsų asmeninės egzistencijos ir jos visa apimančio konteksto, vadinamo istorija, prasmė: “Tėve, atėjo valanda! Pašlovink savo Sūnų, kad ir Sūnus pašlovintų tave ir – tavo duota galia į visus žmones – teiktų amžinąjį gyvenimą visiems, kuriuos esi jam atidavęs”.⁵⁹ Kaip Jėzui istorijos prasmė buvo Tėvo valios išsipildymas (“O amžinasis gyvenimas – tai pažinti tave, vienintelį tikrąjį Dievą, ir tavo siųstąjį Jėzų – Mesiją”⁶⁰), žmogui istorijos prasmė yra Kristus, žmogiškoji Kristaus šlovė; taigi, imituoti Jėzų yra išgyventi kiekvieno veiksmo tikslą kaip istorijos prasmės, kuri yra pats Jėzus Kristus, žmogiškoji Kristaus šlovė, tvirtinimą.

Gyvenimas dėl žmogiškosios Kristaus šlovės vadinamas liudijimu. Tai – reiškinys, dėl kurio žmonės – dėl galingos malonės, galingos dovanos – pripažįsta, iš ko sudaryta tikrovė, žmonės ir dalykai: ji sudaryta iš Kristaus, ir tą šaukia visi, tą įrodo savo egzistavimu, perkeistu savo egzistavimo būdu. Istorijos pabaiga bus ta diena, kai visa žmonių visata bus priversta jį pripažinti.⁶¹

Kiekvienas laikas istorijoje, kiekvienas laiko matas “nusipelno”, t.y. tampa proporcingas amžinybei tiek, kiek gyvena Kristaus atminimą. Todėl krikščioniškoji moralė apima tai, kad socialinis, kultūrinis ir politinis išitraukimas būtų ugdomas, taigi subręstų, esant konkrečiam idealui, kai primenamas ir palaikomas Kristaus atminimas ir, vadinasi, istorijos prasmė, kaip laiko ir santykių prasmė.

Negali būti krikščioniškos moralės, jei ji neleidžia gyventi kiekvieno veiksmo atveju – nuo indų plovimo iki buvimo Parlamente – jo visuotinio paaukojimo Kristui matmens. Paaukojimas yra pripažinimas, kad būtybės, kuri gyvena ir išreiškia save santykyje, *substantia*, pagrindas yra Kristus; šis pripažinimas gali būti tik užsimintas maldoje, kad Jis leistų save pamatyti, pasirodyti, apsireikšti.

Todėl žmogiškasis sambūvis kaip savo idealą gyvena tai, kas pasakyta Laiške žydams: „Verčiau raginkite vieni kitus kasdien, – kol dar tebėra šiandien, – kad kurio iš jūsų neužkietintų nuodėmės klasta“. Raginkite vieni kitus kasdien: gaivinkite Kristaus atminimą kasdien, priminkite vieni kitiems apie Kristaus atminimą. „Juk mes esame tapę Kristaus dalininkais, – tik išlaikykime iki galo tvirtą pirmąją pasitikėjimą“.⁶²

⁵⁷ Jn 18,33-37; 19,8-11.

⁵⁸ Jn 11,49-52.

⁵⁹ Jn 17,1-2.

⁶⁰ Jn 17,3.

⁶¹ Plg. L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, Bur, Milano 2020, pp. 275 ss.

⁶² Plg. Žyd 3,13-14.

Iš čia kyla paklusnumas, kuris išsaugo tvarką visuomenėje.

Tačiau tai, kas išsaugo tvarką visuomenėje, yra valdžia: “Kiekvienas žmogus tebūna klusnus viešajai valdžiai, nes nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo, o kurios yra – tos Dievo nustatytos. [...] Juk vyresnybės bijoma ne gera darant”;⁶³ “Būkite klusnūs kiekvienai žmonių valdžiai dėl Viešpaties”.⁶⁴ Negali būti prieštaravimų tame, kuo gyvenama.

Taip gimsta įsipareigojimas tarnauti žmonių bendruomenei iki kultūros, ekonomikos, taip pat ir iki politikos pagal visus mūsų neatlygintinus gebėjimus ne tik laisvu laiku, bet ypač darbe.

Ekumenizmas ir taika yra viso šito labiausiai laukiamas rezultatas. Juose kaip kiekvieno santykio pradžia, kaip aukščiausias kiekvieno sambūvio indėlis tvirtinamas iš esmės universalios draugystės, kurioje žmogiškoji istorija atranda geriausią pagalbą, įgyvendinimas.

Tai reiškia, kad *krikščioniškoji draugystė dalyvauja tokios socialinės tikrovės kaip tauta kūrime*. T.y. iš tokios draugystės atsiradimo gimsta tauta, nes tik abipusiškumo atveju žmogus tampa tėvu, įgyja tėvystę, t.y., suteikia gyvenimą. Tėvystė yra tame lygmenyje, kuriame gamta turi savimonę, tai žmogiškasis lygmuo. Gyvūnas yra gimdytojas-daugintojas, ne tėvas. Tėvas yra didžiausia pagalba aiškiam gyvenimo prasmės suvokimui ir draugija einant jo link.

Bet koks santykis, jei jis realizuojamas abipusėje meilėje, t.y. yra draugystė, sukuria kažką žmogiška. O tai yra mūsų indėlis, Bažnyčios moralės indėlis į taiką čia ir visur. Priešingai, žemiško santykio turinys yra prievarta, skatina prievartą, įneša prievartą, taip pat ir slapčiausiuose, dažnai gudriai ir nesąmoningai klastinguose dariniuose, išskyrus santykius, reakcijas, vykstančius pirmapradžiam atramos taške, pirmapradžėje prigimtyje: tėvas, motina ir vaikas. Tačiau tokie žmogiškumo proveržiai susiaurėja iki reakcijų, neturinčių didelės galios, kurios nieko negali padaryti upei, nušluojančiam žemiškam potvyniui ir, vadinas, prievartai, *hybris*, kuri neišvengiamai atsiranda, kai Dievas tampa svetimas, svetimas santykio sampratai ir įgyvendinimui.

O iš krikščioniškos draugystės, gyvenamos kaip ekumenizmas ir taika, įvykio gimsta tauta: atsiranda gyvenimo samprata, tikrovės pojūtis, garbingumas aplinkybių atžvilgiu, intensyvus atsakymas į provokaciją pagal savo tiesos bei laimės likimo viziją ir suvokimą. Nėra tik individas, kuris vėliau augdamas sukuria šeimą, kurioje gimsta du ar šeši vaikai. Įsivaizduokime šimtus Hildegardos Bingenietės vienuolių ir tuo pat metu Petro Garbingojo vienuolius Kliuni, bei visus žmones, kurie ten ėjo. Tai buvo būdas, kurio dėka lėtai iš barbariškumo, kuris dominavo V ir VI amžiuje, atsirado krikščioniška šeima, turinti švelnių jausmų, dėmesį daugeliui dalykų, aiškius ją apibūdinančius įsakymus ir įstatymus; “krikščioniška šeima kaip organizmas-buveinė, kaip tikra buveinė žmogui: pagalba, prieglobstis, svetingumas, giesmė”.⁶⁵

Prieštarauti visiems šitiems dalykams yra identifikuoti žemiškoje valdžioje idealus, kurie sutelpa į žodžius ekumenizmas ir taika. Valdžia šiuos pačius idealus paverčia prievarta: ekumenizmas tampa savos uždaros, smurtingos pozicijos tvirtinimu arba nevaldomu bet kokios prasmės, bet kokios svarbos, bet kokios pagarbos neigimu; o taika tampa formule, iškelta iki slaptažodžio, kad laimėtum savąjį karą.

Prievarta visuomet savyje turi mėginimą sunaikinti tautą: kariuomenių, teisėjų ar taip pat ir religinių realiųjų, kuriose religiozumas neturi atviro prisišliejimo ir realaus nuoseklumo, prievarta.

Visas valdžios ugdymas žmogaus veiklą, šeimos ir socialinio sambūvio sampratą, santykių su kitais metodą verčia eiti prievartos link. Valdžia palaiko visas galutinio svetimumo formas, kurios yra prievartos pasaulyje pradžia.

O žmogui, kuris seka Kristumi, jokia esatis netampa svetimais. “Jei būsite tas, kas turite būti, už-

⁶³ Rom 13,1-3.

⁶⁴ 1Pt 2,13.

⁶⁵ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, op. cit., p. 420.

degsite ugnį visoje Italijoje”.⁶⁶ “Nesitenkinkite mažais dalykais: Jis, Viešpats, nori didžiųjų dalykų”.⁶⁷ Taip rašė Kotryna, beraštė jauna moteris iš Sienos.

Bet Slėpinys kaip gailestingumas išlieka paskutinis žodis, net ir esant visoms baisioms istorijos aplinkybėms. Slėpinys kaip gailestingumas. Tai – labiausiai neatremiamas Būties apkabinimas dėl akivaizdaus jos gailestingumo, visos būties šaltinis, tikslas, prigimtis; yra Būties santykis su mano niekiu, su manimi, kurį sukūrė ir kuriam leido dalyvauti savyje. Tai yra galutinis Slėpinio apkabinimas, kuriam žmogus – net ir labiausiai nutolęs ir iškrypęs ar tamsiausias, gūdžiausias – negali priešpastatyti nieko, negali prieštarauti: gali nuo jo bėgti, bet bėgdamas nuo savęs paties ir savojo gėrio. Slėpinys kaip gailestingumas išlieka paskutinis žodis, net ir esant visoms baisioms istorijos aplinkybėms.

⁶⁶ Šv. Kotryna Sienietė, *Lettera a Stefano di Corrado Maconi*, n. 368.

⁶⁷ Plg. Šv. Kotryna Sienietė, *Lettera a fra Bartolomeo Dominici e fra Tommaso d'Antonio*, n. 127.

Asamblėja

Stefano Alberto (kun. Pino): Tai jaunai moteriai kiekvienos dienos pradžia, kiekvieno gesto pradžia, kiekvienas veiksmas buvo paženklintas, persmelktas, kupinas iš pradžių tos Esaties, žmogiškos to vaiko, o vėliau to žmogaus esaties sąmoningumo: Slėpinio draugija Dievo Motinos likimui, žmogiškoji Slėpinio draugija mūsų keliui.

*Angelus*⁶⁸

*Rytinė malda*⁶⁹

Giancarlo Cesana: Klausimų gavome šimtus, kaip tradiciškai ir būna. Iš klausimų suprantame vieną dalyką, t.y., kad esame priešais naują, net ir nelauktą, pasiūlymą, su kuriuo turime dirbti ir kurį turime apmąstyti, ir tai neturi mūsų stebinti, nes rekolekcijos yra pratybos, kad pasiektume tikslą, kuris yra gyvenimas; jos nėra tikslas, yra pratybos, kurios mus įveda į didžiąją gyvenimo tėkmę.

Taigi norėčiau daryti taip: užduočiau kun. Pino kai kuriuos klausimus, susijusius su dalykais, kuriuos išskyrė įvairios asamblėjos, ir du esminius klausimus kun. Giussani.

Pirmas klausimas (klausimai, kuriuos užduosiu kun. Pino, susiję ypač su laisvės tema): “Ar galima grįžti prie laisvės klausimo, paaiškinant, ką reiškia, kad laisvė yra vienintelis dalykas, kurio negali ginčyti protas?”

Kun. Pino: Vienintelis dalykas, kurio protas negali ginčyti, visų pirma reiškia, kad tai vienintelis dalykas, kuriame Slėpinys išlieka paslaptimi, visiška paslaptimi. Nes – tai yra vieta, kurią kun. Giussani pabrėžė per paskaitą – tai, kad dalykai patys savęs nekuria, protui yra akivaizdu, tai, kad aš šią akimirką savęs nekuriu, protui yra akivaizdu. Protas nesuvokia, kaip tai vyksta, negali to suprasti, bet tai, kad dalykai šią akimirką yra Kito, yra akivaizdu.

Bet yra dalykas, kurio protas tiesiog negali ginčyti: protas negali suvokti laisvei būdingo fakto kaip galimybės pripažinti arba nepripažinti Slėpinio. Būtent šioje vietoje Slėpinys lieka neginčijamas...

Luigi Giussani: Prie Būties, kokia ji yra, negalima nieko nei pridėti, nei atimti: tačiau laisvė, regis, kažką atima iš būties Slėpinio, iš Dievo, nes laisvė yra ir galimybė, kad kūrinys, dalyvaujanti būtybė, taps velniu, melu, kad bus atmestas gavimo aspektas, stos prieš Dievą, jo dalyvaujanti būtis taps konfliktu, neigimu ir priešpastatymu Dievui kaip šaltiniui, kaip būtį perduodančiam šaltiniui.

⁶⁸ Senovinė *Angelo malda* atmena Apreiškimą, akimirką, kai “Žodis tapo kūnu”. (Viešpaties Angelas apreiškė Marijai. / Tu pradėsi iš Šventosios Dvasios. / Štai aš Viešpaties tarnaitė. / Teesie man pagal Tavo žodį. / Ir Žodis tapo kūnu. / Ir gyveno tarp mūsų. / *Sveika Marija...* / Melski už mus, Šventoji Dievo Gimdytoja. / Kad taptume verti Kristaus pažadų. // Meldžiame Tave, Viešpatie, įliek į mūsų širdis savo malonės, kad, Angelui apreiškus, pažinę Tavo Sūnaus įsikūnijimą, būtume per Jo kančią ir kryžių nuvesti į prisikėlimo garbę. / Per Kristų, mūsų Viešpatį. / Amen / *Garbė...*)

⁶⁹ Rytinė malda yra malda (iš Katalikų bažnyčios *Valandų liturgijos*), kuri pradeda dieną psalmių rečitavimu; rytinė malda apibūdina bendruomeninę asmenybę: pavienio asmens pirminę iniciatyvą, taip pat ir sambūrio visumoje, ir bendruomeninę išraišką, taip pat ir savo namų vienatvėje. Kiekviena dvasinių rekolekcijų diena prasideda bendruomeniniu rytinės maldos rečitavimu iš *Valandų knygos*, išlaikant tai, kas vadinama *recto tono*: linijinis, vienodas atlikimas, kai visi nuolankiai išlaiko tik vieną natą.

Cesana: Antras klausimas mus pasiekė iš Madrido: “Ką norėjai pasakyti, kai teigėi, kad turime paklusti valdžiai (civilinei valdžiai, manau)? Ir kokia prasme tai neprieštarauja tam, ką sakei anksčiau apie valstybę kaip Dievą-stabą?”

Kun. Pino: Prieštaravimo tarp dviejų pasakytų dalykų nėra, nes norėta suduoti smūgį bet kokios valdžios, kuri nori savo valdžią pagrįsti savimi pačia, t.y. būti vieninteliu išskirtiniu šaltiniu, sprendžiančiu apie aš, stabmeldiškai pretenzijai. Tai, kam norima suduoti smūgį, yra valstybės pretenzija būti išskirtiniu šaltiniu to, kas aš yra, ir to, ką aš gali padaryti.

Kiekviena valdžia – ne tik valstybės, bet ir Bažnyčios, arba vyro ir žmonos, tėvų valdžia vaikų atžvilgiu, mokyklos, taip pat ir tarp draugų – bet kokia valdžia, bet kokia galia, kuri siekia save kurti tik iš savęs, savyje talpina – daug ar mažai – melą, todėl neišvengiamai, būtent todėl, kad siekia būti absoliučia pretenzija, yra prievarta.

O tikra valdžia yra ta, kuriai rūpi kito likimas; valdžia yra gera, nes – buvo pasakyta vakar paskaitos pabaigoje – jai rūpi bendras gėris ir likimo galimybė, nes, vadinasi, sutinka, kad aš likimas yra Kitas, kad aš gimsta iš kitur, kad yra sudarytas iš Kito, yra pirminis santykis su Slėpinium.

Tik šito dalyko pripažinimas gali įveikti neišvengiamą melą, kurio – daug ar mažai – turi savyje kiekviena galia.

Cesana: Trečias klausimas: “Ką reiškia, kad nuodėmė yra sekti svetimu?”

Kun. Pino: Nuodėmė yra sekti svetimu, t.y. sekti traukiančiu dalyku, kuris neveda link likimo, atsakymu, kuris yra už kelio ribų. Nuodėmė yra būtent sekti atsakymu, kuris neatitinka laimės troškimo, pilnatvės troškimo, kuris yra mano širdis. Atrodo kažkas normalu, atrodo kažkas, kas galėtų į tai atsakyti, bet, vos tik leidžiuosi paskui, atrandau, kad stabas turi burną ir nekalba, neištesa to, ką pažada. Svetimumas yra būtent likimui, tikslui, laimei: kažkas, kas yra užribyje, už mūsų laimės ribų, negali jos išpildyti.

Cesana: Ir galiausiai – Pino – praktiškas klausimas: “Kristaus imitavimas sutampa su charizmos imitavimu?”

Kun. Pino: Kristaus imitavimas yra Kristaus, jo asmens imitavimas. Bet man tai liktų galiausiai arba pamaldumo, arba jausmo turinys, jei nevyktų per kažkokio veido, temperamento, istorijos čia ir dabar. Man susitikimas su Kristumi buvo susitikimas su veidu, su asmeniu. Kristus, žmogus Jėzus, savo vienalaikiškume, savo čia ir dabar, mums yra charizma, istorinė vieta, kurioje Kristus sako: “Ateik ir pamatysi”.

Cesana: Štai, dabar du esminiai klausimai kun. Giussani, kurie siejasi su labai dažnu klausimu, pateikiamu fakso pranešimuose, kuriuos gavome, t.y., apie ryšį tarp pavadinimo – *Tu arba apie draugystę* – ir įvykusių paskaitų.

Daug žmonių klausė, kad geriau suprastų, ir atrinkome du klausimus, kurie mums atrodo ypač reikšmingi šiuo požiūriu.

Pirmasis: “Mus ypač nustebino pateiktas vertinimas fakto, kad aš atgavimas visų pirma yra ontologinis, o ne etinis, kaip valdžia mus bando įtikinti. Ar galima tai daugiau paaiškinti?”

Kitas klausimas: «Atrodo, kad tai, kas yra mūsų užduotis, yra malda, apibrėžiama kaip prašymas būti. Meldžiuosi dėl daugelio dalykų, kurie man rūpi, bet ką reiškia “prašymas būti”?»

Giussani: Pirmas klausimas: koks ryšys tarp ontologijos ir etikos... Ontologinis: ontologiniu vadinama tai, dėl ko dalykas yra realus, kaip faktiškai yra, kaip yra realus koks nors dalykas.

Jei aš turiu naudoti šaukštą, atsiprašau už palyginimą, negaliu jo paimti, spirdamas jį koja: turiu jį paimti ranka, gerai jį sugriebti; negaliu – pavyzdžiui – jo sugriebti už storiausios vietos, tos praplatintos, ir paskui valgyti su rankena. Išties, etika kyla iš tikrovės vertinimo ar suvokimo, iš vieno dalyko tikrovės, nes verčia mus elgtis, kaip ji reikalauja, kitaip galime blogai elgtis su dalyku, naudoti jonvabalius vietoj žibintų, pataikyti į tuštumą vietoj klausimo esmės.

Koks buvo antras klausimas?

Cesana: Meldžiame daugelio dalykų, bet ką reiškia prašyti būti, melsti būti? “Meldžiuosi dėl daugelio dalykų, kurie man rūpi, bet ką reiškia “prašymas būti”»?

Giussani: Tai, kas tau rūpi – drauge mano – tai, kas tau rūpi, yra atsakymas, kuris turės galutinį išsipildymą tik pabaigoje. Tai, kas tau rūpi, yra būdas, kuriuo dalinėje ir trumpalaikėje, praeinančioje, negalutinėje, neišbaigtoje tikrovėje tu atpažįsti tai, kas yra tavo unikalus troškimas arba tavo troškimo viršūnė, kuri yra laimė.

Todėl prašymas būti pabrėžia faktą, kad tai, ko tu nori, tai, ko tu trokšti, tai, dėl ko tu prašai, nėra niekas kita, kaip prašymas pasitenkinimo, kurio tu tikiesi visiško iš konkretaus tavo asmens, tavo gyvenimo aspekto. Jei lauki *toto*, visko iš detalės, iš detalės turėjimo rankoje, klysti.

KRISTUS, GYVENIMO GYVENIMAS

1. „Darė ir mokė”

Pradėjome nuo šių dviejų klausimų; kas yra Dievas žmogui ir kaip galime jį pažinti taip, kaip sakome, kad jį pažįstame?

Pirmas atsakymas yra ontologinis, t.y. kyla iš tikrovės, kokia ji yra, iš Dievo tikrovės, kokia yra, iš to, kas yra Dievas, kad mums patartų, kaip su Juo elgtis. Taigi, kaip galime jį pažinti tokiu būdu, kad Dievo tikrovė mums įgytų etinę prasmę, mums nurodytų, kaip elgtis ir kokią poziciją užimti Jo akivaizdoje?

Pradžios taškas yra ontologinis, pradedama nuo tikrovės, kokia ji yra. Žmogui Dievas yra viskas! Ir būtis, tai, kas yra, yra Dievas, nes „Dievas yra viskas”, visa būtis. Už Dievo ribų yra nebūtis, ne kita, ne kažkas kita.

Tuomet žmogus tikrai pripažįsta tai, kas Dievas yra, tik jeigu visame tame, ką daro, prašo Dievo būti ir jeigu kiekvienas jo veiksmas yra prašymas Dievui būti, t.y. būti laimingu (kiekvienas turi finišą, kuriame galiausiai ir visiškai bus pačiu savimi). Kiekvienas veiksmas yra prašymas Dievui būti, t.y. yra malda, nes kiekvienas aš veiksmas, kaip reiškinys, per kurį išsipildo, stengiasi išsipildyti sukurtos būtybės egzistencija, yra mėginimas tvirtinti savo išsipildymą.

„Jūs [krikščionys]“ – sakė Péguy – „visur randate Dievą”.⁷⁰ Kad ir ką liečiame, kad ir su kuo užmezgame santykį, ieškome savo išpildymo. Todėl kiekvienas sąmoningas veiksmas, kai atliekamas veiksmas, yra prašymas Būčiai būti, yra dalyvaujančios būtybės prašymas būti, egzistuoti visada dėl viso to, ką gavo, dėl viso to, kas yra.

Antrasis atsakymas iš ontologinio atradimo – Dievas yra viskas ir žmogus yra dalyvaujanti būtybė, yra būdas, kuriuo Būtis pasiskelbia kaip Slėpinys – iškelia etinio sąmoningumo, t.y. elgesio, klausimą. Išties, jei Dievas yra viskas (negalima vartoti kitų žodžių), jei Dievas žmogui yra viskas ir pasirodo protui kaip būties šaltinis, bet žmogus nenori suprasti ir to neprisimena, tai tarsi Dievo ir nebūtų. Daugumai mūsų kiekviena praeinanti diena yra šiek tiek užpildyta šitos nuodėmės. Čia terminas „nuodėmė“ (*liet. vertime „gaila“ – vert. past.*) yra tikslus ir viduje talpina ne gerumą, bet melancholiją, kai sakoma: „Žiūrėk, tas žmogus padarė taip ir taip: kaip gaila, prarado sveiką nuovoką!”. Panašiai ir Dievo atveju: „Jo nepripažino: kaip gaila!”.

Kaip galime taip pažinti Dievą? Kaip galime tikrai ir aiškiai žinoti, kad Jis yra viskas, dėl ko žmogus gali veikti tik prašydamas to, ką iš Jo jau gavo: būties, dalyvavimo būtyje, sukurtos būtybės, t.y. dalyvaujančios būtybės?

Kaip galime jį pažinti? Reikia jį įsisąmoninti. Tai susiję su racionalaus žmogaus pažinimo jėga. Protas yra tikrovės ir visų jos veiksmų sąmoningas suvokimas. Todėl įsisąmoninti kažkokį dalyką reiškia atrasti to dalyko visumą. Mūsų atveju objektas, apie kurį kalbame, dominantis objektas, aptariamasis objektas yra Dievas: kaip žmogus suvokia Dievą ir kaip Dievas pasirodo, turi pasirodyti žmogui.

Taigi protas, pastebėdamas, kad Dievas yra visa ko šaltinis, kad Slėpinys yra visa ko ištakose, taip pat siekia sužinoti, kaip elgtis su Dievu, kaip traktuoti Dievą, ir todėl atrasti kelius, iš kurių išplaukia moralės dėsniai.

Bet čia turėjome konstatuoti tikrai mįslingą kokybės šuolį.

⁷⁰ Plg. Ch. Péguy, *Véronique. Dialogo della storia e dell'anima carnale*, Piemme, Casale Monferrato (AL) 2002, p. 256.

Slėpinys, visos sukurtos tikrovės šaltinis ir likimas, panorėjo, kad atsirastų žmogus, gimęs iš moters, kuris nuėjo žmogiškumo kelią kaip kiekvienas žmogus, žmogus Jėzus iš Nazareto, ir, norėdamas apsireikšti žmonėms per šį žmogų, jį padarė savu nuo pat pirmos pradėjimo akimirkos, paslaptinai prisiimdamas jo aš Žodyje, antrame Švenčiausiosios Trejybės asmenyje, taip jam leisdamas tiesiogiai dalyvauti Dievo prigimtyje: tai didžiausia paslaptis žmogaus ir visatos istorijoje. Todėl Jėzus iš Nazareto yra „Jėzus, vadinamas Kristumi“.

Matyti šį žmogų, jo klausytis ir juo sekti yra visas krikščioniškos moralės šaltinis. Slėpinys panorėjo žmogaus Jėzaus, kad jis visų pirma būtų mokymo įrankis visiems žmonėms – aukščiausio gyvenimo mokymo, kuris yra apie Dievą – vienintelis Mokytojas („O jūs nesivadinkite ‚rabi‘, nes turite vienintelį Mokytoją, o jūs visi esate broliai“⁷¹) ir, vadinasi, pavyzdys tame, ką darė su tuo, ką meistriškai kalbėjo, ką skelbė kaip mokymą: darė ir mokė. Viešpats Jėzus darė ir mokė.

Kalbant apie Dievą, galima mokyti tik to, kas iš anksto užėmė, kas pirma apėmė savą sielą, visą sielą.

Moralinės elgsenos, kurios mus moko Kristus, viršūnė yra tai, kad kiekvienas veiksmas, kaip santykis su Dievu, su Jėzumi, su individo ir visuomenės žmogiškumu, yra draugystė. Išties, kiekvienas žmogiškas santykis yra arba draugystė, arba jis yra nepakankamas, stokojantis, melagingas.

Todėl žmogus Jėzus pasakė: „Tėve, jei galima, kad taip nemirčiau, tačiau tebūna ne mano, bet tavo valia!“⁷² Taigi jis buvo vedlys ir mokytojas, mokytojas visiems žmonėms, patirdamas savo mirtį, sutikdamas mirti už žmones. „Jis mane pamilo ir atidavė save už mane“⁷³ sakė šv. Paulius.

Kiekvienas santykis yra draugystė, nes yra dovana, yra ar turi galimybę būti dovana, kuri mus pasiekia iš Dievo arba iš Kristaus arba iš Bažnyčios arba iš žmogaus istorijos: tai dovana, draugystė, kurią priimame. Visa tai, kas mums duota Dievo, Kristaus, Bažnyčios arba žmogaus istorijos kaip dalykai, kuriuos reikia perduoti visiems žmonėms, yra dovana, kurią mes priimame, su kuria sutinkame. O sutinkant ir priimant šią dovaną, meilė, kurią tas, kas dovanojo, turi, parodo, tampa abipuse: tą priimti yra meilė, kurią parodome tam, kas mums davė dovaną.

Šia prasme draugystė yra abipusė dovana, meilė, nes tokiai sukurtai būtybei kaip žmogus aukščiausia meilės Dievui forma yra priimti tai, kad esi Jo sukurtas, sutikti būti, priimti būti, kuri nėra tavo: ji duota.

2. *Esantis Įvykis*

Jėzaus Kristaus esatis, kuri kiekvieną dieną ir kiekvieną valandą yra pakrikštytojo, t.y. to, kurį pasirinko Jis pats, kuriam Tėvas atidavė į rankas visus žmones, gyvenime, yra įvykis.

Taigi ši esatis yra visai žmonijai, nes pakrikštytasis yra tas, kuris buvo pasirinktas kaip to, ką Dievas siūlo žmogui, savęs dovanojimo žmogui, visai žmonijai, perdavimo ir paskelbimo būdas. Pagalvokime, pavyzdžiui, apie šią detalę: jei aš buvau pakrikštytas, tai dėl to, kad Slėpinio galia, kuri mane perkeitė per Krikštą, panorėjo per mane, per daug kelių ir progų pasiekti kitus. Tai yra naujo santykio su viskuo ontologija: santykis tarp pakrikštytojo ir visų žmonių prasideda iš šio tikslo, kurį Slėpinys per Krikštą mums perdavė. Ir Slėpinys pradėjo mums atskleisti su ta energija, kurią mums suteikė per Krikštą, tikslą, kurią turėjo mus pasirinkdamas. Iš čia kyla etika, elgsena, kurios reikia laikytis, kurios aš turiu laikytis, kai suvokių savo Krikštą, kuris negali būti pamirštas jokiam veiksmui; nė vieną dieną ir nė vieną valandą žmogus neturi teisės pamiršti šio pasirinkimo. Jo tikslas pereina per visą žmogiškojo fenomeno, žmogaus veiksmo ir pastangų organiką,

⁷¹ Plg. Mt 23,8.10.

⁷² Plg. Lk 22,42.

⁷³ Plg. Ef 5,2.

juos viršija visur. Šia prasme visuomet sakėme, kad akimirka turi amžinybės vertę, yra įgyvendintas santykis su Begalybe, kaip didžiausias veiksmas, didžiausia epopėja, didžiausia istorija.

Taigi *Jėzaus Kristaus esatis yra įvykis*, kiek mums dovanota charizma mus padaro jautrius suvokti (ir kuo esame įsitikinę!), yra Įvykis, kuris sutinkamas dabartyje, laike, aplinkybėse, kurios dar akivaizdžiau parodo pašaukimą turinčią draugiją kaip Bažnyčios, paslaptingo Kristaus Kūno, paslapties neatidėliotinumą.

Daugelį kartų sakėme, kad antgamtiška yra žmogiška tikrovė, kurioje yra Kristaus paslaptis, yra natūrali tikrovė – ta prasme, kad ji pasirodo ir apsireiškia žmogišku pavidalu – kurioje yra Kristaus paslaptis. Tai Bažnyčia, kuri išskyla gerta manęs. Ji iškilo greta manęs tam tikromis aplinkybėmis, per mano tėvą ir motiną, vėliau seminarijoje, dar vėliau, kai pradėjau sutikti žmonių, kurie buvo man dėmesingi ir draugiški, nes kalbėjau tam tikrus dalykus, ir galiausiai buvau tarsi nukreiptas į draugiją, kuri darė ir daro Bažnyčios paslaptį man betarpiška; todėl tai yra Kristaus Kūno neatidėliotinumai. Tai „pašaukimą turinti“ draugija, tai reiškia, draugija, kuri mus įtraukia, nes kuria patirtį ir yra kuriama patirties, kurioje charizma mus pasiekė.

Šv. Augustinas sakė: „*In manibus nostris sunt codices, in oculis nostris facta*“.⁷⁴ *In manibus nostris sunt codices*, Evangelijos, kurias reikia skaityti, Biblija, kurią reikia skaityti; tačiau nemokėtume jų skaityti be kitos dalies: *in oculis nostris facta*. Jėzaus esatį maitina, palaiko, parodo Evangelijų ir Biblijos skaitymas, bet ji yra užtikrinama ir tampa mums akivaizdi per faktą, per faktus kaip esatį. Kiekvienam yra įvykęs faktas, kuris turėjo prasmę, esatis, kuri įtakojo visą gyvenimą: nušvietė suvokimo, jautimo ir veikimo būdą. Tai vadinama įvykiu. Tai, su kuo susidūrėme, išlieka tikrai gyva, įvyksta kiekvieną dieną; todėl kiekvieną dieną mes įsisąmoniname, turime įsisąmoninti įvykį, kuris mums įvyko, įvykusį susitikimą.

Baigiu šį pabrėžtą savo susirūpinimą, sakydamas: Kristus, būtent šis vardas nurodo ir apibrėžia tikrovę, kurią sutikau savo gyvenime. Sutikau: iš pradžių apie tai girdėjau kalbant vaikystėje, jaunystėje, ir t.t. Galima suaugti, ir šitas žodis yra gerai žinomas, tačiau daug žmonių jo nesutinka, nepatiria realiai kaip dabarties; o Kristus įėjo į mano gyvenimą, mano gyvenimas susidūrė su Kristumi kaip tik dėl to, kad aš išmokčiau suprasti, kad Jis yra visko, viso mano gyvenimo centras. *Kristus yra mano gyvenimo gyvenimas*. Jame susitelkia visa tai, ko aš norėčiau, visa tai, ko aš ieškau, visa tai, ką aš aukoju, visa tai, kas manyje atsiranda dėl žmonių, su kuriais jis mane suvedė, meilės.

Kaip sakė Möhleris sakinyje, kurį citavau daug kartų: “Manau, kad nebegalėčiau gyventi, jei nebegirdėčiau jo kalbant”.⁷⁵ Tai sakiny, kurį parašiau po Carracci paveikslu, vaizduojančiu Kristų, kai mokiausi licėjuje. Tai tikriausiai vienas tų sakinių, kuriuos labiausiai prisiminiau savo gyvenime.

Kristus, gyvenimo gyvenimas, tikrumas dėl gero likimo ir draugija kasdieniam gyvenimui, artima ir į gerą perkeičianti draugija: tai yra Jo veiksmingumas mano gyvenime.

Moralė ne tik prasideda nuo čia, bet tik čia moralumo gija įsitvirtina ir išsigelbėja.

Šv. Petras savo meilės Kristui priežastimi nelaiškė to fakto, kad jam buvo atleista dėl gausių jo trūkumų, gausių jo klaidų, gausių jo išdavysčių; nebuvo sudarytas jo klaidų sąrašas. Kai jis buvo priešais Jį, po jo Prisikėlimo, tą kartą, kai jis akis į akį susitiko su Kristumi ir Kristus jo paklausė: “Simonai, ar myli mane?”, jis atsakė: “Taip”. Būtent santykis su šiais Jo žodžiais, kurie yra labiausiai žmogiški ir dieviški, leidžia apkabinti viską mūsų kasdienėje egzistencijoje. Kasdienis turi būti jo atminimas, kasdienis turi būti polėkis, su kuriuo Jis tampa artimas, džiaugsminga turi

⁷⁴ Šv. Augustinas, *Sermo 360/B,20: Sermo sancti Augustini cum pagani ingrederentur*.

⁷⁵ Plg. A.J. Möhler, *Dell'unità della Chiesa*, Tipografia e libreria Pirotta e C., Milano 1850, p. 52.

tapti draugija su Juo, o jo atminimas turi padaryti mus džiugius bet kokiose aplinkybėse, bet kokiose sąlygose, nes tavyje, o Viešpatie, įsikūnija gėris, kurio Slėpinys man linki. Taip atsiranda tikrumas, kad pasieksime laimingą likimą, ir yra viltis per visą gyvenimo tėkmę.

“Taip, Viešpatie, tu žinai, kad tave myliu”. Kad ir būčiau suklydęs ir išdavęs tūkstančius kartų per trisdešimt dienų, tai išlieka, turi išlikti! Man atrodo, kad tai nėra išpuikimas, bet stebinanti, nesuvokiama ir neišreiškiamą malonė, kaip sakė Mikelandželas Buonarotis: „Bet ką gi aš galiu, Viešpatie, jei neateini pas mane / su įprastu neapsakomu maloningumu?“.⁷⁶

Kristus ir sakomas Jam taip: tai, paradoksaliai, yra žmogiškai lengviausias – tą sakau truputį perdėtai, truputį entuziastingai – arba vis tiek priimtinausias aspektas visos tos moralinės pareigos, kurią turime pasaulyje. Nes Kristus yra žodis, kuris viską atskleidžia: Kristus yra žmogus, gyvenęs prieš du tūkstančius metų kaip visi kiti, bet kuris, prisikėlęs iš mirties, su Jame esančio Slėpinio, kurio dalimi buvo savo prigimtyje, galios įsikišimu mus paliečia kiekvieną dieną, kiekvieną valandą, kiekvieno veiksmo metu.

Slėpinio esaties ir siekių mūsų gyvenime (“Dievas yra viskas visame kame”) ir Kristaus, Jėzaus iš Nazareto, jauno žmogaus iš Nazareto, Jėzaus, kuris yra Slėpinys, tapęs Kristumi, Jo Kristumi, visuma, didžio vaizdinio, neišmatuojamo vaizdinio, neišmatuojamos užuominos, kurią Dievas, žodis Dievas turi mūsų širdyje ir mūsų lūpose, visuma, šios artimos, kasdienės ir veiksmingos esaties, šios draugijos, tiek keistos, kiek akivaizdžiai nepralenkiamos, visuma, ši visuma paaiškina mūsų kreipinį „Tu“: „Tu“ Dievui turime sakyti ir „Tu, o Kristau“ turime sakyti žmogui Jėzui iš Nazareto.

Tiek Slėpinys, tiek jo fizinė esatis mūsų gyvenime yra santykio, kurį palaikome su tiesa ir su visa tikrove, šaltinis ir visa tai tampa šaltiniu taip pat ir to, ką sakėme esant draugyste. Nėra santykio priešais Tave, o Kristau, kai tave sutinku, gyvendamas Tavo atminimą, negaliu turėti jokio, jokio pobūdžio žmogiško santykio su niekuo, jei nėra siekiama draugystės temos, idealo. Jei tai, kaip Tu žiūrėjai į visus žmones, su kuriais kalbėjai ar kurie tau atsakinėjo arba su kuriais buvo jokio dialogo – taip pat ir į Pilotą, ir į aukščiausius kunigus – jei santykis, kurį Tu turėjai su jais, kuris, kaip įrodo visa Tavo kančia, buvo kupinas atsidavimo jų likimui, jų asmens likimui, kupinas meilės jiems, jei jis būtų buvęs jų priimtas, jei būtų susitarę ir susijungę su Tavimi, žodis draugystė būtų buvęs vienintelis, kurį jie galėjo vartoti santykiui su Tavimi. Žodis draugystė yra vienintelis, kurį galime vartoti mūsų santykiui su Juo.

Šv. Maksimas Išpažinėjas, didis Bažnyčios Tėvas, pateikia to pasigėrėtiną apibendrinimą, kurį jau prisiminėme: “Kristus yra [...] visa ir visuose [ar esame geri, ar esame blogi, ar esame išsiblaškę, ar esame atsiskyrę ar viduje]. Jis, kuris visa talpina savyje savo unikaliam, begaline ir išmintingiausiam gerumo galiam – kaip centras, į kurį subėga linijos [visos kūrinijos linijos: tai yra ontologinis gimimas, yra ontologijos žvilgsnis, iš kurio turi kilti visos mūsų elgesys gyvenime] – idant vienintelio Dievo kūriniai neliktų svetimi ir priešiški vieni kitiems, bet turėtų bendrą buveinę, kurioje galėtų parodyti savo draugystę ir savo taiką“.⁷⁷ Tai tos dvasios, kurios vedami kalbėjome ir galvojome šiomis dienomis, apibendrinimas.

⁷⁶ M. Buonarroti, *Rime*, Laterza, Bari 1967, n. 286, vv. 5-6, p. 136.

⁷⁷ Šv. Maksimas Išpažinėjas, *Mistagogia*, I.

PASIKEITIMO STEBUKLAS (1998) *

Nauja pradžia, toks pavadinimas pasirodė pirmame tų metų „Tracce“ žurnalo numeryje, pasakojime apie Religinio jausmo pristatymą Jungtinių Tautų bibliotekoje Niujorke. Kaip „šv. Petras Romoje“,¹ pakomentavo kun. Giussani, pabrėždamas dvigubą krikščioniškos misijos savybę: laisvę išmėginti save net ir sunkiausiose situacijose („imperijos centre“) ir aš atsinaujinimą, kaip subjektą, kuris Kristaus įvykį padaro esamu.

Brolijos rekolekcijos buvo skirtos atsivertimui, kuris iš esmės pakeičia žmogų. Savimonės gilinimas buvo glaudžiai susietas su suvokimu to, kaip tikėjimas vertina pasaulį. Modernumo ir jo prieštaraujančių aspektų aiškinimas – „etikos viršenybė prieš ontologiją“,² nihilizmas ir skepticizmas, smurtas ir, iš kitos pusės, nuolatinis gėrio ir tiesos galimybės atsiradimas, kuris skatino tikrą ekumenizmą – buvo dažna meditacijų ir viešų pasisakymų spaudoje tema. Išties, jau keletą metų svarbūs šalies dienraščiai gana dažnai skelbė kun. Giussani straipsnius bei laiškus, ir skaitytojai pradėjo jį pažinti iš arčiau, suprasdami jo vertingumą ir įveikdami nepagrįstus išankstinius nusistatymus.

Aistra susitikimui ir dialogui su kitais leido atsirasti tekstų, sudarančių „QuasiTischreden“ rinktinę, serijai, kurioje siūloma Europos literatūros klasika: spontaniški ir laisvi pokalbiai su draugais gyvenimo, tikėjimo, įsipareigojimų visuomenėje klausimais.

Meilė muzikai – „užaugęs namuose, kuriuose trūko duonos, bet buvo pilna muzikos“³, yra pasakęs apie jo vaikystę kardinolas Ratzingeris – leido kun. Giussani pradėti sėkmingą muzikos CD seriją (Spirito Gentil), kuri daugeliui leido susipažinti su gražiausiais ir intensyviausiais dainos, melodijos, muzikinių kūrinių momentais.

Balandį kun. Giussani paskutinį kartą dalyvauja studentų asamblėjoje, po to, kai daugiau kaip dvidešimt metų sekė tai, ką laikė gyviausia judėjimo patirties vieta. Kalba apie „Leopardi kelionę“⁴ ir perduoda kvietimą, kuris skamba kaip nurodymas: „Išpildykite jūs visą dinamiką [...] pagrindinės mūsų draugystės priežasties, [...] kas yra širdies, širdies poreikių išpildymas, be kurio nihilizmas būtų vienintelė įmanoma pasekmė“.⁵

Šis žmogiškumo ir įsipareigojimų suklestėjimas buvo stebinantis „atoveiksmis“ vis prastesnėms fizinės sveikatos sąlygoms, dėl kurių, beje, jam buvo sunku kalbėti. Tai buvo konkrečios aplinkybės, kurios būtų galėjusios sustabdyti, tapti kliūtimi ar netgi prieštaravimu, bet jos, priešingai, buvo laikomos „esminiu, o ne šalutiniu mūsų pašaukimo veiksmiu“.⁶ Liga kun. Giussani dar labiau priartino prie Jono Pauliaus II-ojo, kurį jis daugeliu progų, viešų ir privačių, vadino „tėvu ir mokytoju“ ir kurį palaikė dėl didžiojo 2000 m. Jubiliejaus, tapusio diskusijų ir kritikos spaudoje objektu.

* Comunione e Liberazione Brolijos dvasinės rekolekcijos, 1998 m. balandžio 24-26 d., Riminis.

¹ A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1010.

² L. Giussani, *Uomo e il suo destino. In cammino*, Marietti 1820, Genova 1999, p. 63

³ J. Ratzinger, cituojamas A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1188.

⁴ Plg. A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1018.

⁵ L. Giussani, *In cammino (1992-1998)*, Bur, Milano 2014, p. 344.

⁶ L. Giussani, *Uomo e il suo destino. In cammino*, op. cit., p. 63.

Rekolekcijų meditacijos buvo ir šia proga įrašytos prieš keletą dienų. Apmąstymai apie tikėjimo prigimtį ir apie modernių laikų intelektualinį kontekstą pasiekia stebinantį gylį ir aiškumą: „trys“ krikščionybės „susiaurinimai“ ir modernaus racionalizmo „penki be“ taps esminiais skyriais krikščioniškajai savimonei.

Kun. Giussani buvo rekolekcijose ir dalyvavo asamblėjoje, atsakydamas į klausimus ir aiškindamas vietas, kurios nebuvo gerai suprastos. Tai buvo ilgo suvokimo darbo, kuris tęsėsi daugelį metų, pradžia.

Beveik dešimt Europos šalių tiesiogiai stebėjo meditacijas ir asamblėją per palydovinį ryšį; kitos dvidešimt keturios ne Europos šalys, kuriose yra skirtingos laiko juostos, pamatė ir iš klausė įrašus po keleto valandų.

Jau keletą ir vėliau dar daugelį kitų metų šeštadienio mišioms vadovavo Popiežiškosios pasauliečių reikalų tarybos prezidentas, kuris sakydavo ir pamokslą: iš pradžių tai buvo kardinolas Eduardo F. Pironio, po to kardinolas James F. Staffordas, galiausiai monsinjoras Stanisław M. Ryłko. Tai buvo svarbus dėmesio, kurį Bažnyčia ir konkrečiai Popiežius skyrė judėjimams, ir to, kas atsirado iš apačios, kaip neantraeilės dovanos visai Bažnyčiai, įvertinimo iš bažnytinės valdžios ženklas.

Gegužės mėnesio gale Romoje įvyko Pasaulinis bažnytinių judėjimų kongresas ir pabaigoje susitikimas Šv. Petro aikštėje su Popiežiumi. Kongreso atidarymo konferencijoje kardinolas Josephas Ratzingeris kalbėjo apie savo susitikimo su judėjimais „nuostabų įvykių“ Bažnyčios „žiemos“ metais.⁷ Jonas Paulius II pabrėžė institucinio ir charizmatinio matmens bendraesmingumą. Savo liudijime Šv. Petro aikštėje kun. Giussani pabrėžė, kad „tikras istorijos herojus yra elgeta: žmogaus širdies maldaujantis Kristus ir žmogaus širdis, maldaujanti Kristaus“.⁸ Jis gegužės 30 dieną prisimins kaip „didingiausių judėjimo istorijoje“.⁹

⁷ J. Ratzinger, „Bažnytiniai judėjimai ir jų teologinė vieta“, Popiežiškoji pasauliečių reikalų taryba, *Judėjimai Bažnyčioje*. Pasaulinio bažnytinių judėjimų kongreso aktai, Roma 1998 m. gegužės 27-29 d., LEV, Città del Vaticano 1999, pp. 23-24.

⁸ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Kurti pėdsakus pasaulio istorijoje*, 2019, p. 10.

⁹ L. Giussani, „Milano, 3 giugno 1998“, in Id., *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione*, San Paolo, Cinisello Balsamo (MI) 2002, pp. 271-272.

DIEVAS IR EGZISTENCIJA

1. Pažinimo problema

“Dievas viskas visame kame”.¹⁰ Kaip tai tampa veiksminga, paveikia gyvenimą? Teiginys, kuris neturi įtakos gyvenimui, yra abstraktus, lieka abstraktus arba atrodo truputį absurdiškas. “Dievas viskas visame kame” yra išpūdinga pasekmė, prie kurios priveda protas, kai yra suvokiamas pagal realistiškai natūralią patirtį, kurią įgyjame apie jį, todėl taip, kaip jį teigia sveika ir žmogui pritaikyta filosofija. Prisiminkime, protas yra totalios prasmės poreikis, atvertis tikrovei ir visiems jos veiksniams. “Dievas yra viskas visame kame” mums yra gili proto išraiška, proga išbaigtai tvirtinti jo vertę; tai nėra absurdiška formulė, nei abstraktus teiginys, yra paprasčiausiai kažkas, ką galima vertinti ir suprasti – ar nesuprasti – kaip realų gyvenimo veiksnį.

Jei “Dievas yra viskas visame kame”, privalome pažiūrėti, kaip tai veikia mūsų gyvenimą. Kaip tą įsisąmoninti? Ką reiškia įsisąmoninti? Visų pirma reiškia *pažinti Dievą taip, kad jis paveiktų gyvenimą*. Būtis atsiskleidžia, nes veikia mūsų dabartyje: yra, jei veikia priešais mūsų akis. Todėl jos pažinimas savyje talpina pokytį, kurio pirma ypatybė yra veikiančio žmogiškojo proto paties įvaizdžio pasikeitimas. Taigi pirmas svarbus dalykas etiniu požiūriu deramam kūrimui, pirmas veiksnys valiai perkeisti save, kad mūsų buvimas būtų labiau naudojamas pasaulyje ir pasaulio, yra *susijęs su pažinimu*. Dar prieš bet kokį darymą ar veikimą egzistuoja pažinimo problema. Proto veikla išreiškia subjekto *mens*, nes sukuria naują ir tikslų požiūrį sprendžiant visus dalykus, paversdamas juos naujais; šia prasme galima pasakyti *facta sunt omnia nova*.¹¹

Reikia įsisąmoninti etinius padarinius to fakto, kad “Dievas yra viskas visame kame”, ir dar anksčiau estetinę jėgą, kurią turi “Dievas yra viskas visame kame”. Išties, būtent iš šios estetiškos jėgos kyla pati etikos galimybė; tik jeigu Būtis patraukia, ji gali iš žmogaus sulaukti dėmesio iki pasiaukojimo. Todėl iš žmogaus neprašoma nieko kita, kaip ištikimai ir lojaliai išlaikyti savyje troškimą ir valią būti nuolankiu bei paklusniu Būties, kuri jį kuria, didybės akivaizdoje. Taigi, norėdami įsisąmoninti tokius etinius padarinius, mes privalome *įsisąmoninti tokią mąstyseną*, kuri, regimai išaukštindama religinį atgimimą, iš tikrųjų nori būtent cenzūruoti, kad “Dievas yra viskas visame kame”, paversdama šį teiginį abstrakčiu, pamiršdama jį arba, dar daugiau, neigdama jį. Reikia įsisąmoninti tikrovę, kurioje gyvename, mūsų kelio “kultūrinį” momentą galinga šio žodžio prasme.

Neįmanoma gyventi bendrame kontekste ir nebūti jo įtakojamiems; mes patys priklausome tai mąstysenai, dėl kurios Dievas suvokiamas abstrakčiai arba pamirštamam arba netgi paneigiamam. Taigi praktiškai, egzistenciniu požiūriu, mes imame neigti, kad „Dievas yra viskas visame kame”. Mūsų neramioje ir sumišusioje dvasioje gyvuoja šiandienos mąstysenos, kurioje mes patys dalyvaujame, melas, nes esame istorinės tikrovės, kuri yra žmogiškumas, vaikai ir turime patirti visus nepatogumus, gundymus, karčius vaisius, išlaikydami viltį, kuri yra gyvenimo gyvenimas. Taigi pažvelkime, kaip mus veikia melas, kuris mus pasiekia iš pasaulio, kuriame gyvename.

¹⁰ Kor 15,28.

¹¹ Plg. 1Kor 2,12; 2Kor 5,17; Kol 1,16.

2. Patirtis ir protas

Fakto, kad „Dievas yra viskas visame kame“, *neigimas* priklausė nuo nereligingumo, kuris yra svetimas Europos tautų formavimuisi.

Mūsų pasaulyje esama nereligingumo, kuris prasideda, niekam to nepastebint, nuo atskirties, kuri daroma tarp Dievo kaip gyvenimo ištakų ir prasmės (todėl susijusio su dalykais, kurie atsitinka, su žmogaus gyvenimo įvykiais) ir Dievo kaip apmąstomo fakto, mąstymo fakto, suvokiamo pagal žmogaus mąstymo poreikius. Tai atveda prie *gyvenimo prasmės atskyrimo nuo patirties*. Dievo neigimas, prieinant iki racionaliai kraštutinės ir akivaizdžios pasekmės, kad „Dievas yra viskas visame kame“, neigimo, implikuoja gyvenimo prasmės atskirtį nuo patirties: gyvenimo prasmė yra Dievas ir patirtis yra santykis tarp žmogaus laisvės ir tikrovės, kurioje jis yra panardintas. Jei Dievas yra suvokiamas atskirai nuo patirties, jei neturi poveikio gyvenimui, atsiranda atskirtis tarp gyvenimo prasmės ir patirties. T.y. gyvenimo prasmė nebeturi jokio santykio arba turi sunkiai apibrėžiamą santykį su egzistencijos akimirka, kuria žmogus vis dėlto keliauja. Bet negalima sunaikinti santykio tarp žingsnio, kurį žmogus dabar žengia, ir priešasties, kodėl jis juda! Tai dėl ko jis eina? Link ko? Eina gyvenimo prasmės ir savo likimo link.

Gyvenimo prasmės atskirtis nuo patirties implikuoja ir moralumo atskirtį nuo žmogaus veiksmo: taip suvokiamas moralumas neturi tų pačių ištakų kaip veiksmas. Kokia prasme? Ta prasme, kad moralė yra susijusi su žmogaus veiksmu, yra susijusi su patirtimi, tačiau neturi tų pačių ištakų kaip veiksmas; neatsako to, kas mums suteikia patirtį, pobūdžiui, veidui.

Taip, beje, tampa suprantamas moralizmo atsiradimas: tai moralumas, kuris paradoksaliai nėra susijęs su veiksmu, tai reiškia, negimsta tuo pačiu metu kaip jis. Moralizmas yra principų visuma, kuri eina pirma ir pripildo žmogaus veiksmą, vertindama jį teoriškai, abstrakčiai, nemotyvuodama, kodėl tai teisinga ar ne, kodėl žmogus privalo atlikti ar neprivalo atlikti kažkokio veiksmo. Apibrėžiant a priori žmogaus atliekamą veiksmą, vertinama tai, ką žmogus daro, jam to neįsisąmoninant arba jam nesuvokiant savo veikimo pasaulyje ir savo keliavimo įmanomais laiko ir erdvės keliais. Toks moralumas neturi tų pačių ištakų kaip veiksmas. Todėl jis galiausiai pabrėžia bendras vertybes, bendrai išpažįstamas vertybes; todėl jo principai arba yra kilę iš visuotinės mąstysenos arba yra primetami valstybės.

Klausimo esmė išaiškėja kovoje, kuri kyla dėl būdo suprasti *ryšį tarp proto ir patirties*. Norint jį suprasti, užtektų žiūrėti į formulę „Dievas yra viskas visame kame“, kuri supurto labiausiai įprastą Dievo egzistavimo formulę („Dievas egzistuoja“). Išties, visuomet ramiai tvirtinama, jog egzistuoja aukščiausia Būtybė, Dievas, užsidaręs savyje, neturintis santykio su žmogaus veikla, nebent tik pabaigoje kaip teisėjas, kuris sunaikina arba priima tai, ką nuveikė žmogus. Būdas, kaip suvokiamas proto ir patirties ryšys, Dievo didžio plano tvarką, kuri yra visata, gali pažeisti iš pagrindų. Moralumas, susiaurintas iki moralizmo, liudija, kad santykis tarp Dievo plano tvarkos ir žmogiško veiksmo įvykio vyksta pagal idealų išankstinį nusistatymą. Priešingai, būtent per patirtį žmogus atsiskleidžia prisišliedamas, t.y. savo veiksmą sujungdamas su visa apimančiu planu, su visuma, arba neatsakydamas į tokią aiškiai galutinę ir lemiamą nuorodą.

Jean Guitton, mums patvirtindamas mūsų neramų nejaukumą, suteikė mums paguodą, leisdamas pajusti, jog mūsų elgesys dėl ryšio tarp proto ir gyvenimo teisingas, kai pasakė, kad «„racionalu“ protą pajungti patirčiai».¹² Patirtis yra tikrovės iškilimas priešais žmogaus sąmonę, yra tikrovės tapimas skaidria žmogaus žvilgsniui. Taigi tikrovė yra kažkas, su kuo susiduriama, yra duotybė, ir protas yra tas kūrinijos lygmuo, kuriame ji suvokia save. Visų pirma tai nėra filosofi-

¹² Plg. J. Guitton, *Arte nuova di pensare*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Mi) 1991, p. 71.

ja, bet egzistencinis neatidėliotinas dalykas. Kodėl yra „racionalu pajungti protą patirčiai“? Nes patirtis mums atskleidžia tikrovę, kuri esame mes ir kurioje yra mūsų buvimas; tai tikrovė, kuri mums duota, su kuria susiduriame, kuri nėra mūsų sukurta, nėra mūsų išrasta. Kita vertus, protas yra tas kūrinijos lygmuo, kuriame ji suvokia save, sąmoningai suvokdama duotybę, „kažką“, su kuo žmogus susiduria. Ši savimonė sukuria proto apibrėžimą.

Siekiant apginti Dievą jo tiesoje ir apginti būtinybę, kad žmogus gyvenimą suvoktų kaip Jo, ir visame kame siektų patikti šiam aukščiausiam viso to, kas egzistuoja, kūrėjui ir valdytojui, visų pirma reikia nuoširdaus žodžio „protas“, kuris yra labiausiai neaiškus žodis šiuolaikinėje kalboje, atgaivinimo. Jei protas naudojamas blogai, nuo to kenčia visas žmogaus pažinimas kaip tikrovės ir dalykų apie ją kūrimas. Jei protas naudojamas blogai, t.y. jei protas veikia kaip tikrovės „matas“ – o tai visada reiškia protą kaip išankstinį nusistatymą, kaip kažką, kas keistai įsiterpia į patirtį, kad sumenkintų ir nepripažintų to, kas yra mūsų gyvenime – yra trys galimi pavojingi susiaurinimai, kurie įtakoja visą elgesį gyvenime. Būtent šiame trigubame susiaurinime galime pamatyti ir suprasti didį skirtumą, atsirandantį tarp krikščioniškos kultūros ir nesakralios, nekrikščioniškos kultūros.

Išties, kalbėti apie kultūrą reiškia kalbėti apie visą mūsų buvimo pasaulyje žmogišką struktūrą, nes kultūra nėra atsidavusių ar kompetentingų žmonių siekiamas rezultatas: kultūra yra tai, iš kur žmogus pasiima visą savo elgesį, tai, iš ko semiasi įkvėpimo savo elgesyje kaip visa ko ištakų, suformuluodamas ir atskleisdamas jį pagal dalykų ir gyvenimo eigą, ir tvirtindamas galutinį to, ką jis daro, tikslą, t.y. savo likimą.

Jei protas naudojamas blogai, jei jis naudojamas kaip matas, tuomet įvyksta trys galimi pavojingi susiaurinimai, kurie paveikia visą elgesį. Tuomet, kalbant apie moralę, yra labai svarbu suprasti ir įsisąmoninti kultūros, kuriai priklausome, tipą, ar ji yra pasaulietinė, ar krikščioniška.

3. *Trys pavojingi susiaurinimai*

a) Pirmas susiaurinimas – aprašau mūsų elgesio, jo dramatiško ir prieštaringo aspekto atsiradimą – *ideologija vietoj įvykio*.

Santykis su tikrove, kurį žmogus gyvena nuo ryto iki vakaro, gali būti nuolatinė iniciatyva, nuolatinis mėginimas to, kas atsitinka, ir to, ką jis patiria, akivaizdoje; arba žmogus gali būti išjudintas, gali leisti išjudinamas kažko, gali paklusti kažkam, kas negimsta, neatsiranda iš *jo* būdo reaguoti į dalykus, kuriuos sutinka, su kuriais susiduria, bet iš *išankstinių nusistatymų*.

Krikščionio atspirties taškas yra įvykis. Viso likusio žmogiško mąstymo atspirties taškas yra tam tikras dalykų įspūdis ir vertinimas, tam tikra pozicija, kurią žmogus užima, „prieš“ susidurdamas su dalykais, ypač prieš juos vertindamas: taip pat ir žmogaus poreikiai, kuriuos žmogus apčiuopia ir kuriais stengiasi konkrečiai pasidalinti, gali būti sugalvojami ir suvokiami kaip išankstiniai nusistatymai. Pavyzdžiui, įvyksta nelaimė šachtoje ar geležinkelyje: šių faktų, kurie reikalauja iš žmogaus atsakymo, vertinimas linksta prie to, kad jis neatsiranda iš žmogiško atspindžio, iš to, ką žmogus jaučia kaip žmogus šių įvykių akivaizdoje. Žmogui to nepastebint, tarsi į jo dalykų vertinimą įsiveržia jau girdėta kalba, kažkas, ką išbandė, t.y. išankstinė nuostata; pradedama nuo išankstinės nuostatos, taigi respublikonų ar *liberalų* laikraštis suteiks tam tikrą toną, o vyriausybę sudarančios partijos laikraštis puls kitką. O išankstinė nuostata – tai yra atspirties taškas, nuo kurio žmogus pradeda veikti – kad įeitų į istoriją, kad nugalėtų laiką, kad išsikovotų vietą tarp žmonių minčių ir visuomenės vertinimų, turi būti plėtojama. Jos plėtojimas yra kalbos, kuri tampa ideologija, logika. Kalbos, kuri prasideda nuo išankstinės nuostatos ir nori ją palaikyti bei primesti, logika vadinama ideologija.

O jeigu visos žmogiškos patirties ištakos, pamatas, pamatinis principas yra įvykis – vienintelė tikra alternatyva išankstinei nuostatai, kažkas, kas atsitinka ir su kuo žmogus susiduria – jei žmogaus elgesį siūlantis kriterijus yra įvykis, jis atsikuria, vėl nuolatos siūlosi istorijoje, laike, kiekvieną dieną, kiekvieną valandą: šis įvykis suprantamas, nes “kažkas vyksta” dabar. Atmintis yra ideologijos priešingybė.

Mūsų, krikščionių, tikėjimo gyvenimas pasaulio akivaizdoje yra ši svarbi alternatyva, kurios nepastebime, jei nekreipiame dėmesio į tą, ką Dievas paskyrė vadovauti savo Bažnyčiai. Žinomi Alexis Carrel žodžiai mums tą primena: “Daug stebėjimo ir mažai protavimo priveda prie tiesos [t.y. išlaiko realų kontaktą su tuo, kas yra], o daug protavimo ir mažai stebėjimo priveda prie klaidos [ir prie irimo]”.¹³ Mūsų krikščioniškas gyvenimas, mūsų tikėjimas ir mūsų konkreti moralė, mūsų gyvenimo sąranga yra apsprendžiami arba esamų ideologijų, arba mūsų egzistencijos, vykstančių dalykų, nutinkančių dalykų, dalykų, į kuriuos reaguojame tam tikru būdu, faktų konkretumo, viršenybės: faktų kaip įvykių. Vaiko gimimas, pavyzdžiui, yra įvykis. Esama didžiųjų įvykių ir smulkmeniškai mažų savo reikšme įvykių.

Tuomet, jei visos žmogiškos patirties ištakos, pamatas, pamatinis principas yra įvykis, jis suprantamas, leidžiasi suprantamas, nes kažkoku būdu vyksta dabar, šiuo metu. Negalima kalbėti apie praeitį, kuri būtų lemtinga žmogui, gyvenančiam dabar, jei kažkoku būdu ši praeitis netampa dabartimi. Jei ji yra tik grynas prisiminimas – tačiau neįmanoma, kad būtų grynas prisiminimas – nepalieka žymės; bet, jei nėra grynas prisiminimas, yra kažkas iš praeities, kas veikia dabartį. Todėl krikščionybė yra įvykis ir todėl yra esanti, esanti dabar, o jos ypatybė yra ta, kad ji yra esanti kaip atmintis; čia krikščioniška atmintis nėra tapati prisiminimui, priešingai, nėra prisiminimas, bet yra pačios Esaties įvykimas iš naujo.

Tik šio įvykio pripažinimas sutrukdo būti ideologijos tarnais. Prisiminkime, kad visos ideologijos turi diskursinę sistemą ir juos palaikančioje logikoje siekia valdžios ar turi valdžią (ideologija žmones gali blokuoti), kuri tam tikru momentu yra vienos ideologijos dominavimas kitų atžvilgiu.

O krikščionybė atsiranda kaip įvykis, įsikūnijantis dabartyje kaip atmintis.

b) Šis pastebėjimas įveda antrą kultūriškai reikšmingą ir etiškai pavojingą susiaurinimą. Etiškai pavojingą, nes etika, kadangi kyla iš estetikos, kadangi į savo kelio, savo kelionės pradžią yra pastūmėjama estetinio veiksnio, apima didį Būties sąvokos, t.y. Dievo sąvokos, apibrėžimą.

Jei žmogus pasiduoda dominuojančioms ideologijoms, kilusioms iš visuotinės mąstysenos, įvyksta kova, susiskaldymas, atsiskyrimas tarp ženklo ir regimybės; iš čia išplaukia *ženklų susiaurinimas iki regimybės*. Kuo labiau suvokiama tai, kas ženklas yra, tuo labiau suprantamas iki regimybės susiaurinto ženklo ydingumas ir nelaimė.

Ženklas yra tikrovėje esančio veiksnio, kuris mane nukreipia kitur, patirtis. Ženklas yra patiriama tikrovė, kurios prasmė yra kita tikrovė; jis atskleidžia savo prasmę, vesdamas prie kitos tikrovės.¹⁴

Todėl nebūtų racionalu, žmogiška išbaigti ženklo patirtį jo jusliškai betarpišku aspektu ar *regimybe*. Bet kokio dalyko jusliškai betarpiškas aspektas, regimybė neperduoda visos patirties, kurią įgyjame apie dalykus, nes nekalba apie jų kaip ženklo vertę.

Didžioji žmogaus pagunda yra išbaigti ženklo, kažkokio dalyko, kuris yra ženklas, patirtį, interpretuojant jį tik jusliškai betarpišku aspektu. Nėra racionalu, bet visus žmones jų gimtosios

¹³ Plg. A. Carrel, *Riflessioni sulla condotta della vita*, Cantagalli, Siena 2004, p. 35; plg. L. Giussani, *Religinis jausmas*, Tyto alba, Vilnius 2000, p. 13.

¹⁴ Plg. L. Giussani, *Religinis jausmas*, op. cit., p. 155.

nuodėmės našta priveda prie to, kad jie tampa regimybės, to, kas regima, aukomis, nes ji atrodo lengviausia proto forma. Tam tikra dvasios elgsena beveik taip ir daro su pasaulio ir egzistencijos tikrove (aplinkybės, santykis su dalykais, šeima, kurią reikia sukurti, vaikai, kuriuos reikia ugdyti...): sulaukia susidūrimo su ja, tačiau sustabdo žmogišką gebėjimą leistis į prasmės paiešką, kuriai pats mūsų santykio su tikrove faktas nepaneigiamai skatina žmogaus protą. Tai reiškia, kad sustoja pats žmogiško proto gebėjimas leistis į prasmės paiešką, kuriai mūsų santykis su tuo, kas mus sudomina, nepaneigiamai skatina. O žmogaus protas negali susidurti su kažkokiu dalyku, nesuvokdamas, kad jis kažkokiu būdu yra kitos tikrovės ženklas, vėl mėgina įteigti kitą tikrovę.

Šios sampratos aidą galima atrasti Finkielkraut teiginyje, kuriame pakartojama Hannah Arendt mintis: "Ideologija [...] nėra naivus to, pas matoma, priėmimas, bet protingas to pašalinimas".¹⁵ Ideologija yra to, kas matoma, sunaikinimas, to, kas matoma, kaip dalykų, kurie atsitinka, prasmės pašalinimas, to, kas matoma, liečiama, suvokiama, ištuštinimas. Taip nebelieka santykio su niekuo. Kai Sartras kalba apie savo rankas – "Mano rankos, kas yra mano rankos?" – jas apibrėžia kaip "neišmatuojamą atstumą, kuris mane skiria nuo daiktų pasaulio ir mane nuo jų atskiria visam laikui",¹⁶ taip pašalindamas tai, kas matoma, kontingentišką aspektą. Kontingentiškumo pašalinimas, pavyzdžiui, yra teigti, kad tai, kas atsitinka, „įvyksta dėl to, kad įvyksta“, taip išvengiant susidūrimo ir poreikio žiūrėti į dabartį, tam tikrą dabartį jos santykyje su visuma.

O ženklo idėja veiksmingai įneša į gyvenimą dalykų prasmę.

Slėpinys (t.y. Dievas) ir ženklas (t.y. kontingentiška tikrovė, nes ji visada nukreipia kitur; net ir mažiausias akmenėlis, kad būtų pats savimi, nukreipia į Būties šaltinį), Slėpinys ir ženklas tam tikra prasme sutampa: ta prasme, kad Slėpinys yra ženklo gelmė, ženklas nurodo gilaus Slėpinio, Dievo kūrėjo ir atpirkėjo, Dievo Tėvo esatį. Ženklas nurodo mūsų akims Kito, gilaus Slėpinio esatį visiems dalykams, parodo ją mūsų akims, mūsų ausims, mūsų rankoms. Slėpinys tampa patirtimi per ženklą.

Jautrumas visus dalykus suvokti kaip Slėpinio ženklą yra rami žmogiškos būtybės tiesa. Jai priešinasi tironija tų, kurie savo rankose turi valdžią, grįstą ideologija, neigiančia šį vertinimą, kurį žmogus suteikia kokiam nors dalykui. Tuomet ir atsitikimai bei įvykiai tampa tokie trumpalaikiai savo kontingentiškume, kad neįneša jokio pokyčio į gyvenimą, daugiau nebepasiūlo nieko išraiškingo gyvenime.

Ideologija yra linkusi teigti regimybę kaip konkretumą, o regimybė yra tik tai, kas matoma, jaučiama, liečiama. Tačiau būtent žmogui būdingas būdas žiūrėti yra protas, kuris (paliekant jį nepaliestu) apglėbia aš kontaktą su tuo, su kuo jis susiduria, išaiškindamas ir įvertindamas jį, t.y. pripažindamas dalyką kaip nuorodą į kitą; išties, galima vertinti tik tuomet, jeigu yra nuspėjama gelmė.

Taigi Slėpinys ir ženklas tam tikra prasme sutampa ir Slėpinys leidžiasi būti patiriamas per ženklą. Ir kai krikščionis atranda, kad visa tikrovė yra sukurta pagal šį Dievo metodą, geriau supranta sakramentų vertę. Tikrovė atsiranda iš Kūrėjo, savyje turi nuorodą į Kūrėją ir Jį įrodo; tikrovė iškelia mūsų santykio su dalykais gelmėje kažko kito, Kito suvokimą.

Sakramentas skiriasi nuo visų kitų ženklų. Kristaus sumanytuose, sukurtuose sakramentuose, kad būtų sukurta nauja tauta pasaulyje – kuri tekėtų kaip upė žmonijos jūros vandenyse, kaip pirminis begalinio Slėpinio, su kuriuo žmogus susitiks savo dienų pabaigoje, atsiskleidimas istorijoje: tai amžinybės pradžia istorijoje – sakramentuose, sukurtuose Kristaus, žmogaus Dievo, Dievo, tapusio žmogumi, Jėzaus iš Nazareto (Jis juos sukūrė, Jis juos pasiūlė), ženklas pasiekia

¹⁵ A. Finkielkraut, *L'umanità perduta. Saggio sul XX secolo*, Liberal, Roma 1997, p. 88; plg. H. Arendt, *Totalitarizmo ištakos*, Tyto alba, Vilnius, 2001, pp. 450.

¹⁶ Plg. J.-P. Sartre, *Šleikštulys*, Vaga, Vilnius 2002, p. 141.

visišką susitapatinimą su Slėpiniu. Kaip Eucharistijoje. Bet visuose šiuose sakramentuose yra ši visa apimanti nuoroda: ženklas sutampa su Slėpiniu tiesiogine prasme. Sakramentai leidžia egzistuoti štai kam: nuo Krikšto, kuris yra visiškas mūsų būtybės perkeitimas, iki Eucharistijos, kuri yra išraiškina šio sutapimo pilnatvė, iki Atgailos, iki susitapatinimo su užduotimi Vienuolių ar Kunigų luome ir Santuokoje. Taigi sakramente žmogus nuplaunamas nuo žvynų, kurie jį laiko nelaisvėje ir siekia jį priversti gyventi kaip gyvulį.

Todėl savo gyvenime veikiame nesamo regimybės triumfo prieš ženklą pateiktą perspektyvą naudai; veikiama naujo moralumo, tobulesnio moralumo, tokio, apie kurį Jėzus sako: „Neatėjau į pasaulį, kad panaikinčiau įstatymą, bet kad palaikyčiau, kad jis būtų įvykdytas“¹⁷ naudai. Tai žmogaus išsigelbėjimas: „Jei nebūčiau tavęs sutikęs, Kristau, nebebūčiau žmogumi“, galima būtų pasakyti. „Kai sutikau Kristų, pastebėjau, kad esu žmogus“,¹⁸ sako rektorius Mario Vittorino.

Sakramentalumas yra būdas, kuriame Slėpinys duoda save patį, dovanoja save patį niekiui, sukurdamas savo visatą, žmogų ir visatą. Metodas, kuriuo Dievas praneša apie savo egzistavimą, duoda savo būtį, apreiškia savo būtį dalykams, yra sakramentalumas: Slėpinio atsiskleidimas savyje talpina sakramentalų metodą. Viskas yra Jo ženklas, ir tolimiausias šio metodo kraštelis pagal analogiją tarp dalykų, tarp dalykų prasmių yra jo esaties pasaulyje sakramentas, nes kiekvienas sakramentas yra mirusio ir prisikėlusio Kristaus esatis pasaulyje. Tai, ką sukuria ir pakeičia Krikšto ir kitų sakramentų polėkis, šviesa ir švelnumas, vadinama Bažnyčia, mistiniu Kristaus Kūnu.

Dievas sugalvojo santykį su kūriniu kaip santykį su milžiniška ženklų armija: viskas yra Jo ženklas. Kristus atėjo mums pasakyti šitą dalyką, nes Dievas iš mūsų norėjo visko. Todėl visa tikrovė, sukurta kaip Dievo ženklas, suvedama į Kristaus sampratą. Gerai elgtis, gerai naudoti kūrinių reiškia pažinti Kristų, kad pažintume Dievą. Tai yra pokyčio žmoguje pradžia.

c) Ženklo vertės pašalinimas talpina savyje iš vienos pusės kaip priežastį, iš kitos kaip pasekmę, *širdies susiaurinimą iki jausmo*.

Mes jausmą vietoj širdies laikome mūsų veikimo galutiniu varikliu, galutine priežastimi. Ką tai reiškia? Mūsų atsakomybė tampa beverte būtent dėl to, kad pasiduodame jausmo, viršesnio už širdį, naudojimui, taip susiaurindami širdies sąvoką iki jausmo sąvokos. Priešingai, širdis yra ir veikia kaip esminis žmogaus asmenybės veiksnys; jausmas – ne, nes, paimtas atskirai, jausmas veikia kaip reakcija, iš esmės yra gyvuliškas. „Dar nesupratau“ – sako Pavese – „koks yra egzistencijos tragizmas [...]. Ir vis dėlto yra labai aišku: reikia nugalėti geidulingą pasidavimą, liautis dvasios būsenas laikyti savitikslemis“.¹⁹ Dvasios būseną turi visai kitą tikslą, kad būtų ori: turi tikslą būti sąlyga, sukurta Dievo, Kūrėjo, per kurią esame nuskaistinami. O širdis nurodo jausmo ir proto vienybę. Ji apima neblokuojamo proto sampratą, protą pagal visą jo galimybės apimtį: protas negali veikti be to, kas vadinama meile.

Būtent širdis – kaip protas ir gebėjimas mylėti – yra sąlyga sveikam proto veikimui. Sąlyga, kad protas būtų protu, yra ta, kad jį apglėbtų gebėjimas mylėti ir taip išjudintų visą žmogų. Protas ir jausmas, protas ir meilė: tai yra žmogaus širdis.

¹⁷ Plg. Mt 5,17.

¹⁸ „Cum cognoscimus Christum, viri efficimur et iam non parvuli.“ (Gaius Mario Vittorino, *Commentarii in epistulas Pauli ad Galatas, ad Philippenses ad Ephesios*, libro II, cap. 4, v.14).

¹⁹ C. Pavese, *Il mestiere di vivere. Diario 1935-1950 con il taccuino segreto*, Bur, Milano 2021, p. 66.

4. Religiškumo ydingumas

Iki šiol norėjau primygtinai pabrėžti faktą, kad kažkokiu būdu gyvenimo samprata, pagal kurią mes gyvename, tai yra tai, kas mus įkvepia veikti tam tikru būdu arba sukurti tam tikrą mūsų egzistencijos ir mūsų sambūvio su kitais statinį, protą atranda kaip savo puolimo ir gynybos ginklą. Mes galime pradėti tik nuo meilės protui, nuo pasitikėjimo protu. Tai nuo mūsų judėjimo pradžios mums leido suvokti proto vertę kaip pirmą dalyką, kurį reikia išsiaiškinti.

Norėjau taip pat pabrėžti šiandienos pasaulio elgseną, to pasaulio, kurį Jėzus apibūdina taip: „viskas pavergta melo”.²⁰ Melas yra sakyti: „Dievas yra, bet „Dievas viskas visame kame” yra abstraktu”. Tai reiškia iš esmės jį atmesti, nes visi, kurie neigia „Dievas viskas visame kame”, neigia Dievą. Ši pirmiau aprašyta situacija apibūdina kultūrinę ir, vadinasi, socialinę mūsų laikų politikos tendenciją. Tai yra ilgas procesas, kuris lėtai, bet neišvengiamai, sugebėjo užgrūsti visas sielas tam tikromis išankstinėmis nuostatomis, tiek kaip principais, tiek kaip išankstinių veiksmų nurodymais.

Ilgo „Dievas viskas visame kame” užmaršties proceso pabaigoje mūsų pastarajame amžiuje *religinis jausmas*, būdingas žmogaus prigimčiai, įsitvirtina su absurdiška laisve, sugesdamas, laipsniškai šalinant *Kristui būdingą religiškumą* ir, vadinasi, religiškumą, kuris žydų tautos istorijoje pasigėrėtiniu būdu buvo atskleistas, buvo parodyta jo tiesa, jo galutinė sąsaja. Kaip prieš žydų tautą buvo nusistatę tie, kurie nepriėmė Dievo, vienintelio Dievo, kuris sukūrė visus dalykus, taip šiandieninė situacija priešiška religiškumui, būdingam Kristui, viso žmogiškai nesupranta- mo žydų tautos fenomeno įpėdiniui – žydų tautos istorija buvo pranašiška struktūra viso to, ką Kristus paaiškino savimi pačiu. Toks religiškumas pasiekė mus. Taigi kova vyksta mumyse tarp Kristui ir Biblijai, krikščioniškai tradicijai ir hebrajiškai tradicijai būdingo religiškumo ir anti-krikščionio dievo.

„Dievas viskas visame kame” neigimas atskleidžia, jog esama antikrikščioniškumo žmogaus ir, vadinasi, visuomenės formavimesi; jis veda prie Kristui ir Bažnyčiai būdingo religinio jausmo ir todėl žmogiškumo, kurį jis apima ir kuris jį gauna, pašalinimo.

Taip pat ir Bažnyčioje buvo sudarytos sąlygos šiam nesupratimui, nes jos ganytojai ir jos pakrikštytieji buvo paveikti ir leidžiasi paveikiami kitos kultūros. Tas matoma pačiame misijų skatinime tiek žmogaus, tiek visuomenės atžvilgiu. Misijų skatinimas, kuris iš esmės yra galutinis atskiro krikščionio egzistavimo ir visų visuomenės pokyčių vyksmo tikslas, priėjo *aklavietę*, kuri savo apogėjų pasiekė tam tikrų dalykų prieš ir po Vatikano Susirinkimo kritikoje, kai buvo prieita net iki tvirtinimo, kad misionieriška veikla yra nukreipta prieš žmogaus laisvę, o juk misionieriška veikla yra didžiausias ištikimybės Kristui vaisius.

Savo *Laiške Vakarų krikščionims*, kuris niekada nebus pakankamai skaitomas ir perskaitytas, Josef Zvěřina, didis Bohemijos teologas, nuteistas daugeliui metų Prahos režimo, vienas vertingiausių ir, deja, negausių teologų, kurie buvo Bažnyčios gynėjai, 1970 m. rašė: „Broliai, jūs perdedate, galvodami, kad duodate naudos Dievo Karalystei, priimdami, kaip įmanoma labiau, *saeculum*, jo gyvenimą, jo žodžius, jo *šūkius*, jo mąstyseną. Bet pamąstykite, prašau jūsų, ką reiškia priimti šį žodį. Gal reiškia, kad jūs lėtai pasiklydote jame? Deja, atrodo, kad atsitiko būtent taip. Tapo sunku jus atrasti ir atskirti šiame jūsų keistame pasaulyje. Tikriausiai jus dar atpažįstame, nes šiame procese judate lėtai dėl to fakto, kad supanašėjate su pasauliu, lėtai ar paskubomis, bet visuomet vėluojate. Dėkojame jums už daug ką, netgi beveik už viską, bet kažkuo privalome skirtis nuo jūsų. Turime daug priežasčių jums gėrėtis, todėl galime ir turime jums skirti šį perspėji-

²⁰ Plg. 1Jn 5,19.

mą: “Nenorėkite prisitaikyti prie šio amžiaus [sako šv. Paulius], bet keiskitės, atnaujindami savo protą, kad galėtumėte atskirti, kokia yra Dievo valia, tai, kas yra gera, tai, kas jam patinka, tai, kas yra tobula” [”Dievas viskas visame kame”, sakome ir siūlome mes].

“Neprisitaikykite! *Mé syskhematízesthe!* Kaip gerai šiame žodyje matoma žodinė ir amžina šaknis: schema. Trumpai sakant, tuščia kiekviena schema, kiekvienas išorinis modelis [kuris neatina iš tikėjimo, kuris negimsta iš tikėjimo patirties]. Privalome norėti daugiau, apaštalas mums tą įsako: “Pakeisti savo mąstyseną nauja forma!” [...]. Prieš *skhêma* ar *morphé* – nuolatinę formą – yra *metamorphé*, sukurtos būtybės pokytis [*skhêma* ar *morphé* reiškia nuolatinę formą, teigia nuolatinę formą; *metamorphé* teigia kažką, kam lemta keistis, kas keičiasi, kas sukelia nuolatinį sukurtos būtybės pokytį]. Nesikeičiama pagal bet kokį modelį, kuris bet koku atveju visada yra nemadingas, bet tai yra visiška naujovė su visu savo turtingumu [tokia kaip Kristus]. Nesikeičia žodynas, bet prasmė.

[...] Negalime mėgdžioti savojo pasaulio, nes kaip tik turime jį vertinti ne išdidžiai ir iš aukšto, bet su meile, kaip Tėvas pamilo pasaulį ir todėl priėmė dėl jo savo sprendimą [Kristų, jo sprendimas yra Kristus. Ir Popiežius savo enciklikoje *Dives in misericordia* sako, kad gailestingumas žmogaus istorijoje turi vardą: Jėzus Kristus. Dievo sprendimas yra gailestingumas].

“Rašome kaip neišmintingi žmonės jums, išmintingiems, kaip silpni jums, stipriesiems, kaip vargšai jums, dar didesniems vargšams. Ir tai yra kvaila, nes tikrai tarp jūsų yra puikių vyrų ir moterų [tarp jūsų yra puikių žmonių, kurie pasilieka tikėjime, nesivaiko pasaulio naujovių]. Bet būtent dėl to, kad yra tokių, reikia rašyti kvailai, kaip mokė apaštalas Paulius, kai pakartojo Kristaus žodžius, kad Tėvas paslėpė išmintį nuo tų, kurie daug apie tai žino”.²¹

Taigi tai paaiškina, kaip Bažnyčioje sudaromos sąlygos nesuprasti problemos: krikščioniško ugdymo, misijos, atsivertimo, Bažnyčios kūrimo problemos. Šios problemos reikalauja pokyčio ir prasideda nuo pokyčio, kuris turi įvykti žmoguje: per įvykusį pasikeitimą kituose žmonėse, su kuriais susiduria, krikščioniui padedama suvokti ir toliau keistis jam pačiam. Stebuklas yra šis pasikeitimas savyje.

5. Tradicija ir charizma

Reikia, kad *ištikimybė Kristui ir Tradicijai* būtų palaikoma ir drąsinama tokios bažnytinės aplinkos, kuri tikrai suprastų šią reikalingą ištikimybę. Tai yra visų mano pastebėjimų išvada.

Bažnytinė aplinka, reikalinga tam, kad būtume palaikomi ir padrąsinami, turi tikrai suprasti, ką reiškia ištikimybė Kristui ir Tradicijai, kaip iš tiesų gyvuoja krikščioniška atmintis – o ne vargšų mirusiųjų atmintis. Iš čia kyla dalyvavimo bažnytiniame judėjime kaip *priklausymo* aplinkai, kurioje Dvasios dovana, kuri ateina per Krikštą, įgyja konkrečias įrodančias bei įtikinančias formas, moralinė didybė. Ši Dvasios dovana vadinama *charizma*. Bet ji nėra charizma, jei jos nepripažįsta Bažnyčios valdžia, tai yra, Popiežius.

Šis kvietimas sąmoningai gyventi dovana, kurią gavome, kaip pirmą moralinę pasekmę turi judėjimo nurodymo laukimą visiškai atvira širdimi: priklausymas judėjimui, išgyvenamas paprastai ir kilniai, yra šviesos ir palaikymo šaltinis visam mūsų gyvenimui, jis įneša, palengvina ir užtikrina kitokią mąstyseną ir įtraukia kitokį moralumą. Priklausymas judėjimui, kadangi yra egzistenciškai konkreti naujos mąstysenos Kristuje ir naujos moralės išgyvenama patirtis, įveda į tikėjimo naujovę, to tikėjimo, kuris linkęs silpti žmonių širdyje palaipsniui, kai tas, kas neša atsa-

²¹ J. Zvěřina, «Lettera ai cristiani d'Occidente», in *Scritti per una “Chiesa della compassione”*, op. cit., pp. 177ss.

komybę už juos, išduoda: tai *trahison des clercs*, kaip sakė Julien Benda, intelektualų išdavystė – intelektualas yra tas, kuris moko, kuris ugdo, gydytojas, kuris padeda ir imasi veikti.

Nėra kito būdo, kuriuo Dvasia gali mus pasiekti paprasčiau, įtikinamiau, galingiau, nei kad esamoje tikrovėje, esamame kontekste.

Tai visiškai neprieštarauja paklusnumui, kurio turime laikytis vyskupo ar klebono atžvilgiu, priešingai, yra ši paklusnumą nušviečiantis veiksnys, yra parama šiam paklusnumui; beje, tai paklusnumas, kuris susijęs su pačia ištikimybės Kristui ir Tradicijai dinamika. Bažnyčios pripažinta charizma yra Kristaus Dvasios dovana, kuri leidžia išgyventi instituciją visapusiškai kaip vietą, kurioje Kristus yra esantis įvykis. „Todėl autentiškas judėjimas“ – pasakė Jonas Paulius II – „egzistuoja kaip maitinanti siela Institucijos viduje. Jis nėra jai alternatyvi struktūra. Priešingai, yra esaties šaltinis, kuris nuolatos atgaivina jos egzistencinį ir istorinį autentiškumą“.²² Dvasininkas, kuris šį priklausymą judėjimui gyvena gyvybingai ir protingai, savo gyvenimo būdu ir sustiprinamas parapiją kitų indėliais, ją paverčia gražia ir paprasta.

Kitomis aplinkybėmis Popiežius kalbėjo apie šio vertinimo šerdį: „Bažnyčioje tiek institucinis, tiek charizmatinis aspektas [...], yra abu esminiai ir prisideda prie gyvenimo, prie atsinaujinimo, prie pašventinimo, nors ir skirtingu būdu“.²³ Charizma, kuria ištikimai sekama, įveda į ištikimybę Kristui per ištikimybę institucijoms. Charizma ir institucija yra abi esminės, apibrėžiant krikščionišką gyvenimą Bažnyčioje, bažnytinį gyvenimą. Todėl judėjimas yra pavyzdinis ir įrodantis, yra įtikinantis ir naudingas pastoraciniam gyvenimui tose pačiose vyskupijose ir parapijose.

Būdas, kaip gyventi Dvasios dovana, turi iki smulkmenų pasiekti kiekvieno individo asmenybę. Būtent turėdama tai omenyje, Dvasia kiekvieną kviečia vienai ar kitai charizmai. Visos charizmos, kurias pripažino Šventoji Bažnyčia, kartu yra esminės krikščioniškai institucijai.

Tikrai gyvename charizmą, kuo labiau lyginame visą savo gyvenimą su pačios charizmos idealu, kaip tvirtina tie, kurie yra Bažnyčios pripažinti kaip jai esantys Dvasios dovanos tiesos garantai; sekti jais yra galutinis paklusnumas, kuris iki smulkiausių detalių bando įkūnyti Kristaus imitavimą ir ištikimybę Bažnyčiai. Taip tikėjimas atsiskleidžia nenutrūkstamame šaltinyje ir nuolatinėje įsikūnijimo buveinėje kaip galutinis Slėpinio metodas. Kadangi misija egzistuoja ir gyvuoja kaip liudijimas, tik gyvenamas tikėjimas įgyvendina misiją, nes tik gyvenamas tikėjimas keičia, įvyksta tas pokytis, su kuriuo bet kas gali susidurti ir, pasijutęs jo sukrėstas, imti juo sekti. Tai leidžia suprasti, kaip tikėjimas atveria skirtingai mąstysenai ir moralumui tiek priešais pasaulį, tiek pačioje Bažnyčioje kaip žmogiškoje, ir todėl paveikiamoje konteksto, tikrovėje.

Tai, kas mummyse pasikeičia per judėjimo dalyvavimą mūsų gyvenime ir dėl jo reikalaujamo nuoseklumo, turi prasidėti sąmoningai, racionaliai, t.y. kaip pirmą įvykio vietą turėti pažinimą, nes visa tai, ką žmogus daro, priklauso nuo būdo, kaip jis suvokia. Todėl būtent pažinimo būdas gali apriboti arba pašalinti sampratą, kurią pasaulis mums perduoda, dėl kurios Dievas yra skriaudžiamas, nėra tvirtinamas kaip norėtų įsitvirtinti, nes Dievas įsitvirtina Kristuje. Mes negalime pažinti Slėpinio, jei mums to nepasako Kristus. Ir Bažnyčia – tai palyginimas, o ne piktžodžiavimas – realizuoja Kristų su didesniu aiškumu, įtikinamumu ir palaikymu vykstančiame gyvenime per judėjimus. Kristaus Dvasia, kuri sukūrė Bažnyčią ir ją paleido į pasaulį, ją drąsina, ją stato ir ją stiprina charizmomis: suranda tam tikrus žmones vienoje ar kitoje charizmoje, kad visa Bažnyčia būtų atgaivinta ir su sąmoningumu atgimtų visų akivaizdoje.

²² Jonas Paulius II, *Kalba kunigams, dalyvaujantiems judėjimo „Comunione e Liberazione“ patirtyje*, 1985 m. rugsėjo 12 d., 3.

²³ Jonas Paulius II, *Kalba bažnytiniam judėjimams, susirinkusiems į II tarptautinį susitikimą*, 1987 m. kovo 2d., 3.

TIKĖJIMAS DIEVU YRA TIKĖJIMAS KRISTUMI

1. Nauja mąstysena

Tikėjimas atveria “kitokiai mąstysenai” nei ta, į kurią pasineriame kiekvieną rytą, kai atsikeliamo ir išeiname iš namų (bet taip pat ir namie): kitokiai mąstysenai (mąstysena yra požiūris, nuo kurio žmogus pradeda visus savo veiksmus) ir, vadinasi, “kitokiam moralumui”, nes veiksmas, kuriame žmogus save realizuoja, gali turėti didesnį, mažesnį santykį arba visai neturėti santykio su dalykų visuma. Ir kaip protas yra tikrovės ir visų jos veiksnių visumos suvokimas, analogiškai moralumas yra pavienio veiksmo santykis su veiksniais, kuriuos savyje turi visata, visuma. Kaip jau sakėme, tikėjimas pagimdo kitokią mąstyseną ir moralumą tiek priešais pasaulį, tiek pačioje Bažnyčioje kaip žmogiškoje, ir todėl paveikiamoje pasaulio konteksto, tikrovėje.

“Visa ir visuose – Kristus”; grįžkime prie šios teminės formulės, klausdami savęs, kokį poveikį ji turi gyvenimui. “Visa ir visuose – Kristus” reiškia, kad Jėzaus iš Nazareto elgesys – jo pozicija santykiyje su Tėvu, su Tėvo slėpiniu, kuri prasidėjo nuo jo turimo Tėvo pažinimo – turi veikti visų gyvenimą, turi būti imituojama, pabrėžiama kiekvieno žmogaus.

Kaip Jėzus, taip ir mes turime būti Tėvo akivaizdoje. Todėl tai yra bendra tema: “visa ir visuose – Kristus”, kad “Dievas būtų viskas visame kame”. Tuomet glausta formulė, kurią turime išplėtoti, yra ši: *tikėjimas Dievu yra tikėjimas Kristumi*. Reikia matyti, kaip svari šio teiginio prasmė veikia gyvenimą. Kad suprastume, ką ji reiškia žmogaus gyvenimui ir žmonių istorijai, reikia, kad kiekvienas mūsų susipažintų, stengtųsi susitapatinti, imituoti ir sekti Jėzų Kristų. Pirmasis poveikis žmogaus gyvenimui, kurį turi Kristaus imitavimas (Kristus turi būti “visa ir visuose”) yra *nauja mąstysena*, naujas sąmoningumas, nesusiaurinamas iki jokio valstybės įstatymo ar iki socialinio įpročio, naujas sąmoningumas kaip autentiško santykio su tikrove šaltinis ir atspindys visose detalėse, kurias savyje talpina egzistencija.

Pasaulio mąstysena veikia visame to, kam žmogus augdamas save ugdo, akiratyje. Nauja mąstysena ją pakeičia vargdama ir kovodama: naujas krikščionio, Kristaus imituotojo, sąmoningumas yra kviečiamas visas įsitraukti to, ką sako vyraujanti mąstysena, akivaizdoje. Išties, pastaroji visą savo apgavystę grindžia, teigdama, kad galima kalbėti apie Dievą, nepaisant Kristaus. Tai yra santykio su tikrove principas, kuris apibrėžia prieštaravimą tarp Kristaus ir pasaulio. „Kristus atėjo į pasaulį polemizuodamas su pasauliu“,²⁴ sakė monsinjoras Garofalo. Arba tiksliau: neatėjo į pasaulį „polemizuodamas“ su pasauliu, atėjo į pasaulį statydamas save į pavojų ir perduodamas save patį, savo slėpinį, todėl dėl pasiūlymo: tai pasaulis stoja prieš jį.

Vyraujančios mąstysenos pretenzija yra ta, kad galima kalbėti apie Dievą, nepaisant Kristaus. Tačiau tai, kas mums buvo perduota apie Slėpinį paties Slėpinio, tai, kas mums buvo duota Apreiškimu, yra žmogus Jėzus Kristus. Šis žmogus yra viso savęs perdavimo, kurį Slėpinys panorėjo atskleisti žmogiškai būtybei, apibendrinimas ir centras. Todėl Žodis tapo kūnu. “Pilypai, kas yra matęs mane, yra matęs Tėvą”.²⁵ Mes negalime pažinti Dievo, jei ne per Kristų.²⁶ Nėra Slėpinio pažinimo, kuris nebūtų susiaurinanti žmogaus interpretacija, jei ne tame Žmoguje, Jėzuje iš Nazareto, kurį Dievas prisiėmė savo prigimtyje, kad prabiltų į žmogų, kad žmogui save perduotų kaip Slėpinį. Žmogus ir Slėpinys: tai buvo Jėzus, yra Jėzus, bus Jėzus. “Kristus [...] vakar, šiandien ir per amžius”.²⁷

²⁴ Plg. S. Garofalo, *Il regno che non è di questo mondo*, Vita e Pensiero, Milano 1962, pp. 25-33.

²⁵ Plg. Jn 14,9.

²⁶ Plg. Jn 1,18.

²⁷ Žyd 13,8.

Tikėjimas, kaip realus elgesys, kurį žmogus turi Dievo atžvilgiu, nėra bendro pobūdžio: yra *tikėjimas Kristumi*, visų ženklų Ženklu, Žmogumi, per kurį Slėpinys apsidriškė. Jėzus buvo žmogus kaip visi kiti, buvo žmogus, neturintis išimties galimybės žmogaus apibrėžime; bet tas žmogus apie save kalbėjo dalykus, kurių kiti nesakė, kalbėjo ir veikė skirtingai nei visi. Visų ženklų Ženklas. Jo tikrovė, kartą pažinta, buvo jaučiama, matoma ir traktuojama to, kas buvo sukrėstas jo iššūkio, kaip kitos tikrovės ženklas, kreipė į kitą. Kaip yra aišku iš Evangelijos pagal Joną, Jėzus suvokė savo trauką kitiems ne kaip galutinę nuorodą į save, bet į Tėvą: į save, kad Jis galėtų nuvesti pas Tėvą, kaip pažinimas ir kaip paklusnumas.

Šia prasme tikėjimas Kristumi viršija ir paaikškina pasaulio religinį jausmą. Tikėjimas atskleidžia religinio jausmo objektą, kurio protas negali pasiekti.

Protas vienas negali suprasti viso to, ką Kristus sako, nes Kristus apreiškia, atskleidžia tai, kas nauja ir neįsivaizduojama, ir atskleidžia tai po to, kai žmonės prie jo prisiriša: "Atėjo į tą vietą ir nepadarė daug stebuklų". Kodėl? "Jų tikėjimas buvo silpnas".²⁸ Jis rasdavo mažai tikėjimo; taigi ten, kur nėra klausomasi, neverta kalbėti. Tikėti Kristumi, kaip atrodo akivaizdu iš krikščioniško fakto atsiradimo, yra pažinti Esatį kaip išskirtinę, būti jos nustebintiems ir, vadinasi, prisišlieti prie to, ką ji sako apie save. Tai – faktas: tai – faktas, kuris leido atsirasti krikščionybei pasaulyje. Taigi mes nenorime nieko kita, kaip pažinti ir gyventi tai, kas atsitiko, kaip sakė Laurencijus Atsiskyrėlis tolimais ankstyvaisiais Viduramžiais, kai savo gyvenimo motyvą ir būdą apibendrina tokiais žodžiais: "Tuomet supratau, kad visas mano gyvenimas praeis įsisąmoninant tai, kas buvo įvykę. O Tavo "žodis" mane pripildo tylos".

Tikėjimas yra atpažinti išskirtinę esatį, būti jos nustebintiems, būti paveiktiems, be jokio palyginimo su kitomis jau patirtomis bei galimomis net ir ateityje progomis, ir prisišlieti prie to, ką ji sako apie save, nes, jeigu nebūtų prisišliejama, kultų prieštaravimas vertinimui dėl išskirtinumo, kuris pateikiamas, kurį esi priverstas pateikti. Todėl tikėjimas yra gestas, kurio atspirties taškas yra protas. Protas ne kaip gebėjimas ar pretenzija apibūdinti Dievą, kalbėti apie Dievą, atstojant Apreiškimą, bet protas, kuris tvirtina, kad Slėpinys yra egzistuojanti tikrovė, be kurios žmogus negali žvelgti racionalių žvilgsniu į tikrovę. Tai reiškia, kad tikėjimo pradžios taškas yra protas kaip tikrovės sąmoningumas, t.y. žmogaus religinis jausmas.

Tikėjimas yra vertinimas, o ne emocija; nėra kintantis jausmas, kuris Dievo egzistavimą identifikuoja kaip panorėjęs ir gyvena religioškumą, kaip jam patinka. Jis yra vertinimas, kuris tvirtina tikrovę, esamą Slėpinį.

Tikėjimas yra racionalus, nes pražysta ant kraštinės racionalios dinamikos ribos kaip malonės gėlė, prie kurios žmogus prisišlieja su savo laisve. O kaip žmogus gali prisišlieti su savo laisve prie šios gėlės, kurios kilmė ir veikimo būdas nesuprantami? Prisišlieti su savo laisve žmogui reiškia paprastai priimti tai, ką protas suvokia kaip išskirtinį dalyką su tuo užtikrintu betarpiškumu, kaip atsitinka dėl nepriekaištingos ir nesugriaunamos tikrovės veiksmų ir akimirklų, kai jie patenka į asmens akiratį, akivaizdybės. Tai reiškiny, kuris yra žmogaus dinamikos dalis. Tikrovės suvokimas ir pažinimas turi skirtingus rezultatus priklausomai nuo santykių, kurie atsiranda. Tikras vertinimas gimsta iš paprastos širdies. Taigi Kristaus įvykis yra betarpiškai patiriamas kaip išskirtinis, nes yra išskirtinis; bet tam, kad suprastume jo skirtingumą, reikia, kad protas paprastai ir nedelsdamas priimtų, atpažintų tai, kas atsitinka, tai, kas atsitiko, su tuo užtikrintu betarpiškumu, kurį turime priešais bet kokią tikrovės akivaizdybę. Juk, visų pirma, prieš vertinimą, kurį Jonas išsako apie tą Žmogų, kurį Petras pateikia apie tą Žmogų, prieš jų vertinimą ir jų prisišliejimą, prieš tai yra šis paprastumas, yra ši paprasta širdis, yra šios paprastos akys, šis siekis, šis paprastas

²⁸ Plg. Mt 13,58.

troškimas, kuris yra atviras priimti, kuris gali aiškiai priimti tai, ką sutiko, tikrovės aspektą, su kuriuo susidūrė.

Apie tai rašo kardinolas Ratzingeris, didis tikėjimo gynėjas šiais sunkiais laikais: “Viena iš tikėjimo funkcijų, ir ne iš nereikšmingiausių, yra pasiūlyti protui atnaujinimą kaip protui, nenaudoti smurto prieš jį, nelikti jam svetimu, bet vėl sugrąžinti jį į patį save. Istorinis tikėjimo instrumentas gali vėl išlaisvinti protą kaip tokį, kad jis – sugrąžintas į gerą kelią tikėjimo dėka – galėtų spręsti pats [...]. Protas neatnaujinamas be tikėjimo, bet tikėjimas be proto netampa žmogiškas [...]. Tai kodėl gi tikėjimas dar turi pasisekimą?” Tas faktas, kad yra jaunų, kultūriškai išprususių žmonių, kurie tiki, negali neiškelti šio klausimo. “Pasakyčiau” – atsako Ratzingeris – „todėl, kad jis atranda atitikimą žmogaus prigimtyje [...]. Žmoguje yra nenumaldomas begalybės troškimas. Nė vienas iš ieškotų atsakymų nėra pakankamas. Tik Dievas, kuris tapo baigtiniu, kad įveiktų mūsų baigtinumą ir vestų jį jo begalybės matmeniu, sugeba atsakyti į mūsų būties poreikius”.²⁹

Modernioje epochoje racionalizmas, prarasdamas tikrą proto prigimtį, padaro įprastu dalyku *painiavą tarp religinio jausmo ir tikėjimo*, taip pašalindamas ir tikrą tikėjimo prigimtį. Šis argumentas labiausiai nurodo ištakas ir apibendrina įrodymus visos nerimasties, kurią modernus pasaulis patiria santykio su Dievu ir religinės žmonijos istorijos požiūriu. Modernus racionalizmas, primetantis save šiandienos žmogui, šiandienos visuomenei kaip privilegijuotą kriterijų, padaro įprastu dalyku *painiavą tarp religinio jausmo ir tikėjimo*, neigdamas taip pat ir tikrą tikėjimo prigimtį, kuri yra vertinimas, prie kurio prisijungia laisvė: gebėjimas mylėti išpildo šio vertinimo turinį.

Painiava tarp religinio jausmo ir tikėjimo viską supainioja. Tikros tikėjimo prigimties, kaip yra Tradicijoje, t.y. Bažnyčios gyvenime, žlugimas, tikėjimo kaip pripažinimo “visa ir visuose – Kristus“, kaip prisitaikymo prie Kristaus ir Kristaus imitavimo, žlugimas, sukėlė *modernų pasimetimą*, kuris atsiskleidžia įvairiais ir apčiuopiamais aspektais. Dabar smulkiau panagrinėkime šiuos aspektus, kurie, apibūdindami modernų pasimetimą, gali atskleisti visų sunkumus ir paklydimus.

2. Ištuštintas tikėjimas: modernaus racionalizmo penki “be”

a) Pirmąją racionalizmo pasekmę galima glaustai apibūdinti šia formule: *Dievas be Kristaus*. Tai neigimas fakto, kad tik per Kristų įmanoma, kad Dievas, Slėpinys, apsireikštų mums toks, koks yra. “Dievas be Kristaus” arba *fideizmas*: tai būdinga visoms pozicijoms, kurios, pašalindamos tikėjimo racionalumą, pretenduoja apibrėžti Dievą kaip vienos detalės stbmeldystę, sekamą ar paveldėtą iš tam tikros etninės ar kultūrinės tradicijos arba nustatytą savo vaizduotės ar savo minčių. Fideizmas, pasitelkdamas formaliai racionalias technikas ir argumentus, ištuština visos krikščioniškos patirties, mūsų gyvenimo religinio atsivertimo, mūsų turimo Dievo pojūčio ir visų mūsų moralinių pastangų pagrindą.

b) Antroji pasekmė: *Kristus be Bažnyčios*. Jei pirmąjį aspektą buvo galima sutapatinti su fideizmu, antrasis aspektas, būdamas betarpiškai nuosekliu, gali vadintis *gnozis*, *gnosticismu* bet kokioje jo versijoje.

Jei Kristuje pašaliname faktą, kad jis yra žmogus, realus, istorinis žmogus, pašaliname pačią krikščioniškos patirties galimybę. Krikščioniška patirtis yra žmogiška patirtis, todėl yra sudaryta iš laiko ir erdvės, kaip kiekviena tikrovė, taip pat ir materialiai. Be šio materialumo aspekto patirčiai, kurią žmogus įgyja apie Kristų, trūksta galimybės patikrinti jo vienalaikiškumą, t.y. tiesą,

²⁹J. Ratzinger, “La fede e la teologia ai giorni nostri”, in *Enciclopedia del cristianesimo*, De Agostini, Novara 1997, p. 30.

kurią Jis pasakė apie save. Racionalizmo paveiktoje aplinkoje tikrovė, sudaryta iš laiko ir erdvės, yra niekinama kaip patirties apie galutinę žmogaus prasmę vieta: galutinė žmogaus prasmė neįeina į kasdienę patirtį.

Negalima galvoti apie Kristų be tokio konkretumo; tai reikštų susiaurinti ir perkeisti tai, ką Kristus pasakė apie save, tai, kas Kristus yra, kaip apreiškėjas Dievo rankose. Tertulijonas teigia: „*Caro cardo salutis*“ („Kūnas yra išganymo šerdis“).³⁰ Išganymo įvadas ir šerdis yra kūne: Dievas įeina su Kristumi į žmogišką patirtį. *Caro cardo salutis* reiškia, kad, jei išganymo šerdis yra kūne, jei atpirkimo įvadas ir šerdis yra kūne (Kristus, kuris miršta ir prisikelia), Dievas, kadangi yra Kristus, kadangi yra Kristaus prigimtis, kadangi savo prigimtyje „pasisavino“ Jėzų iš Nazareto, įeina į žmogišką patirtį: Dievas su Kristumi įeina į žmogišką patirtį.

Kūniškumo, esančio kiekvienoje žmogiškoje patirtyje, taip pat ir Jėzaus Kristaus patirtyje, pašalinimas, padaro Jį – ir Bažnyčią – abstrakcija, susiaurindamas ją iki vieno iš daugelio religinių modelių. Vėl rašo Ratzingeris: „Pavienio istorinio asmens, Jėzaus iš Nazareto, sutapatinimas su *pačia tikrove* [tikrovė yra Būtis, todėl čia kalbama apie Jėzaus iš Nazareto sutapatinimą su Slėpiniu, su pačios tikrovės ištakomis], t.y. su gyvuoju Dievu, yra atmetamas kaip sugrįžimas prie mito; Jėzus yra aiškiai reliatyvizuojamas kaip vienas iš daugelio religinių genijų. Tai, kas yra absoliutu, arba Tas, kas yra absoliutas, negali veikti istorijoje, kur yra tik modeliai, tik idealūs asmenys, kurie mus nukreipia į visai ką kita, ko negalima užčiuopti kaip tokio istorijoje“.³¹ Racionalizmas „dogmatiškai“ mano, kad Kristus Dievas, kaip toks, negali būti užčiuopiamas žmogaus materialume, t.y. istorijoje (tačiau jos tėkmę valdo Slėpinys).

Taigi negalėjimas priimti krikščionybės šiandienos pasaulyje susitapatina su šiuo neigimu: Jėzus negali būti Dievas, nes negalima kalbėti apie Dievą, tapusį žmogumi. Tai reiškia pašalinti krikščionybę, kuri negali egzistuoti kaip interpretacija, kuri apribotų šio milžiniško teiginio pobūdį ir pasekmes: Dievas tapo žmogumi. Todėl „Jėzus“ yra kreipimasis, kurį tautos žmogus, paprastas žmogus, žmogus, būdamas paprastas, ramiau pripažįsta: kreipiasi į Jėzų. Tačiau, jei nekreipiama dėmesio, kad Jėzus yra Kristus, Dievo Sūnus, pašvęstas žmogus, pagal prigimtį, pagal kilmę skirtas tapti Dievo slėpinio dalimi, tuomet kreipinys „Jėzau“ arba meilė Jėzui ištuštėja: Jėzus kaip žmogus netampa traukos, kuri netikėtai, nesuvokiamai atveria Begalybei, „vieta“. O Petro „taip“ yra priešingas dalykas. Petro „taip“ grindžiamas trauka ir meile, kurią jo kūne įkvėpė Jėzus. Tai buvo žmogus, priešais kurį Jonas ir Andriejus liko nustebę.

Šv. Bernardas sako: „Kiek iš prigimties žinojo apie amžinybę, išmoko iš žmogiškos patirties“.³² Tai aiškiai glaustas sakinytis apie Jėzų kaip „Dievą, tapusį žmogumi“. Kristus, kiek iš dieviškos prigimties žinojo apie amžinybę, išmoko iš žmogiškos patirties. Todėl būtent nuo žmogiškos Jėzaus patirties turime pradėti, kad atsidurtume ten, kur Jis panorėjo mus atvesti, iki jo paklusnumo Tėvui ir jo būdo žiūrėti ir vertinti dalykus, jo būdo teigti jų grožį ir gerumą, nes, kaip sakė *Rašto žinovas*, „Dievas myli tai, ką sukūrė, padarė geru visa tai, ką sukūrė“.³³ Tik pradėdant nuo žmogiškos Jėzaus patirties galima prieiti iki Kristaus imitavimo kaip paklusnumo Tėvui, paklusnumo Slėpiniui.

c) Trečias poveikio, kurį racionalistinis pasaulis įnešė į mūsų bažnytinių gyvenimą, pavienį ar kolektyvinį, aspektas yra *Bažnyčia be pasaulio*. Nuo to priklauso *klerikalizmas ir spiritualizmas*, kaip dvigubas Bažnyčios kaip Kristaus Kūno vertės susiaurinimas.

³⁰ Tertulijonas, *De carnis resurrectione*, 8,3.

³¹ J. Ratzinger, „La fede e la teologia ai giorni nostri“, in *Enciclopedia del cristianesimo*, op. cit., p. 24.

³² „*Quod natura sciebat ab aeterno, temporalis didicit experimento*“, Bernardas Klervietis, *Tractatus de gradibus humilitatis et superbiae*, cap. III, par. 6.

³³ Plg. Sir 39,33; 1Tm 4,4.

Religinis krikščioniškas gyvenimas yra apibrėžiamas etatizmu, kuris vienašališkai yra vadina-
mas ir “klerikalizmu“. Taip krikščioniškas religingumas gyvuoja legalistiškai sumanytų taisyklių
(farizaizmas) kontekste, todėl praktiškai tampama kokios nors valdžios (civilinės, politinės ar
religinės) sekėjais. Jėzaus laikais buvo fariziejai (religinė valdžia) ir romėnai (politinė valdžia),
šiandien *pax romana* turi kitų konfigūracijų ir užtrunka su kitomis tautomis. Bet šiandien, kaip
tada, visos religijos yra priimamos, jei tik numato imperatoriaus garbinimą, valdžios, kuri valdo,
garbinimą.

Todėl pritariame visai ironijai, su kuria Péguy moka kalbėti apie tiesą, kuria gyvena, prie ku-
rios stengiasi prisitaikyti: “Taigi mes nuolatos blaškomės tarp dviejų klebonų, manevruojame
tarp dviejų klebonų grupių: pasaulietišku klebonų ir bažnytinių klebonų; klebonų klerikalų anti-
klerikalų ir klebonų klerikalų klerikalų; pasaulietišku klebonų, kurie neigia laikinumo amžinybę,
kurie nori sunaikinti, išardyti laikinumo amžinybę iš laikinumo vidaus; ir bažnytinių klebonų,
kurie neigia amžinybės laikinumą, kurie nori sunaikinti, išardyti amžinybės laikinumą iš amži-
nybės vidaus. Taigi ir vieni, ir kiti visiškai nėra krikščionys, nes pats krikščionybės metodas, jos
mistikos, krikščionybės mistikos metodas ir mechanizmas yra šis dalykas; tai yra vienos deta-
lės, mechanizmo jungtis kitame; negalima sunaikinti šių dviejų dalių sujungimo, šios ypatingos
jungties; abišalės; unikalios; abipusės: neišardomos; [vieno ir kito] vieno kitame ir kito pirmame,
laikinumo amžinybėje ir (*bet ypač*, tai, kas dažniausiai yra neigiama) (tai, kas iš tiesų yra nuosta-
biausias dalykas) amžinybės laikinume”.³⁴

“Bažnyčia be pasaulio!” Priešingai, kaip teigia šv. Augustinas, Bažnyčia yra pasaulis, susitaikęs
su Dievu: „*Reconciliatus mundus, Ecclesia*“.³⁵ Kad pasaulis būtų atnaujintas, reikia, kad Kristaus
slėpinys savo buvimu laike aktyviai įeitų į pasaulį, į visus jo aspektus, kaip Kristaus Prisikėlimas
apėmė visų žmogiškumo veiksnių išganymą. Kristaus Prisikėlimas yra žmogaus kaip tokio, viso
žmogaus išganymas.

“Spiritualizmas” yra tikėjimas, priešpastatytas gyvenimui; taip tikėjimas nebėra nušviečianti
priežastis ir veikianti jėga gyvenime. Kiekvienas spiritualizmas gali tik sentimentaliai kalbėti apie
Kristaus Prisikėlimą: tai prisiminimo garbinimas, ne esaties atmintis. Tokiu būdu Kristus nebūtų
realiai prisikėlęs kaip kūnas: Prisikėlimas nėra dabartis, išganymas dar neprasisidėjo (todėl esamas
gyvenimas yra pradinės sėklos, kuri yra prisikėlęs Kristus, plėtotė). Sentimentalus, pamaldus bū-
das, kuriuo Kristaus Prisikėlimas yra traktuojamas ir susiaurinamas, yra rimčiausias ir svarbiau-
sias spiritualizmo simptomas, kuris veikia tautą ir visą Bažnyčią. Jei Prisikėlimo nėra, išganymo
dar negali būti ir Kristaus Prisikėlimas būtų kaip dalykas, kuris kalba apie ateitį, galutinę nežino-
mą ateitį, skirtą paskutiniam istorijos žingsniui.

Péguy įžvalgiai pastebi: “Materializmas turi mistiką, bet tai mistika, kuri visai nėra pavojinga.
[...] Ji negeba įžeisti dėl savo nerangumo. [...] Visai kitokia yra priešiška mistika, ta, kuri neigia
amžinybės laikinumą, yra tarsi labiau antikrikščioniška. [...] Neigti dangų beveik tikrai nėra pa-
vojinga. Tai – erezija be ateities. O neigti žemę yra viliojantis dalykas. Visų pirmą, tai nėra menkas
dalykas. O tai dar blogiau. [...] Taip prieinama prie šių neaiškių, tokių pavojingų spiritualizmų,
idealizmų, imaterializmų, religizmų, panteizmų, filosofizmų, nes jie nėra nerangūs. [...] Neigti
laikinumą, materiją, nerangumą, netyrumą, juos neigti, vėl neigti laikinumą, štai tikslų tikslas:
tai, kas tyra, tyrumas, tyrumo viršūnė”.³⁶

Išganymas yra suvokiamas “eschatologiškai”, tik paskutinę dieną. Tokiu būdu visiškai pašalina-
mas žmogiškumo išganymas, kokį jį apibrėžia tikėjimas, nes tikėjimas skelbia, siekia įgyvendinti

³⁴ Ch. Péguy, *Lui è qui*, Bur, Milano 2009, p. 92.

³⁵ Šv. Augustinas, “Sermo 96,7.8”, in *Sermones*.

³⁶ Plg. Ch. Péguy, *Véronique. Dialogo della storia e dell'anima carnale*, op. cit., pp. 121-123.

ir įgyvendina, kiek įmanoma, dabarties išganymą. Jei išganymas patalpinamas į laiko pabaigą, faktiškai sunaikinamas tikėjimo pagrindumas, t.y. jo žmogiškumas, žmogiškas mūsų santykio su Kristumi konkretumas ir, galiausiai, pati Bažnyčios pasaulyje priežastis, tai, „kas yra“ pasaulio krikščionis. Taip Bažnyčia taptų ne pagrindine veikėja, bet kultūrinės, socialinės ir politinės istorijos kurtizane. Pavienio krikščionio gyvenimas nebebūtų priklausymas, bet įstojimas dėl surašymų ir savanorysčių, t.y. suvienodinimas, apie kurį visuomet kalbėjome.

Taip panaikinamas faktas, kad krikščionybė yra žinia apie radikaliai naują tikrovę, kuri talpina savyje visą žmogišką prigimtį su vėlesniu sprendimu kitame lygyje, įprastos žmogaus sąmonės nenumatytame ir nenumatomame, nei iššifruojamame, nei, vadinasi, betarpiškai įmanomame lygyje. Tokiu būdu krikščioniškąją ontologiją sugriauna etika, suprantama kaip tikrovės suvokimas ir naudojimas, prasidedantis nuo sąvokos, kas yra žmogus, ir žmogiška ontologija, kurių nesukrėtė krikščioniškoji žinia (kaip šiandien matosi, pavyzdžiui, iš politinio matmens sampratos, atsietos nuo krikščioniško religingumo). Kaip žmogaus prigimtis yra išgelbėjama kažko, kas yra didingesnis už jį – kuriame žmogus yra visas, žmonija yra visa, bet turi nepalyginamai didesnę, begaliniai didesnę subjekto jėgą – analogiškai moralės sampratą, jai gimstant kaip ontologijos taikymui, išgelbėja krikščioniškam požiūriui būdinga ontologija, nes Kristaus atneštas požiūris yra kitas būdas galvoti, suvokti ir gyventi tikrovę. Priešingai, etika, kuri išplaukia iš natūralizmo ir iš racionalizmo, sunaikina etiką, gimstančią ir trykštančią iš krikščioniško požiūrio, kuris yra žinia apie naują būtybę, apie būtybę, kuri yra naujas žmogiškumas, apie naują žmogiškumą, ontologijos.

Šis sunaikinimas mus sugrąžina prie etatizmo, prie jo klerikalizmo versijos. „Tie, kurie atsiri- boja nuo pasaulio“ – rašo Péguy – „tie, kurie kyla nužemindami pasaulį, nepakyla. Kadangi neturi jėgos ir malonės būti iš gamtos, mano, kad yra iš malonės. [...] Kadangi neturi laikinumo drąsos, mano, kad jau įėjo į amžinybės skverbimąsi. Kadangi neturi drąsos būti pasaulyje, mano, kad yra Dievo. Kadangi neturi drąsos būti vienos iš žmogaus partijų, mano, kad iš yra Dievo partijos. Kadangi nemylė nieko, mano, kad myli Dievą“.³⁷

d) Iš „Bažnyčios be pasaulio“ atsiranda *pasaulis be aš*: tai ketvirtas „be“, kuriame sutelkiame apmąstymus apie nūdienos pasaulio situaciją. Kaip pastebėjome, Bažnyčia be pasaulio tampa „klerikalizmu“ – aiškiai nustatytų įstatymų primetimas kiekvienam gyvenimo aspektui, siekiant apibūdinti reikalingą elgesį kiekvienoje aplinkybėje, kad būtų apibrėžti visi žmogaus gyvenimo posūkiai, kaip atsitinka šiandien – arba „spiritualizmu“ – išties, „Bažnyčia be pasaulio“ reiškia „Bažnyčia Kristaus Kūnas“ ir „Kristus“ be kasdienės versijos, kurioje susitapatina ir įgyja formą žmogaus aš: šia prasme lieka abstrakti Bažnyčia arba abstrakti gyvenimo samprata. Bet jei Bažnyčia yra be pasaulio, šis pasaulis siekia būti be aš: tai reiškia, kad tai yra *susvetimėjimas*. Šiam pasauliui būdinga savybė ir rezultatas – numatytas ar nenumatytas, norėtas ar nenorėtas, paprastai norimas valdžios, to, kas turi kultūrinę valdžią duotuoju momentu – yra susvetimėjimas.

Taigi, trumpai tariant, pasaulis tampa egzistencijos aplinka, apibrėžiama valdžios ir jos įstatymų. Tačiau pasaulis yra aplinka, kurioje Kristus įgyvendina laike žmogaus ir istorijos atpirkimą. Racionalistinės atskirties ar antitezės atveju pasaulis yra susiaurinamas iki egzistencijos aplinkos, apibrėžiamos valdžios ir jos įstatymų, kurie tampa prievartos instrumentais. Prieš keletą metų pasisakė vienas teisėjas, kuris išaukštino legalumo principą kaip „absoliutų“, tvirtindamas, kad Kalėdų objektu neturėjo būti Kristus, bet legalumas, valstybės tvarka. Tai primena Milošo ištrauką, kurią apmąstėme daugelį kartų: „Pasisakė priversti žmogų suprasti / kad, jei gyvena, tai tik

³⁷ Plg. Ch. Péguy, *Lui è qui*, op. cit., pp. 485-486.

dėl galingųjų malonės. / Taigi tegu galvoja apie kavos gėrimą ir drugelių gaudymą. / Kas myli res publica, tam bus nupjauta ranka”.³⁸

To akivaizdi ir galutinė pasekmė: laisvės praradimas. Egzistencija, apibrėžta valdžios ir jos įstatymų, kaip galutinę pasekmę turi laisvės praradimą, laisvės nevertinimą ar panaikinimą, teoriškai nepaskelbtą panaikinimą, bet faktiškai įgyvendintą: ir kadangi laisvė, kad ir kaip ji būtų apibrėžiama, yra žmogiškojo aš veidas, kalbama apie žmogaus asmens praradimą. Tai vadinasi būtent susvetimėjimu.

“Pasaulis, paniręs į melą” yra tas, už kurį Jėzus sakė nesimelsti; Jėzus negalėjo nesimelsti už pasaulį, kaip būtybę, kuri laukė išganymo;³⁹ jis nesimeldė už “pasaulį”⁴⁰, nes jis dominuojamas ir leidžiasi būti dominuojamas kitos sampratos, nes yra užtvindytas melo: “Ar jūs galvojate, kad žemėje dar bus tikėjimas, kai ateis Žmogaus Sūnus?”⁴¹ Šis “pasaulis” yra negatyvus ir skatinantis susvetimėjimą pasaulis, kuriame aš yra neigiamas ir susvetimėjęs, kuriame gyvenimo, laiko, erdvės, darbo, meilės, visuomenės prasmės neatsiranda iš priklausymo Kristui per priklausymą Bažnyčiai, bet iš kitos kultūros; kultūros, kuri semiasi savo pradžios, stengdamasi ją plėtoti, iki apibrėš galutinio tikslo pavidalą, iš „natūralumo“, kuris pašalina (nes „per daug sunku“) arba kvestionuoja (nes „nėra aišku“ arba nes „nori būti laisvas“ instinktyvia prasme) žmogumi tapusio Dievo paslaptį, jo esamą įvykį. Toks natūralumas gyvuoja, vyrauja kultūriniame pasaulyje, kuriame gyvename.

Būtent priklausymas ne visuomenei, ne valstybei, bet Kristui jo Bažnyčioje, priklausymas Kristui per priklausymą jo Bažnyčiai duoda pradžią taip pat ir suvokimui, kokia turi būti politika, save vadinanti krikščioniška arba kuri gali vadintis krikščioniška.

e) Šis aš, susvetimėjęs aš, yra aš *be Dievo*. Aš be Dievo yra aš, kuris negali išvengti nuobodulio ir šleikštulio. Todėl plaukia pasroviui: gali jaustis visumos dalele (panteizmas) arba nevilties grobiu (blogio ir tuštumos viršenybė: nihilizmas).

“Niekas nėra man tiek tolima”, sako Claudel, “kaip panteistinė samprata, mintis būti tarsi paskendusiu pasaulyje, kuriame išnykstama su dideliu pasitenkinimu [atrodo, kad tai New Age apibrėžimas]. Ši samprata man visada buvo svetimą; turiu labai stiprų savo asmenybės pojūtį, pojūtį, kad nesu sukurtas, kad būčiau prarytas visumoje, bet, priešingai, kad ją valdyčiau ir išplėščiau iš jos prasmę, kurią ji gali turėti”.⁴²

3. *Naujas moralumas*

Penki aspektai, kuriuos pateikėme apie modernų pasimetimą, sukeltą tikėjimo pagal jo tikrą prigimtį žlugimo, paaiškina, arba tiksliau, privalo paaiškinti ir mūsų elgesį gyvenime ir galiausiai tapti gerai motyvuotų sąžinės tyrimų temomis (“Visuomet pasirengę įtikinamai atsakyti klausiančiam apie jūmyse gyvenančią viltį”⁴³).

Matėme tai, ką tikėjimas Kristumi mums pasiūlo kaip pastebėjimą apie pasaulį, kuriame gyvename, ir kaip galimybę mus sugrąžinti jame prie laisvės, mus vėl įgalinti būti aiškiais ir nuosekliais savo pačių atžvilgiu. Išties, pasekmės tos situacijos, kurioje esame, yra karčios. Todėl

³⁸ C. Miłosz, “Consigli”, in Id., *Poesie*, Adelphi, Milano 2000, p. 116.

³⁹ Plg. Jn 3,16ss.

⁴⁰ Plg. Jn 17,9.

⁴¹ Plg. Lk 18,8.

⁴² P. Claudel, *Mémoires improvisés*, Gallimard, Paris 1954, p. 290.

⁴³ 1Pt 3,15.

ilustratyviai apibūdinai penkis aspektus: “Dievas be Kristaus”; “Kristus be Bažnyčios”; “Bažnyčia be pasaulio”; “pasaulis be aš”; “aš be Dievo”. Dabar trumpai apžvelkime, kaip tikėjimas Kristumi sukuria ne tik naują mąstyseną, bet ir *naują moralumą*.

“Mano teisingas gyvena tikėjimu”,⁴⁴ sakoma Šventajame Rašte. Kaip tikėjimas, esantis moralinių įstatymų šaltiniu, sukuria naują moralumą? Kaip iš priklausymo Kristui, patiriamo Bažnyčioje, gimsta nauja moralė? Pasaulis noriai vartoja terminą “teisingumas” moralumui identifikuoti. Šia prasme lengvai kyla pagunda, kai teisingumas suprantamas kaip vertybės, suręstos pagal naudą sau. Naujas moralumas, ištrykštantis krikščioniškame įvykyje, yra meilingas Esaties, susijusios su likimu, pripažinimas. Po to bręsdami, būdami joje, suprantame, kad ši Esatis yra nuolatinė. Naujas moralumas yra meilingas Esaties, susijusios su likimu, besitęsiančios istorijoje, pripažinimas. Visa ankstesnė istorija suteikia jėgos šiai akivaizdybei – nes tai yra akivaizdybė! Būtent iš akivaizdybės išskyla, tampa realus Petro “taip”.

Šia prasme būtent žodis „artimo meilė“ apibūdina krikščioniško teisingumo sampratą. Artimo meilėje galutinai apibrėžiama tikra asmens vertė, jo atitikimas Būčiai: jei žmona su vyru elgiasi be šios perspektyvos, bent jau numanomos, negali su juo gerai elgtis; jei vaikas žiūri į tėvus be šios sąsajos, santykis negali būti geras. Tai artimo meilė kaip atitikimas Būčiai: žiūrėti į kitą kaip į santykio, suvokiamo kaip atitinkančio Būtį, buveinę ir į kito subjektą kaip į atitikimą Būčiai. Kaip Jėzus pasakė Judui: “Bičiuli, mane išduodi bučiniu?”⁴⁵ Tai yra Dievo teisingumas. Jis yra Slėpinio dalis. Artimo meilė ir teisingumas sutampa, Slėpinyje yra vienas dalykas, net jei abu žodžiai, kiekvienas savo ruožtu, yra teisingi.

Tačiau Dievo teisingumas nėra žmonių teisingumas (kaip Jėzaus artimo meilė skiriasi nuo žmonių artimo meilės): jis įneša pokytį. Dievo teisingumas artimo meilėje, pripažįstamoje kaip aukščiausias žodis, išreiškiantis Dievo elgesį su žmogumi ir žmogaus su Dievu, sukuria radikalų pokytį, t.y. paliečia pačią širdies esmę: “Žmogus mato, kas akimis matoma, o Viešpats žiūri į širdį”,⁴⁶ Jo teisingumas neapriboja ir neįkalina regimybėje. Todėl Dievo teisingumas visuomet yra širdį sudarančių pirmapradžių poreikių visumos pokytis iki laimės ir tobulybės.

Tai, kas išprovokavo Petro “taip”, yra Kristaus meilė, kuri graužatį dėl įvykdytos išdavystės pakeitė į pozityvų skausmą. Graužatį dėl išdavystės apglėbė Kristaus meilė, o pasikeitimas į pozityvų skausmą yra artimo meilė, atspindėta Petro; atspindėta ta prasme, kad yra priimama Petro, jo paties, galbūt apie tai negalvojant, realizuojama. Petro „taip“ yra didingiausia Kristaus atperkančio veikimo žmogaus atžvilgiu išraiška, yra Būties pozityvo prasiveržimas prieš žmogaus veiksmo melo negatyvą.

Todėl pokytis, kuris įrodo Kristaus buvimą, vadinamas „liudijimu“: tai aš veikimas kaip Dievo veikimas, *opus Dei*, pagal laisvę, kurios reikalauja Dievas; jis susijęs su gyvenimu, laiku ir erdve, meile, darbu ir visuomene: nėra kažko iš aš sunaikinimas, bet galutinis viso aš ir jo būties pozityvumas.

Pokytis yra Slėpinio laike – Dievo plano – vaisius, darbas. Dalis, kuri tenka žmogaus laisvei, yra maldavimas. Tokie yra Dievo plano veiksniai. Žmogaus laisvei tenka maldavimas, nes visa valdžia yra Dievo. „Dievas viskas visame kame“: sukūrė gamtą, pranešė apie savo būtį vienai būtybei, kuri, kaip Kristus, būtų to, kas yra Tėvas, atspindys, spindesys, sąmoningumas, visiškas tėvo pripažinimas; taigi maldavimas yra visiško žmogaus pripažinimo, jog jis priklauso nuo Dievo, jo pripažinimo to, kas yra Dievas, išraiška.

Didysis prieštaravimas yra tas, kad krikščionybė neištesė duoto pažado. *Angelus* maldoje atsakome į to, kas vadovauja maldai, kvietimą, sakydami: “Kad taptume verti Kristaus pažadų”. Pa-

⁴⁴ Plg. Hab 2,4; Rom 1,17.

⁴⁵ Plg. Mt 26,50.

⁴⁶ 1Sam 16,7.

žadas yra: *Mecum eris in paradiso* ("Su manimi būsi rojuje"),⁴⁷ sako Kristus žmogžudžiui, nukryžiuotam šalia Jo, ir „šimteriopai čia“,⁴⁸ buvo išpranašavęs anksčiau. Prieštaravimas gimsta iš kito mūsų sąmonės aspekto, gimsta iš pasiaukojimo baimės. Eliotas rašo: "Manau, kad gimimo metas yra pasiaukojimo metas".⁴⁹ Gimimo metas motinai ir dėl to, ką ji sukuria, yra pasiaukojimas. Yra pasiaukojimas plėtoti tiesos link meilę, kuri jaučiama kažkokiam asmeniui. Yra pasiaukojimas, kai pinigai gaunami nesukčiaujant arba neapgaukinėjant. Yra pasiaukojimas, kai teisėjas, kuris, ieškodamas nusikaltimo požymių ir ypač teikdamas siūlymą visuomenės valdžiai, ką reikia daryti su koku nors individu, atsižvelgia į asmenį; nes teisėjas negali palaikyti aktyvios tendencijos, kuri sužlugdytų tautos viltį. Mauriacas pastebi: "Kryžius [pasiaukojimas] priešpastatomas gyvenimui [...] tokiam, apie kokį [mes] svajojame [...]. Nėra priešpastatomas gyvenimui *tokiam, koks jis yra*".⁵⁰ Pasiaukojimas priešpastatomas svajonei, nėra priešpastatomas gyvenimui, koks jis yra.

Pasiaukojimas: tikro turėjimo sąlyga. Praeinantis laikas nepanaikina, bet pagilina visko turėjimo bet kokiam santykiu tiesą: niekas nebėra prieštaravimas. Jei Dievas tapo žmogumi ir mirė ant kryžiaus už mane, kur galiu rasti prieštaravimą?

Pasiaukojimui praeinant, vaizdas tampa gražesnis. Kaip filme, kai tam tikru pasakojimo momentu pasikeičia kadras per blukimą ir ta pati scena tampa ryškesnė. Kol vyksta blukimas, žmogus lieka be žado, bet paskui atsiranda kitas kadras, kuriame ankstesnis tapo gražesnis. Tai, kaip daug kartų apmąstėme, yra Ados Negri eilėraščio *Mano jaunystė*,⁵¹ prasmė; ji, bręstant jos tikėjimo patirčiai, būdama septyniasdešimties, mus išmokė ir mums parodė, kad Būties slėpinys savyje talpina šį pasiaukojimo sąvokos ir pozicijos jo atžvilgiu radikalų pasikeitimą. Būties slėpinys, kuris realizuojasi šiame pasiaukojimo vertės iškėlime labiau nei bet kurioje kitoje situacijoje ar pozicijoje, patvirtina viso to, ką žmogus turi priešais save, pozityvumą. Geriausią to išraišką vėl jaučiame gimstant mummyse, kai skaitome 8 psalmę:

Viešpatie, mūsų Dieve,
koks nuostabus tavo vardas visoje žemėje!
Savo didingumu apklojai dangaus aukštybes.
Mažylių ir kūdikių lūpomis susikūrei šlovę
Savo varžovams sutramdyti,
kad nutildytum priešą ir maištautoją [racionalumas...].
Kai pasižiūriu į tavo dangų, –
Tavo pirštų darbą, –
Į mėnulį ir žvaigždes,
kuriuos tu pritvirtinai, –
kas yra žmogus, kad jį atsimeni,
kas yra mirtingasis, kad juo rūpiniesi?
Tu padarei jį tik truputį žemesnį už save,
ir apvainikavai jį garbe ir didybe.
Tu padarei jį savo rankų darbų šeimininku,
padėjai visa prie jo kojų.
Avis ir jaučius – visus aliai vieno –

⁴⁷ Lk 23,43.

⁴⁸ Plg. Mt 19,29; Mk 10,30.

⁴⁹ T.S. Eliot, "Riunione di famiglia", in Id., *Opere 1939-1962*, vol. II, Bompiani, Milano 1993, p. 145.

⁵⁰ F. Mauriac, *Santa Margherita da Cortona*, Arnoldo Mondadori, Milano 1952, p. 84.

⁵¹ A. Negri, *Mia giovinezza. Poesie*, Bur, Milano 2010, p. 78.

ir laukinius gyvulius,
padangių paukščius bei jūros žuvis
ir visa, kas tik keliauja jūrų takais.⁵²

Žmogus yra niekas, jei sąmoningai suvokia savo santykį su Būtimi. Yra niekas, ir vis dėlto Dievas jį sukūrė, jis jaučiasi sukurtas, suvokia esąs sukurtas, sutvertas didingam dalykui (“Apvainikavai jį garbe ir didybe: Tu padarei jį savo rankų darbų šeimininku”). Įrodymas, ženklas to, kad žmogus buvo sukurtas, pilnas garbės ir didybės, to nenusipelnėdamas ontologiniu požiūriu, yra tas, kad Tu, Viešpatie, “padarei jį savo rankų darbų šeimininku” visos kūrinijos atžvilgiu: mokslas, bet koks mokslas ir valdžios lygmuo priklauso nuo šito: “Viešpatie, mūsų Dieve, koks nuostabus tavo vardas visoje žemėje!”.

Be pozityvumo, nesuvaldomo, nepavargstančio, nesusiaurinamo kūrybiškumo, kuris bet kurią akimirką, priešais bet kokį sunkumą, savo ištakas, savo šaltinį randa Kristaus tikrovėje, esančioje jo Bažnyčioje, gyventi neįmanoma. Iš neišsemiamo gailestingumo, kuris yra Kristus, žmogiškojo kelio viltis, prašykime kartu Dievo, kad kasdien iš naujo įsisąmonintumėme dėkingumą, kurį turime jausti Kristui ir Bažnyčiai, mūsų motinai, bet ypač visišką atsidavimą Dievui, tą visišką atsidavimą, kuris mus verčia sakyti per vakarinę maldą: „*In pace in idipsum dormiam et requiescam*“⁵³, Jame kaip Slėpinyje, Jame kaip Dieve, Kristuje kaip Dieve, Dieve, visišką atsidavimą. Tai paskutinis galimas žmogaus kvėpavimas: Jame, ramybėje nurimstu iki, kol užmiegu, kol pasiduodu miegui. Sapne žmogus paradoksaliu būdu randa savo egzistavimo, savo egzistavimo sąmoningumo vaizdinį dėl žmogiškos Kristaus šlovės istorijoje. Kad savo veiksmuose mūsų aš atsiduotų Slėpiniui, Kristui, Slėpiniui, kuris apsiereiškė tame Žmoguje, ir todėl nustebę jaustume šv. Petro “taip” („Taip, aš tave myliu“)⁵⁴, kylantį iš širdies gelmių, ši elgsena yra nepaprasta naujiena, kurią krikščionis privalo liudyti visur, kur beieitų, dėl žmogiškos Kristaus šlovės istorijoje: kuo labiau matysis šis pokytis, tuo daugiau bus šlovės Kristui, Kristaus šlovė istorijoje bus aptinkama, pageidaujama, sąmoningai mylima virš visko. Kaip man sakė vienas draugas, Kristaus šlovė gali tapti tiesiog jaunuolio ar suaugusiojo aistra.

⁵² Ps 8,2-9.

⁵³ Plg. Ps 4,9.

⁵⁴ Plg. Jn 21,17.

Asamblėja

Stefano Alberto (kun. Pino): Asamblėjų darbas viešbučiuose atskleidė labai reikšmingą dalyką: abiejų paskaitų turinys betarpiškai ir svariai įsirežė kiekvieno mūsų gyvenime. Tą rodo labai didelis klausimų, kurie buvo atsiųsti, skaičius, bet, norėčiau pasakyti, ir jų kokybė, jie susiję būtent su esminiais paskaitų punktais. Mes atrinkome keletą jų, keturis klausimus, kuriuos norėtume tau užduoti.

Luigi Giussani: Puiku.

Giancarlo Cesana: Regis, iš tų dalykų, kuriuos tu, kun. Giussani, mums pasakei, galima suprasti, kad nebėra tas laikotarpis, kai galima paprasčiausiai “daryti” ar formaliai priklausyti: ką reiškia šis tavo primygtinis kalbėjimas apie pokytį kaip pažinimo pokytį?

Giussani: Tą suprasite, jei galvosite apie faktą, kad pokytis yra aš, mano asmens, tavo asmens; asmens, suvokiamo kaip visuma jo santykių, jo gebėjimų palaikyti ryšius su viskuo, su dangumi ir žeme, su geru ir blogu laikotarpiu, su draugais ir su priešais, kai sutari arba kai pykstiesi su žmona. Pokytis yra atsakingo aš: skirtingai, bet visuomet atsakingo. Taigi toks pokytis būtent dėl to, kad yra aš pokytis, prasideda pažinime. Išties, aš, kad veiktų ir priverstų veikti, pradeda nuo racionalių motyvų, net jei tokie racionalūs motyvai ir principai yra dažniausiai labiau esantys viduje, numanomi, nei aiškiai išreikšti ir kritiškai sąmoningi. Todėl Jėzus, kalbėdamas apie tuos, kurie jį žudė, kurie jį nukryžiuvo, pasakė: “Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką darą”⁵⁵

Pokytis gali būti suprantamas ir kaip gyvenimo aplinkybė; kaip tik mes linkę suvokti mūsų aš ir mūsų gyvenimo pokytį kaip aplinkybių, kuriose gyvename, pokytį. Tiesa, kad pokytis visuomet apima aplinkybes, bet tikras pokytis yra mūsų atsidavimas joms, mūsų pozicija jų atžvilgiu. Todėl, kadangi yra būtent susijęs su aš, pokytis gali prasidėti, tik priklausydamas nuo pažinimo. Aš pokytis priklauso nuo skirtingo pažinimo, į kurį aš pasineria, su kuriuo susiduria. Pavyzdžiui, vakar rytą kalbėjome apie regimybę. Pokytis reiškia, gali reikšti būdą būti skirtingai paveiktiems regimybės. Priešais regimybę žmogus gali skirtingai elgtis; gali pagalvoti: “Šis dalykas yra tai, kas atrodo” – tai esminė klaida, kurią daro žmonės – arba gali pasakyti: “Šis dalykas nėra paprasčiausiai tik regimybė”. Būtent čia vyksta dalyko suvokimo pokytis, būtent tame, kaip jis suvokiamas.

Taip Jėzus (kaip sakė vienas Milano klebonas prieš keturiasdešimt metų seminarijoje), sakydamas tą sakinį Tėvui – “Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką darą” – siaurose jų neišmanymo paraštėse sukūrė jų gynybą, tų žmonių silpnumą, tų žmonių, kurie jį žudė, ribotumą, gynybą. Tai buvo proga, kai Viešpats, Tėvas šį jų veiksmažodį pavertė Bažnyčios slėpinio pradžia.

Be pažinimo nėra patirties, trūksta žmogiško lygmens gyvenime (nes patirtis yra būdingas ir galutinai žmogiškas gyvenimo lygmuo), ir todėl nėra žmogiškumo pokyčio. Aplinkybės galėtų būti skirtos pasikeisti visiems, Dievas galėtų pasinaudoti visais, bet atsakingo aš atveju Dievas negali nenaudoti, kaip pokyčio instrumento, kažkoku būdu naujos patirties: patirties. Todėl visas mūsų judėjimo pedagoginis metodas, kuris bando imituoti, kiek įmanoma, tą, kurį Jėzus naudojo sukurti Bažnyčiai, yra įvesti mus į patirtį. Jei nesame įvedame į patirtį, tikras pokytis yra neįmanomas.

⁵⁵ Lk 23,34.

Kun. Pino: Man atrodo įdomu ir svarbu pabrėžti šį pokyčio pradžios pažinime aspektą. Ypač dažnai išskildavo vienas klausimas. Vienoje vietoje vakar tu pasakei, kad vienas išpūdingiausių modernios mąstysenos, modernaus racionalizmo padarinių yra painiava tarp religinio jausmo ir tikėjimo. Ar galėtum mums padėti geriau suprasti šį aspektą?

Giussani: Jeigu žmogus nėra raginamas turėti savivoką, jei nėra ugdomas, provokuojamas ir ugdomas savivokai, taigi jei nėra pats savimi, tai paliekamas instinktyviems *impulsams*, reakcijoms, reagavimui, kuriuose kaip elgesio lygmuo vyrauja gyvuliškas aspektas. Racionalizmas siekia suvokti protą kaip tiesos vietą: tiesa yra tai, ką protas pripažįsta (čia pripažinimas yra daug labiau tai, ką sakėme pirmiau, tai nėra netgi būtina vertinimas), ir taip jis galiausiai idealizuoja tai, ką jaučia. Mes visuomet galiausiai linkstame idealizuoti tai, ką jaučiame, arba, dar labiau, sutapatinti tai, kas tikra, su tuo, ką jaučiame. Religinis jausmas yra taip sutapatinamas su jausmu: tai – jausmas, neaiškus ar ryžtingas, bet yra jausmas, nėra priežastis, neturi ypatingų priežasčių, tai reiškia, nėra tikrovė, kuri pasiekama kaip pažinimas, paliekant nuošalyje pirmus labiau instinktyvius, labiau mechaniškus žingsnius.

Bet religinis jausmas nėra jausmas, nėra jausmų visuma. Todėl protas yra susijęs. Religinis jausmas pirmapradiškai yra proto gyvavimo, t.y. sąmoningo žmogaus gyvenimo, pradžioje, iškyla pradžioje: yra numanomas jo sutapatinime su pačia žmogaus prigimtimi. Religinis jausmas nėra jausmas ir protas nėra jam svetima veikla.

Taigi tikėjimas yra Esaties pripažinimas. Jau įprastai sakome: tikėjimas yra Esaties, išskirtinės esaties pripažinimas. Tikėjimas yra Esaties pripažinimas. Tai nėra jausmas; nors tame yra daug jausmo, negali būti apibrėžiamas kaip jausmas. Esatis susijusi su akimis, su emocija, kurią sukelia: akys, širdis dalyvauja tame, kas jaučiama; bet jos vertinimas, svarbiausias, lemiamas visam likusiam gyvenimui, visai gyvenimo išraiškai vertinimas, Esaties pripažinimo apibrėžimas priklauso tai pradinei žmogaus sąmoningumo stadijai, dėl kurios priešais gražią gamtą net ir vaikas sušunka: „Kaip gražu!“. Sakydamas „Kaip gražu!“, jis išreiškia ne savo jauseną, bet savo būdą žiūrėti, kuris yra racionalus, yra gyvenimo, racionalaus kelio pradžia.

Cesana: Klausimai, kurie buvo atsiųsti, kaip teisingai pasakė kun. Pino pradžioje, buvo susiję truputį su visais punktais. Tačiau tikrai dažniausi klausimai buvo apie pasiaukojimo problemą, taip parodydami, kad, nepaisant to, ką sakome, iš tiesų turime etinę problemą. Parinkome formuluotę, kurią dabar kun. Pino paskaitys ir kuri mums atrodo tinkamiausia apibrėžiant, kokia yra problema.

Kun. Pino: Paskutinis šeštadienio ryto paskaitos punktas priminė priklausymą judėjimui. Ką reiškia priklausyti kasdieniame gyvenime? Iškyla tarsi neištesėtų pažadų baimė. Kaip galime padėti vieni kitiems ją įveikti? Ką šiuo požiūriu reiškia, kad pasiaukojimas yra šio įveikimo sąlyga?

Giussani: Tai yra įdomiausias ir labiausiai lemiantis mūsų dvasios būseną ar mūsų išpūdžius arba mūsų judėjimo apibrėžimus žodis: būtent pasiaukojimas yra realizuojamas, savo gyvenimą įvesdinant į draugijos – šeimos, pagal prigimtį, arba žmonių draugijos – tikrovę. Todėl, kad šeima ir žmonių draugija kaip gyvenimo sąlygą nurodo kažką Kita. Todėl sakėme, kad „nėra didesnio pasiaukojimo nei paskirti savo gyvenimą Kito veikimui“.

„Paskirti savo gyvenimą Kito veikimui“ yra didelis pasiaukojimas: yra pats didžiausias pasiaukojimas. Tačiau yra kažkas daugiau, ką norisi pasakyti šio sakinio akivaizdoje: jei yra iš esmės paskiriamas gyvenimas Kito veikimui, pasiaukojimas yra meilės veiksmas. Nes tai yra meilė: paskirti gyvenimą Kito veikimui yra meilė. Pasiaukojimas yra meilės veiksmas, nes yra viso gyvenimo pozityvumo tvirtinimas, tiek kaip aukščiausios Būtybės pripažinimas, tiek savo gyvenimo

kaip atspindžio visoje visatoje pripažinimas. Gyventi savo gyvenimą kaip atspindį visoje visatoje reikalauja meilės veiksmo: visą gyvenimą, savo gyvenimą suvokti kaip atspindį visoje visatoje, kaip visų *impulsų*, kurias visata siunčia žmogaus sąmonei, atskaitos tašką, yra meilės veiksmas, yra Kito tvirtinimas.

Erdvė ir laikas susistemina šios egzistencijos savybės analogiją: erdvė ir laikas susistemina visus sunkumus kaip pozityvų Būties tvirtinimą. Pasiaukojimas nėra sunkumas, bet pradinis taškas pradėdamas visus mūsų darbus, santykiuose su dalykais ir su žmonėmis. Primygtinai kartoju, pasiaukojimas nėra sunkumas, bet pradinis taškas pasitikti visus sunkumus, t.y. tai pozityvus Būties tvirtinimas. Kad pasiaukotum, reikia matyti, išvelgti pozityvumą. Pasiaukojimas dėl pasiaukojimo, kaip neigimas, kaip žalojimas, negali būti įsivaizduojamas. Kad dažniausiai visi mes tą jaučiame kaip vyraujančią dalyką, yra dėl to, kad nesame sąmoningi...

Cesana: ... ir taip nesiaukojame!

Giussani: Bet tas, kas nesiaukoja santykiuje, neturi savo rankose to santykio, jo dar neįgyvendino!

Kodėl priklausymas kokiam nors judėjimui palengvina mūsų sąmoningumo vystymąsi, mūsų sąmoningumo prabudimą, kad jis žvelgtų į pasiaukojimą ne kaip į neigiamą gyvenimo reiškinį? Priklausymas kokiam nors judėjimui ar socialinei tikrovei, kiek jis susijęs su gyvenimu ir "pretenduoja" spręsti apie gyvenimą, padaro įmanomą ugdymą (žmogaus sąmoningumo vystymąsi) suprantant, kad tikrovė savo raginimuose ar savo provokacijose siekia pozityvumo: Būties pozityvumo. Sekimas charizma padaro labiau įmanomą šio pozityvumo pripažinimą. Charizma, prasidedanti kaip ištakos nuo religinio jausmo, kuri realizuoja, padaro realų, išpildo susitikimas su Kristumi, akivaizdžiai padaro labiau įmanomą visa ko, visko, net ir mirties, pozityvumo pripažinimą. Net ir mirties: vienintelę galimybę, vienintelę tikimybę, kad mirtis yra kraštutinis dalykų pozityvumas, suteikia Būtis kaip Slėpinys. Šv. Paulius tą sako daugelyje savo raštų, tą sako nesivaržydamas, kaip kalbama apie atvejų, kazuistikos, sunkumų ar patirtų neteisybų seką, taip pat ir mirtį: "Ar gyvename, Viešpačiui gyvename, ar mirštame, Viešpačiui mirštame".⁵⁶

Vis dėlto objektyvus veiksnys, kurį Slėpinys patalpina į dalykų dinamiką, būdas, kuriuo Slėpinys praneša apie visų dalykų dinamiką, yra būtent pasiaukojimas. Patirtas pasiaukojimas užtikrina – kaip akivaizdu pačiam žmogaus sąmoningumui – gyvenimo, buvimo, egzistencijos pozityvumą.

"Jeigu nepasidarysite kaip vaikai, neįeisite":⁵⁷ niekada nieko nepažinsite ir neturėsite. Sekimas charizma šį Evangelijos kvietimą padaro aktualų. Nes būdas, kuriuo Slėpinys praneša apie dalykų turimą dinamiką, negali neprasidėti nuo vaiko žvilgsnio. Vaiko žvilgsnis turi pozityvų, dar neišplėtotą, dar nesąmoningą a priori, bet pasireiškia kaip pozityvumas (pozityvumas, iš kurio greitai gali atsirasti įkandimas, smūgis kumščiu, nedidelė žaizda).

Todėl pasiaukojimas yra paklusimas: t.y. aš tikrovės nekuriu, tai, kas aš esu, aš pats nesukūriau, visa tai, kas yra man duota (Slėpinio, taip pat mano motinos), yra sąlyga didesniai, nuodugnesniai sąmoningumui viso to, ką darome. Todėl pasiaukojimas yra paklusimas ir prasideda nuo šito „prieš sampratą“ ar „prieš vertinimą“: „duotybės“, Kito kūrinio.

⁵⁶ Rom 14,8.

⁵⁷ Mt 18,3.

„*In simplicitate cordis mei laetus obtuli universa*”:⁵⁸ paprasta širdimi džiaugsmingai Tau atidaviau viską. „Atidaviau” reiškia, kaip teigiame mūsų apibrėžime, kad nėra didesnio pasiaukojimo nei paskirti savo gyvenimą Kito veikimui.

Būties, visų dalykų pozityvumo pripažinimas, kaip pirmas įgyjamo sąmoningumo apie dalykus požymis ar pradžia, yra kaip tik nujausti tai, kas vėliau bus pavadinta „paklusnumu”: palaiptams suaugant suprantama, kad tai yra paklusnumas. Todėl, „jeigu nepasidarysite kaip vaikai” nereiškia „jei nebūsate nesąmoningi ar negebantys suprasti”, bet „jei nebūsate tokie, kokie esate sukurti”, t.y. jei nebūsate priešais dalykus, gyvenimą, kokie esate sukurti: sukurti Kito, kažko Kito. Taigi taip pat ir faktas, kad tavo motina tau davė gyvenimą ir šio gyvenimo, tavo nugyvento gyvenimo skausmą, nėra visų pirma pyktis, sužadintas tavyje prieš tavo motiną. Pastebėjimas apie vaikus yra tikrai įdomus, nes visas jų pasipriešinimas iš to kylančiam skausmui neatima, neišplėšia pirmo jų susidūrimo su dalykais: jie žvelgia į dalykus išplėstomis akimis, su visu savo polėkiu, o kai juos užklumpa skausmas, nebūtinai atsisako šio pirmapradžio paprastumo. Jei suauga, skundžiasi, bet, būdami maži, skundžiasi ne...

Kun. Pino: ...nesiskųsdami.

Giussani: Ne, skundžiasi ir skųsdamiesi, bet...

Cesana: ... nenusivilia.

Giussani: Nėra nusivylę.

Kun. Pino: Yra dar paskutinis klausimas. Norėtume, kad mums pakalbėtum apie Kristaus šlovę: kas leidžia, kad ji taptų mūsų gyvenimo aistra?

Giussani: Tikra proto prigimtis yra suvokti dalykų būtį arba, tiksliau sakant, ji pasireiškia, realizuojasi visų pirma kaip vėl matyti ar matyti, suvokiant dalykų būtį, dalykus kaip buvimą. Tai yra pirmasis argumentas, kurį protas turi: galutinis visa ko egzistavimo pozityvumas yra vienintelis apibrėžimas, kuris žmogui pateikia paaiškinimą. Protas sukurtas suprasti dalykų būtį: Kristų, aukščiausią kūrinijos akimirką, „*omnia in ipso constant*”, „visa Juo laikosi”,⁵⁹ kad ir kokią regimybę šis „visa“ reikštų.

Krikščioniška istorija mums tą pasako savo ištakose – veikiau ne vaikiškose, bet brandžiose: Paulius, Petras, apaštalai nėra vaikai; jie pasidarė kaip vaikai, kai pamatė Jėzų, bet vaikai etikos požiūriu, savo elgsenoje su tuo, ką sutikdavo; iš šio konteksto mes buvome išmokyti šios tiesos, kuri yra krikščioniško Slėpinio viršūnė žmogaus gyvenime: „Visa Juo laikosi“. Tai – teiginys, kuris įeina į mūsų gyvenimą tuo pačiu būdu, kuriuo į mūsų gyvenimą įeina tai, „kaip“ egzistuoja dalykai: tai nepaneigiamas objektyvumas kaip pradžia, sakoma knygoje *Religinis jausmas*.

„Jeigu nepasidarysite kaip vaikai”. Jei Paulius ar Petras ar Jokūbas ar Jonas, paminint autorius, kurie mums davė pirmuosius krikščioniško fakto užrašus, nebūtų turėję šio vaikiškumo dvasios, kurią atnaujino, prikėlė, privertė atgimti susitikimas su Kristumi, jei jie nebūtų buvę tokie, nebūtų mums pasakę nieko naujo. Taip pat ir suaugusių atveju absoliuti ryšio su dalykais pirmiena

⁵⁸ „*Domine Deus, in simplicitate cordis mei laetus obtuli universa. Et populum Tuum vidi, cum ingenti gaudio Tibi offerre donaria. Domine Deus, custodi hanc voluntatem cordis eorum*” (Švč. Jėzaus Širdies šventės senovinės liturgijos aukojimo priegiesmis, *Ambraziejiškas Mišiolas. Nuo Velykų iki Advento*, Milanai 1942, p. 225).

⁵⁹ Kol 1,17.

sudaro įspūdį apie pagrindą, kurio negalime paneigti, kuris vėliau komplikuojasi, visada dėl išankstinės nuostatos.

Kristus, kaip racionalus žmogus, buvo sumanytas Slėpinio kaip visa apimanti visatos istorijos akimirka visatos laike ir erdvėje bei visoje žmogaus istorijoje. Kristus yra Ženklas, su kuriuo Slėpinys sutampa visiškai, realiai. Atsisakyti Kristaus yra pargriūti, tapti išankstinio nusistatymo belaisviais, naudojant dalykus.

Tvirtinti Kristų yra tvirtinti objektyvų grožį, kuris mus padaro aistringais gyvenimo mylėtojais, ir viskas tampa skaidru mūsų akims. Ne veltui džiugesys veide yra pagrindinis krikščioniško liudijimo visam pasauliui, visų akivaizdoje argumentas. Savos širdies džiugesys, kai labiau subręstama, taigi laikui bėgant, yra patvirtinimas mums patiems to, ką sakome ir kuo tikime. Bet džiugesys prasiveržia į išorę, gali prasiveržti į išorę tik iš objektyvaus grožio, iš objektyviai gražaus ir gero dalyko. Džiugesio negali būti dėl negražaus ar negero dalyko. Tuomet bus galima kalbėti apie buvimą patenkintu, pasitenkinimą, bet ne apie džiugesį.

Kristus yra Ženklas, su kuriuo Slėpinys sutampa tikrovėje ir istorijoje, visoje visatoje ir tautų istorijoje. Todėl tvirtinti Kristų yra tvirtinti objektyvų grožį, kuris paverčia aistringais gyvenimo mylėtojais, ir viskas tampa skaidru mūsų akims. Juk kol koks nors dalykas, tikrovė nepasiekia skaidrumo, tam tikro skaidrumo, yra tarsi juos turėti jų neturint, jų vertė išlieka abejotina.

Kristaus tvirtinimas mus užtinka prie pirmosios angos, nuo kurios prasideda Slėpinys kaip Slėpinys, kuriantis dalykus: tampa patirtimi tai, ką Dievas daro. Kristus yra pirmoji anga, pirmoji perėja, pirmoji esatis: santykis su Kristumi visą gyvenimą padaro skaidrų mūsų akims. O patikrinimas yra būtent tas faktas, kad tampama viso to, ko iš tikrųjų esama dalykuose, džiugiais ieškotojais ir veikėjais: "Padarysiu akivaizdžią savo vardo galią per džiugesį jų veiduose".⁶⁰ Džiugesio patirtis, kurią mūsų gyvenimas suteikia, yra absoliutus pozityvumas, kuris mumyse veikia, palaikant santykius su kitais žmonėmis.

⁶⁰ "Populus Sion, ecce Dominus veniet ad salvandas gentes: et auditam faciet Dominus gloriam laudis suae in laetitia cordis vestri" (Ambraziejiško advento IV sekmadienio duonos laužymo giesmė, *Ambraziejiškas mišiolas. Nuo Advento iki Didžiojo Šeštadienio*, Milanas 1942, p. 78; plg. taip pat *Vulgata*, Iz 30,30).

„TIK NUOSTABA PAŽĮSTA”

„Sąvokos sukuria stabus, tik nuostaba pažįsta”.⁶¹ Šis šv. Grigaliaus Nisiečio, didžio pirmųjų krikščioniškų amžių veikėjo, sakinytis atitinka mūsų Kristaus pažinimo ir atpažinimo sampratą, sutinkamą mūsų tekstuose ir mūsų leksikoje. Kaip galime apibrėžti priežastį, dėl kurios sakoma „taip” Kristui? Priežastis pasakyti „taip” kažkam, kas įeina į mūsų gyvenimą, įveikdamas visas išankstines nuostatas, yra grožis: grožis ir gėris, kurio galime ir nesugebėti apibrėžti, bet kurį jaučiame kaip mūsų proto turinį dėl „rimtesnio” sprendimo, į kurį jis yra įtraukiamas, t.y. tikėjimo, nes tikėjimas gimsta kaip proto pripažinimas.

„Sąvokos sukuria stabus, tik nuostaba pažįsta”. Vaikų paprastumas yra mūsų prisišliejimo *prie* tikėjimo, mūsų tikėjimo prisišliejimo prie to, ką sako Bažnyčia, ką mums atneša krikščioniškoji tradicija, ką mums sako Bažnyčia judėjime, tiesa: paprastumas yra vaiko, kuris dalykus pasitinka be „bet“, „jei“ ir „tačiau“, susitinka su dalykais, juos liečia arba su jais kažką tuoj pat daro, elgysys. Todėl Jėzus sako: „Jeigu nepasidarysite kaip vaikai, jei nebūssite tokie, kai suaugsite, niekada neįeisite, niekada nesuprasite, niekada nejausite”.⁶² Todėl ir mes tvirtiname, kad „sąvokos sukuria stabus, tik nuostaba pažįsta“.

Kaip galime atpažinti, kad prisišlieti prie Kristaus esame raginami judėjimo ir Dievo Bažnyčios, katalikų Bažnyčios, o ne kitų variantų? „Tik nuostaba“: tai nuostaba, kaip Jono ir Andriejaus atveju. Būtent šis žodis paaiškina visa tai, ką mes sakome apie tikėjimo pradžią. Tikėjimo gestas tapo akivaizdus, iškilo ir buvo „valdomas” Jono ir Andriejaus atveju (koks mums svarbus šis pirmas Evangelijos pagal Joną puslapis!) dėl Esaties: tai buvo įtaigi Esatis, Esatis, kuri paveikdavo, Esatis, kuri stebindavo: „Bet kaip jis gali toks būti?“. Lygiai tas pat skamba visuose sakiniuose, kuriuos žmonės, su kuriais gyvename, gali pasakyti, gali būti „priversti” pasakyti iš kiekvieno pavyzdžio, iš mūsų liudijimo: „Kaip jie gali būti tokie džiaugsmingi?“, „Bet kaip tu gali būti toks ramus?“.

Iš tikėjimo – kuris yra vieno fakto, vieno fakto objektyvumo, Kristaus, tvirtinimas – išsirutulioja estetiškumas, t.y. įtaigumas, kuris atskleidžia realiai esančią adekvačią priežastį: būtent adekvati priežastis leidžia atsirasti estetikai santykiyje. Juk gerumas, tiksliau, etika *kyla iš estetikos*. Būtent Kristaus asmens įtaigumas, kuris mane paveikė dar būnant jaunuoliu, kai įstojau į seminariją, ir padidėjo vėliau, tapo rimtesniu vėliau, privertė mano „kietą galvą” ar mano tingumą žiūrėti visuomet į gėrį iki suvokimo Dievo akivaizdoje, kad jį darau ar bandau daryti.

Jei nesilaikoma ir nebandoma vadovautis šia taisykle, gerumas, prisišliejimas prie moralės, prie to, ką Bažnyčia teigia kaip moralę, nėra įtikinama, nes nėra žmogaus prigimčiai tinkamas pasiūlymas.

„Sąvokos sukuria stabus, tik nuostaba pažįsta“: pažįsta ir, vadinasi, suvokia. Kitaip tampama išankstinės nuostatos aukomis. Nėra teisingumo mūsų mąstymo būde, jei jis nesuvokia išankstinės nuostatos, nuo kurios pradeda. Jei nesame vaikais, kaip sakoma Evangelijoje, pradedame nuo išankstinės nuostatos. Ir negalima prisišlieti prie dalyko, kuris mūsų prašo pasiaukoti dėl išankstinės nuostatos: turime prisišlieti dėl traukos jėgos, kurią jis turi. Kaip Jonas ir Andriejus: „Kokią trauką turi tas Žmogus!“. Taip jiems kilo klausimas: „Ką reiškia tai, ką Jis sako apie save? Ką sako apie Dievą?“.

⁶¹ Plg. Grigalius Nisietis, *La vita di Mosè*, PG 44, 377B; Id., „Homilia XII”, in *Cantica Cantorum*, PG44, 1028D.

⁶² Plg. Mt 18,3.

Todėl mūsų ugdyme reikia atrasti būdą suprasti, iškelti ir tvirtinti pasiūlymo įtaigumą. Tik jei pasiūlymas yra įtaigus, į jį žvelgiame rimtai. Kitaip iš jo paimame tik tai, ką nusprendžiame mes, t.y. panaikiname pasiūlymą. Tikėjimo susiaurinimas iki religinio jausmo taip ir vyksta.

Nėra modernaus filosofo ar šiuolaikinio menininko, kuris galėtų sakyti ar galvoti tai, ką pasakė šv. Grigalius Nisietis: šiandien kalbama daugiausia apie prielankumo, pasirinkimo iškilimą savyje, laikant vienintele tinkama priežastimi savo jausmą, pradėjimą nuo savęs pačių gyvenime ir pasaulyje.

Todėl Jėzus paminėjo mažiausią vaiką kaip pavyzdį suaugusiems, nes visų pirma reikia būti laisviems ir tikriems, skaidriems. Kitaip dėl visko kyla prieštaravimas: visi mūsų prieštaravimai prasideda nuo išankstinės nuostatos ir į ją įsikabina, taip ji tampa neįveikiama ir vėliau trukdo bet kokiam proto mėginimui atpažinti tikrą tiesą. Tik nuostaba „įtikina“, t.y. pažįsta iki įsitikinimo, iki sukuria įsitikinimą. Išankstinė nuostata yra tikros estetikos, tikro gyvenimo skonio pašalinimas.

VISA IR VISUOSE – KRISTUS (1999) *

Pirmuosius kun. Giussani tekstus apie ekumenizmą ir jaunimo ugdymą, surinktus į naują knygą (Nešk viltį. Pirmieji tekstai), Milano Katalikiškame universitete pristato rektorius Adriano Bausola, Nikolaus Lobkowicz ir monsinjoras Carlo Caffarra. Tai metai, per kuriuos daugėja progų skirtingose pasaulio vietose diskutuoti ir pažinti intelektualinį kun. Giussani kelią, jo indėlį į žmogiškos ir krikščioniškos patirties supratimą, jo mokymo ir santykio su modernia ir šiuolaikine kultūra metodą. Buenos Airėse Religinio jausmo ispanišką leidimą pristato monsinjoras Jorge Mario Bergoglio, neseniai tapęs Argentinos sostinės arkivyskupu. Vašingtone, Džordžtauno universitete, David Schindler kartu su kai kuriais savo kolegomis surengia konferenciją apie Luigi Giussani mokymą. Stanley Hauerw savo įžangoje pareiškia, kad jis būtų norėjęs parašyti Ugdymo rizikos puslapius.

Pasirodžius Fides et ratio, kun. Giussani komentuoja encikliką „la Repubblica“ skiltyse, prisimindamas savo pirmuosius mokytojavimo metus Berchet ir „būtinybę paaiškinti, kas yra protas, nes be proto nėra netgi tikėjimo“.¹

Keletą mėnesių prieš tai subrendo poreikis suteikti išbaigtą formą visam pastarųjų dvidešimt metų keliui, surenkant apmąstymus, meditacijas, pasisakymus į naują knygą, kuri būtų tuo pačiu metu nueito kelio įsisąmoninimas ir pasiūlymas dėl to kelio, kurį dar reikia nueiti. Krikščioniškos patirties pėdsakai buvo knygelė, kurią kun. Giussani parašė kartu su savo mokiniais 1960 m., kaip apmąstymą apie patirtį ir krikščioniško buvimo aplinkoje, ypač mokyklose, metodo nurodymą. „Nauji pėdsakai“ buvo projektas užbaigti parabolę, apibendrinant pirmųjų žingsnių išplėtojamą ir metų eigoje pasiektą brandos indėlį. Kun. Giussani sumanė kolektyvinį kūrinį, kuris būtų kartu išgyventos patirties vaisius, ir panorėjo, kad naujos knygos (Kurti pėdsakus pasaulio istorijoje) bendraautorai būtų kun. Stefano Alberto ir kun. Javier Prades. Tai buvo bendros atsakomybės ženklas ir drauge bendrystės metodo, su kuriuo judėjimas buvo gyvenamas ir vedamas, išraiška.

Paskutinį kartą rekolekcijoms kun. Giussani vadovavo, kaip visada, jau išbandyta įrašytos vaizdo konferencijos forma. Vėlesnių metų meditacijoms vadovavo kiti, savo pasisakymais, jautrumu ir vertinimu laikydamiesi nueito kelio.

Paskutiniame savo laiške Jonui Pauliui II, 2004 m. sausį, kun. Giussani parašys: „Ne tik kad neketinau niekada nieko „įkurti“, bet manau, kad judėjimo, kurį mačiau gimstant, genialumas buvo pajauti neatidėliotiną poreikį skelbti būtinybę sugrįžti prie pradinių krikščionybės aspektų, tai reiškia, krikščioniško fakto aistros su jos pirmapradžiais elementais, ir viskas. Ir galbūt būtent tai pažadino nenuspėjamas galimybes susitikti su hebrajų, musulmonų, budistų, protestantų ir stačiatikių pasaulio asmenybėmis, nuo Jungtinių Valstijų iki Rusijos, su įkarščiu apkabinant ir įvertinant visa tai, kas tikro, gražaus, gero ir teisingo išlieka kiekviename, kas gyvena priklausymą“.²

* Comunione e Liberazione Brolijos dvasinės rekolekcijos, 1999 m. balandžio 23-25 d., Rimini.

¹ L. Giussani, *La ragione contro il potere*, „la Repubblica“, 1998 m. spalio 24 d., p. 13.

² „Laiškas, nusiųstas Jonui Pauliui II CL įkūrimo 50-ųjų metinių proga“, in A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op.cit., p. 1138.

Minties gylis, kuris sutinkamas tolesniuose puslapiuose, liudija susitelkimą į pirminius ir pirmapradžius krikščionybės veiksnius kaip aš gimimo ir kito apkabinimo šaltinį.

Kun. Giussani knygos, išverstos jau į daugelį kalbų, leido labai dideliame skaičiui žmonių, esančių labai skirtingos kilmės ir nuomonių, sutikti tą "charizmą, kuri yra istorija" ir kuri siūlo save bet kuriam žmogui kaip gyvenimo ir žmogiško kūrimo galimybę.

Kun. Giussani atsidavimas Kristaus Kūno vienybei pasaulyje, kuris yra Bažnyčia, atsiradęs Venegono seminarijoje ir subrandintas per pirmuosius kelerius kunigystės metus, surado stebinantį atsakymą atnaujintame ir savitame ekumeniniame matmenyje.

LEMIAMAS ŽODIS EGZISTENCIJAI

1. Priklausymo poreikis ir akivaizdybė

„Žiūrėk, visagali Dieve, į išsekusią dėl savo mirtino silpnumo žmoniją, ir leisk atgauti gyvenimą dėl tavo viengimio Sūnaus kančios“.³ Tai yra požiūris, nuo kurio mūsų širdis susijaudina ir iš naujo atsideda savo Krikštui.

Pernai sakėme: „visa ir visuose – Kristus“. Dabar turime bandyti nuodugniau, atidžiau, sąmoningiau suprasti, ką tai reiškia, t.y. tiksliau, ką reikia padaryti, kad toks akivaizdus dalykas – nes krikščioniui akivaizdu, kad „Kristus yra visa ir visuose“ – realizuotųsi gyvenime. Turime įskaityti kažką, ką Dievas mums leido išgyventi mūsų patirtyje, mums ar kitiems mūsų broliams.

Kad mums būtų aiškiau, ką reiškia „visa ir visuose – Kristus“, privalome prisiminti ir metodą, fenomeną, elgsenos būdą, nuo kurio pradedamas naujas kelias, kuris įgyvendintų šį idealą – kuris yra „žemiškas“ tam tikru požiūriu, bet „amžinas“ pagal vertę. Prisiminkime pernai metų pavadinimą: *Pasikeitimo stebuklas*. Bet tam, kad pasikeistum, reikia pertvarkyti santykį, panaikinti santykį, pakeisti jį kitu, arba reikia gilinti santykį, rimčiau žiūrėti į santykį, stengtis jį daugiau suprasti, stengtis labiau atsiverti žiniai, kurią jis mums perduoda apie save patį. Todėl Biblijoje vartojamas, Biblijoje ir mūsų krikščioniškoje tradicijoje aptinkamas žodis apibūdinti, kaip vyksta pasikeitimo stebuklas, iš vienos pusės yra vienos sąlygos išraiška, iš kitos pusės nurodo pasikeitimo jėgą, pasikeitimo jėgą ir kryptį: *priklausymas*. Taigi pasikeitimas kaip sąlygą turi priklausymą, iškelia „priklausymą“ kaip lemiamą žodį egzistencijai.

Bet ką reiškia priklausymas? Žmogus įsisąmonina savo žmogiškumą, ir, vadinasi, vartoja žodžius jam apibūdinti, paimdamas juos pagal reikšmę iš savo patirties. Žmogus naudoja protą, jausmus, polinkius, kurie sudaro patirtį, ir iš jos mokosi. Žodžiai, kuriuos žmogus vartoja, nušviečia sąmoningumą dėl patirties, iš kurios gimsta. 32-ojoje psalmėje, kurią gerai žinome, sakoma: „Nebūk kaip arklys ar mulas, neturintis proto, kurio narsas tramdomas žąslais ir kamanomis, nes kitaip jis tau nepaklus“.⁴ Žmogus – sakėme – nori suvokti, yra priverstas suvokti savo žmogiškumą (tam tikra prasme jis yra priverstas būti ne „pilnas“, išbaigtas ar bet koku būdu tikslus, bet būti „sąmoningas“). Žmogus įsisąmonina savo žmogiškumą, skirdamas dėmesį tai patirčiai, kuri yra forma, kurioje jis atsiskleidžia, ir kuri kuria žmogaus tikrovę, jam kontaktuojant su tuo, ką jis sutinka. Su savo protu jis turi tiesiog užduotį išsiaiškinti tai, ką sugeba matyti ir užčiuopti savo patirtyje. Kitaip save primeta išankstinė nuostata arba iš anksto parengta schema.

Meilė, kurią žmogus jaučia sau pačiam, kuri veda savęs paties link, jį padaro sąmoningą, stengiasi jį padaryti sąmoningą dėl to, kas jis yra. Yra, nes racionalu, kad žmogus ieško aiškumo tame, ką sugeba matyti ir užčiuopti tikrovės patirtyje.

Vis dėlto, jei nepradedame nuo patirties, kad suprastume save pačius ir savo tikrovę, reiškia, kad gyvenimas vyksta, nulemtas išankstinės nuostatos arba taikant išankstinę schemą, kuri primeta save. Prisiminkime Alexis Carrel pastebėjimą Religinio jausmo pradžioje, kuris yra toks esminis dėl savo didelio glaustumo ir kuris pasako viską, visą objektyvumą, kurio reikia, nes žmogus pasiekia dalykų objektyvumą labiau dėl moralinės elgsenos nei dėl diskutuotino protingumo: „Mažai stebėjimo ir daug protavimo priveda prie klaidos. Daug stebėjimo ir ma-

³„Baigiamoji malda“, Didžiosios Savaitės pirmadienio rytinė malda, *Valandų Liturgija*, Romos apeigos.

⁴Ps 32, 9.

žai protavimo priveda prie tiesos”.⁵ Taigi protas būtent turi užduotį išsiaiškinti tai, ką sugeba matyti ir užčiuopti.

Bet ką gi reiškia “priklausymas” žmogaus turimai patirčiai apie save patį, kurioje jis gali tikrai suprasti, ką reiškia šis žodis? Pirmas dalykas, kuris iškyla iš patirties analizės, yra dar nesąmoningas, o paskui vis mažiau nesąmoningas fakto, kad žmogus *priklauso*, buvo sukurtas, akivaizdumas. Religiniam jausme iš karto, pirmame skyriuje, sakoma: “Iš tiesų žmogus tik priimdamas realybę tikrai teigia save patį, tuo labiau tiesa, kad žmogus pradeda teigti save patį, sutikdamas egzistuoti: tai yra priimdamas tikrovę, kuri jam nėra duota jo paties”.⁶ Būtent tai yra priežastis, verčianti pasakyti: žmogus priklauso Dievui. Ta pati priežastis paskatina šią galutinę priklausymo nuo Dievo akivaizdybę kaip žmogaus priklausymą nuo Kito, Kito nei jis pats, iki priklausymo įrankiams, kuriais Dievas gali naudotis, t.y. šeima ir visuomenė. Šis priklausymas dažnai pasirodo nenuoseklus: pavyzdžiui, kai tėvai gali tapti neautoritetingi ir prieštaraujantys aš širdžiai; arba ypač tada, kai visuomenė imasi valdžios, kuri stengiasi ir pretenduoja “išlaisvinti” žmogų nuo bet kokios kitos įtakos, kuri jį apibrėžtų, netgi nuo pačių tėvų. Valstybė yra linkusi žiūrėti į žmogų kaip į individą, veiksnį, tarnaujantį jai.

Šia prasme tikrai pagirtina ir paguodžianti yra malda, kurios siužetą sudaro Biblijos psalmės. 139 psalmėje sakoma: “Juk tu mano širdį sukūrei, užmezgei mane motinos įsčiose. Šloviniu tave, nes esu nuostabiai padarytas. Tavo visi darbai nuostabūs, – tai žinau labai gerai. Mano išvaizda tau buvo žinoma, kai buvau slapta kuriamas, rūpestingai sudėtas žemės gelmėse – tavo akys matė mane dar negimusį. Į tavo knygą buvo įrašytos visos man skirtos dienos, kai nė viena jų dar nebuvo prasidėjusi”.⁷ Žmogiškasis aš priklauso, ir iš patirties žmogus išgrynina *totalaus priklausymo poreikį ir akivaizdybę*. Kaip protas struktūriškai, natūraliai yra siekis suprasti tikrovę pagal jos veiksmių visumą, analogiškai žmogaus patirtis išgrynina totalaus priklausymo poreikį ir akivaizdybę, priklausymą nuo jo būties šaltinio, visa apimančią priklausymą. Mažiau nei tai neįmanoma, jei yra mažiau nei tai, žmogus „išsiblaško“ ir nebenaudoja savęs paties.

Biblija padeda jausmams, kuriuos žmogus puoselėja savo patirčiai: žodžiai, kuriuos žmogus randa savo išmintingame ir sąmoningame ryšyje su tuo, kas jį supa, išryškina radikalią žmogaus priklausymą savo Kūrėjui, išsako kažką, kas neišvengiama žmogiškajam aš, kūrinijos viršūnei, kuri yra aš. Aišku, kad aš negali būti traktuojamas kaip nepatvarus visatos vaizdinys, bet, kaip apie jį sakoma 8 psalmėje, kaip aukščiausia vertė, vertė, dėl kurios Dievui patiko sukurti visatą: „Kas yra žmogus, kad jį atsimeni, kas yra mirtingasis, kad juo rūpiniesi? Tu padarei jį tik truputį žemesnį už save ir apvainikavai jį garbe ir didybe”.⁸

Priklausymas, kuris yra būdingas kūriniui (bendrąja prasme), faktiškai apima žmogaus apčiuopiamą ir sąmoningai suvokiamą plėtojamą. Tuomet pasikeitimas – visos gamtos, visų kūrinių, bet ir žmogaus – visų pirma yra skirtingumas nuo ankstesnio momento, kurį žmogus gali sąmoningai konstatuoti. Pasikeitimo idėja yra vyraujanti religingoje dvasioje, kaip pavyzdžiui, šv. Augustino, kuris įsivaizdavo, kad Dievas sukūrė pasaulį, sukurdamas „*rationes seminales*“,⁹ sukurdamas tarsi visa ko sėklas, atveju (tai iš esmės labai panašu į paaiškinimą, kurį pateikia mokslininkai apie žemės ir kosmoso evoliuciją). Bet tik žmogui įvyksta įvykis, kuriame Slėpinys, iš kurio jis visas atsiranda, atsiskleidžia jam per savo būties paslaptį, savo Būties paslaptin-

⁵ Plg. A. Carrel, *Riflessioni sulla condotta della vita*, op. cit., p. 35; plg. L. Giussani, *Religinis jausmas*, op. cit., p. 13.

⁶ L. Giussani, *Religinis jausmas*, op. cit., p. 22.

⁷ Ps 139 (138), 13-16.

⁸ Ps 8,5-6.

⁹ Plg. Šv. Augustinas, *De Genesi ad litteram libri duodecim*, IV, 33; IX, 17; X, 20; plg. taip pat šv. Augustinas, *Confessiones*, XIII, 4; *De Trinitate libri quindecim*, III, 8,13; 9,16; VI, 7,8; *De Civitate Dei contra Paganos*, XI, 21; XII, 2.

gumą; taigi, savo santykiyje su Būtimi, Dievo slėpiniu, žmogus, turėdamas galią jį pažinti, taip pat turi galią veikti visoje visatoje kaip veikianti figūra, imituodama Dievą. Išties, 8 psalmėje tęsiama, staiga pasakant: “Tu padarei jį savo rankų darbų šeimininku, padėjai visa prie jo kojų. Avis ir jaučius – visus aliai vieno – ir laukinius gyvulius, padangių paukščius bei jūros žuvis ir visa, kas tik keliauja jūrų takais”.¹⁰

“Visa davei į jo rankas”. Marco Bersanelli tekstai žurnale „Tracce“ yra žavintis, nors trumpai užsimintas, patvirtinimas to, kas sakoma 8 psalmėje. Kalbant apie besiplečiančią visatą, tampa akivaizdu, iki šiol yra neįmanoma to nepasakyti, kad ši visata buvo sukurta tam, kad atsirastų aš, kad netvarkingoje dalykų būtyje, milžiniškoje ir tuo pačiu baigtinėje visatoje, galėtų iškilti tas taškas, kuris vadinasi “aš”, kuriame visa visata tampa sąmoninga. Taigi visa visata ima suvokti save, supranta tai, kas ji yra, ir tai, kam ji skirta, šiame taške, kuris yra aš, t.y. žmogus. Bet taip pat ir aš priklauso Kitam, Tam, kuriam priklauso visata.

Todėl žmogaus prigimtis nušviečia pirmas lemiamas šio priklausymo Dievui pasekmes. Pavyzdžiui, žmogaus prigimtis yra laisvė, nes visos jo ištakos yra Būtyje, Slėpinyje. Laisvės prigimtis yra būtent pripažinti šias visa apimančias ištakas, t.y. visa apimančias santykio su Dievu ištakas (todėl pacitavau 8 psalmę). Aš yra santykis su begalybe, tarp jų nėra nieko; tai reiškia, jis yra sukurtas, sutvertas Slėpinio kaip santykis su Juo. Laisvė yra prisišliejimas prie Būties. Taigi visi kūrinijos įvykiai patvirtina žmogui, kad jis kilęs iš “kažko”, kas eina pirma jo, kieno tikrovės turėjimas yra neginčijamas, t.y. iš Slėpinio.

„Žmogus negali būti pakankamas sau; kitaip jis neegzistuos. Čia slypi žmogaus egzistencijos paslaptis“,¹¹ sako Berdiajevas. Kad būtų laisvas, žmogus negali būti pakankamas pats sau: būtent tai yra prieštaravimas, kuris piktina, arba klausimas, kuris maitina žmogaus troškimą gilintis. Bet kūrinys priklauso šiam Slėpiniui, todėl tikrai nėra prieštaravimas: sakyti, kad žmogus negali būti sau pakankamas, yra sakyti, koks yra žmogus. Egzistencijos paslaptis slypi tame, kad žmogus egzistuoja, negalėdamas būti sau pakankamas.

Slėpinys yra tai, kas yra už, po to, anapus, ar tai būtų arti ar toli, kad ir kaip būtų suprantamas. Kūrinys priklauso šiam Slėpiniui. Tai, kad kūrinys priklauso Slėpiniui, nėra tik priverčiama virpėti laisvės fakto; nes laisvė reiškia taip pat žmogaus savitos išraiškos, t.y. kūrybiškumo, galimybę. Būtent tai, mano nuomone, paaiškina visą aštuntą Dovydo psalmę. Žmogus yra didingesnis už bet kokį kitą dalyką, dar daugiau, yra vieta, kurioje tampa skaidria arba siekia tapti skaidria visatos visumos vizija. Dievas būtų galėjęs sukurti visatą tik vienam aš. O kokia susispietusi minia, koks beribis žmonių skaičius liudija Dievo šlovę! Žmogus yra didis, nes santykis su Dievu jį padaro didį. Nors mūsų akimis, prisiliečiant žmogiškajai rankai, kuri nori jį pagriebti, priešais poreikius, kuriuos, regis, turi visuomenė, kas gi yra žmogus? Jei jis tampa senas, kas gi yra žmogus? Toks mąstymas būna ir apie vaiką, ne tik apie pagyvenusį žmogų. Po to pamirštame vaikystę ir senatvę, bėgant metams, kai žmogus yra visiškai išblaškomas ir patraukiamas to, ką daro, ar to, ką jam atrodo, kad daro. Bet “Dievas yra viskas visame kame”.

2. Priklausymo neigimas ir jo pasekmės

Žmogus – konkretus žmogus, aš, tu – neegzistavo, dabar yra, rytoj nebebus: taigi jis priklauso. Arba priklauso nuo savo laikinų pirmtakų srauto ir yra valdžios vergas, t.y. to, kuris turi daugiau erdvės tu-

¹⁰ Ps 8,7-9.

¹¹ N.A. Berdiaev, *Regno dello Spirito e regno di Cesare*, Edizioni di Comunità, Milano 1954, p. 28.

rėti; arba priklauso nuo to, kas yra dalykų srauto ištakose, už jų, t.y. nuo dieviškumo. Tik dieviškumas gali išgelbėti, gali patalpinti žmogų į garbingą vietą.

Su ypatingu jautrumu atramai, kurią laikome mums artima, žydė Hannah Arendt teigia: “Be veiksmo, be gebėjimo pradėti kažką naujo ir taip išskirti naują pradžią, kuri atsiranda pasaulyje su kiekvienos žmogiškos būtybės gimimu, žmogaus gyvenimas, pakabintas tarp gimimo ir mirties, būtų tikrai pasmerktas be išgelbėjimo galimybės [...]. Su visais savo netikrumais veiksmas yra tarsi visuomet esantis *memento*, kad žmonės, net jei turi mirti, negimė tam, kad mirtų, bet kad pradėtų kažką nauja. *Initium ut esset homo creatus est*, pasakė Augustinas. Su žmogaus sukūrimu pasaulyje atsirado pradžios davimo principas – tai, žinoma, yra tik kitas būdas pasakyti, kad su žmogaus sukūrimu žemėje atsirado laisvės principas”.¹² Žmogus tampa žmogumi, kai kažką pradeda; bet žmogus visuomet kažką pradeda, visuomet: vos gimęs vaikas kažką pradeda, ir šios pradžios plėtojimas yra Dievo rankose, yra rankose To, kam žmogus priklauso.

Dešinės ar kairės pakraipos moderniosios kultūros, kuri išstūmė visą pripažintą ankstesnio pasaulio senosios vertės buvimą, didžiausia ugdymo svarba yra praeities, to, kas buvo anksčiau, panaikinimas, todėl priklausymo vertės sunaikinimas. Priklausymo vertę moderni civilizacija, moderni kultūra pakeičia laisve, kuri yra neprisiliejimas prie būties kaip Slėpinio, taip sukurdamas *melo* šaltinį. Išties, Jėzus sako, kad velnias yra “melo tėvas”.

Neprisiliejimas prie būties nužudo laisvę. Todėl modernioji kultūra, tvirtindama, kad žmogus yra visų dalykų matas, faktiškai nužudo laisvę, užsmaugia laisvę, nes neleidžia jai būti, negali leisti jai būti, ją suvokti ar ją turėti kitaip nei melą. “Kodėl gi nesuprantate, ką jums sakau?” – klausia Jėzus – „Ar ne todėl, kad negalite mano žodžių klausyti? Jūsų tėvas – velnias, ir jūs pasišovę tenkinti jo užgaidas. Jis nuo pat pradžios buvo galvažudys ir niekuomet nesilaikė tiesos, – jame ir nėra buvę tiesos. Skleisdamas melą, jis kalba, kas jam sava, nes jis melagis ir melo tėvas“.¹³

Be to, kad melagis, modernios kultūros žmogus yra ir smurtingas: teorinis, bet ypač praktinis mūsų priklausymo Dievui neigimas yra melas, yra melo ir todėl *smurto*, ilgo kaip istorijos laikas, smurto šaltinis visose visuomenės sferose ir santykiuose (taigi taip pat ir šeimoje, ir akivaizdžiausioje draugystėje, ir su tais, kurie kovoja su mumis, su tais, kurie bendradarbiauja su mumis darbe). Smurtas yra kiekvienas žmogiškas santykis, kuris nėra likimo suvokimas, vadinasi, kuris nėra suvokimas, kad priklausoma kažkam kitam.

Šis smurtas pasiekia tokį tašką, kai jis gali vadintis “teisingumu”, kai įstatymai siekia išspręsti visas žmogaus problemas visuomenėje, tarsi žmogus beveik visiškai priklausytų visuomenei, kurioje egzistuoja. Bet siela arba ryšys su Dievu nėra už to, kur žmogus sėdi su savo kūnu, valgo ar priima draugus, ribų, nėra už to ribų: siela nėra kitas dalykas, ir tą reikėtų pasakyti apie visus žmogaus veiksmus, visą žmogaus veiklą, nes jo pirminis ar didesnis susirūpinimas turėtų būti saitas su Dievu, ryšys su Dievu.

Tačiau šiandien daugelis, taip pat kunigai ir teologai, linkę kaip esminę vertybę išaukštinti “ugdymą teisėtumui”; ir, kai sako tokius dalykus, jie pamiršta, kad žmogaus įstatymai visuomet yra šališki ir visuomet vertinami Dievo įstatymo. Negalima izoliuoti teisingumo, atimant iš jo visus aspektus, visus veiksnius, kuriuos teisėjo sprendimas gali paliesti žmoguje.

„Nes mano įsakų nevykdė“ – sako Ezekielis – „mano įstatus atmetė [...], ir jų akys ilgėjosi savo protėvių stabų [paveldėjo savo tėvų herojus]. Be to“ – sako Dievas – „daviau jiems ir įstatų, kurie nebuvo geri, ir įsakų, kuriais jie negalėjo būti gyvi“.¹⁴

Visuomenės valdžia, kuri pavirsta ir įstatymais, turi būti vertinama kito įstatymo, kuris yra būtent priklausymo Dievui įstatymas: visa apimančio, nes visi efemeriški dalyvavimai didžiajame

¹² H. Arendt, *Lavoro, opera, azione. Le forme della vita attiva*, Ombre corte, Verona 1997, p. 70.

¹³ Jn 8,43-44.

¹⁴ Ez 20,24-25.

priklausyme Dievui (įskaitant šeimą ir visuomenę, valstybę) gali egzistuoti, tik lyginant juos su Amžinybe, su amžinuoju įstatymu, su Dievo įstatymu. Todėl, net jeigu sulauks nustebusio kokio nors laikraščio skaitytojų atlaidumo, jie nebus palikti ramybėje Dievo. Gali būti ir pasikeitimas, kurį, kaip atrodo, užtikrina įstatymas, bet jis nebus tikras, nebus moralus, nes žmogus nėra visuomenės produktas, ir įstatymas neturi būti interpretuojamas tik kaip valstybės, smarkiai sujau-dintos teisingumo, nuomonė, dėl kurios valstybė veikia kaip valdžios teisė, beveik kaip dievybė.

Smurtas ir vergovė. Tapatumo tarp laisvės ir priklausymo nebuvimas, t.y. laisvė, kurios nemo-tyvuoja priklausymas, yra pranašiškas didžiulių karų ženklas.

“Nemėgstu jūsų šalto teisingumo; matau, kaip iš akių teisėjų jūsų vien budelis ir šaltas kirvis žvelgia. Sakykite, kur teisingumas, kuris – tai meilė matančiomis akimis? Tada išraskite man tokią meilę, kuri ne vien tik bausmę, tačiau ir visą kaltę prisiimtų!”, keistai sako Nietzsche knygoje *Štai taip Zaratustra kalbėjo*.¹⁵

„Įdomus faktas“ – dar protingai pastebi Arendt – „kad mėginimas išgelbėti žmogišką prigimtį žmogiškos būklės sąskaita ateina tą akimirką, kada mes visi gerai žinome [...] mėginimus pakeisti žmogaus prigimtį, radikaliai pakeičiant tradicines sąlygas. Įvairūs eksperimentai, kuriuos atliko modernus mokslas ir politika, kad “sąlygotų” žmogų, neturi kito tikslo kaip transformuoti žmo-gišką prigimtį visuomenės vardan“.¹⁶ Žmogiškąją prigimtį visuomenė tapatina su tvarka, taigi su valdžia.

«Kvailys galvoja: “Dievo nėra, Dievas neegzistuoja”».¹⁷ Šis kvailumas tapo pasaulio teorija. Taip ir mes plaukiame pasroviui, galime plaukti pasroviui, jausdami, kad mus nušluoja banga, kai visi sutinka ar atrodo, kad sutinka. Bet tai kvaila! Išties, valstybėje galima nužudyti visus, kurie tiki Dievą (kaip labai dažnai buvo elgiamasi su krikščionimis), bet negalima Jo panaikinti, nes jis yra pačioje mūsų sąmonės struktūroje ir yra vienintelis savimonės šaltinis, todėl savimonė yra nuola-tinis praturtinimas, gali būti nuolatinis atradimo įvykis einant link tiesos, kuri niekada netampa mūsų gebėjimo suprasti objektu.

Problema yra radikali, nes susiduria du pasauliai: vienas, kuris priima savo priklausymą Die-vui, ir vienas, kuris jo nepriima. Tas, kas sako, kad nepriima, atmeta, dar daugiau, jaučia kaip priešišką priklausymo sąvoką, kurią mes dabar pabrėžiame, dar kartą teigia, kad žmogus yra visų dalykų matas. Bet jei žmogus yra visų dalykų matas, pamirštant tragediją, kurią visa mūsų Vakarų civilizacija patiria dėl savo ugningo ir netvarkingo įsitvirtinimo, jis gali būti įvardintas tik kaip priklausymo neigėjas; ir šis priklausymo neigimas kaip Dievo neigimas linkęs tapti pri-klausymo viskam kitam neigimu (draugijai, istorijai, tėvynei, draugystei). Tačiau žmogus, visų dalykų matas, kad paneigtų priklausymą Dievui, negali išvengti priklausymo (kuris tik žodžiais gali būti stabdomas) išankstinėms nuostatoms, kurios, net jeigu nesąmoningos, jį verčia veikti pagal neracionalią įtaką.

Pasakykime tiems, kurie vengia priklausymo Dievui, kad be jo nėra nei istorijos, nei tradicijos (o jeigu priklausymas Dievui yra pripažįstamas, yra neįmanoma, kad nebūtų jaučiama tai, kas įvyko anksčiau, tai, ką Dievas sukūrė prieš mus). Taigi nebėra aš dramatiškumo, nes nėra laisvės. Išties, neįmanoma lygintis su nebūtimi ar su tuo, kas bergždžia, ar su abstrakčia morale! Kaip sakė Camus, “meilę reikia patirti prieš susiduriant su morale. Kitaip neišvengsi kančios”.¹⁸ Bet kas yra meilė? Meilė negali būti kita nei arba mėginimas turėti savo efemeriškais tikslais, arba draugija kelyje, einant keliu – visais atvejais, be jokių vėlavimų – kuri prasidėtų nuo kito likimo

¹⁵ Plg. F.W. Nietzsche, *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, Alma littera, Vilnius, 2002, p. 82.

¹⁶ H. Arendt, *La lingua materna*, Mimesis, Milano 2005, p. 77.

¹⁷ Plg. Ps 14 (13),1; Ps 53 (52),2.

¹⁸ A. Camus, *Užrašų knygelės II (1942 m. sausis-1951 m. kovas)*, Baltos lankos, Vilnius 2014, p. 249.

troškimo. “Prieš susiduriant su morale, reikia patirti meilę”; tai reiškia reikia “atkurti moralę per Tu”.¹⁹ Šie du Camus teiginiai yra labai reikšmingi ir teisingi bei artimi mūsų krikščioniškos moralės sampratai, nes neišardamas “taip”, taip Jėzui, Petras neturi ramios moralės: jo moralumas turėtų atsiskaityti šventyklai ir izraelitų aplinkai.

Kas atsisako priklausymo Dievui, tampa svetimas visiems. Vienišas, apibrėžiamas daugiausia ekonominių ir prekybinių parametru, jis gyvena kitą priklausymą, tariamą, kurio nėra, kuris yra vienintelė pozicija, paneigianti priklausymą Dievui: tai priklausymas pasauliui, todėl Jėzus pasakė: “Ne už pasaulį meldžiu”.²⁰

“Nebūtis” – dar sako Arendt – „tampa globaliu tikrovės pakaitalu, nes nebūtis atneša palengvėjimą. Palengvėjimą, suprantama, be tikrovės; jis yra tik psichologinis, ramiamasis vaistas nuo nerimo ir baimės.“²¹ “Kai iš žmogaus atimamos visos įvykių interpretavimo priemonės, jis paliekamas be jokio tikrovės pojūčio.”²² Režimas turi šį poveikį.

Taigi, kaip sakoma aštriame Mario Luzi pastebėjime, “modernaus žmogaus atveju atminties raginimai ir kvietimai nebesutampa su vilties raginimais ir kvietimais, bet egzistuoja savarankiškai”.²³ Žmogus kviečiamas kažkam, kas neatliepia jo vilčiai, vilčiai, kurią faktiškai jis turi savyje; nedelsdamas daro dalykus, kurių jam nepasiūlo jo viltis, ir todėl būtent svetimas dalykas pakiša jam koją.

Dabar norėčiau papildyti tai, ką pasakiau, nurodydamas labiausiai imponuojančią savybę, kuria išreiškiama krikščioniškoji priklausymo Dievui, priklausymo viską kuriančiam Slėpiniui samprata: tai tarsi šviesa, kuri turi nušviesti visus santykius, kad santykis būtų proporcingas ir darniai išgyvenamas.

3. Priklausymo istoriškumas

Mes priklausome Slėpiniui, priklausome Dievui. Bet kokių keliu einame pas Jį, pas Slėpinį? Jei mes pripažįstame priklausymą Slėpiniui, kokių keliu galime eiti su juo susitikti, galime eiti pas jį? Kaip galime žinoti kelią, kurį Jis nužymėjo kaip atsakymą į šį priklausymo poreikį? Nes priklausymas yra sudarytas iš pasiūlymo, pripažinimo, mūsų gyvenimo nusilenkimo tam pripažinimui ir tiesioginei priklausymo patirčiai su nurodytu atramos tašku. Ar Slėpinys užsiminė apie kažkokį atsakymą šiai idėjai, šiam priklausymo poreikiui? Ar Slėpinys nužymėjo kažkokį kelią? Mes priklausome Slėpiniui; taigi, kokių keliu Jis nori, kad mes eitume? Kaip gyventi šį priklausymą Slėpiniui?

Esminis priklausymo Dievui veiksnys yra *istoriškumas*; istoriškumas reiškia žmones, kuriuos pažįstame, kuriuos galima paliesti, matyti; reiškia dalykus, kurie yra mūsų ir kuriais, būtent dėl to, kad yra mūsų, galima manipuliuoti. Esminis priklausymo Dievui veiksnys yra istoriškumas: tai buvo ir yra Kūrėjo, kuris tam tikru būdu parodė savo viešpatavimą, genialumas. Todėl jis vadinamas Viešpačiu: Jis yra Viešpats. Prisiminkime tą akimirką, kai Mozė kalbėjo su Dievu ant kalno, o Dievas praėjo šalia jo, pasislėpęs debesyje pareikšdamas: “Viešpats, Viešpats, gailestingas ir maloningas Dievas...”²⁴

¹⁹ *Ibidem*, p. 82.

²⁰ Jn 17,9.

²¹ H. Arendt, *La vita della mente*, il Mulino, Bologna 1987, p. 249.

²² H. Arendt, *Ebraismo e modernità*, Feltrinelli, Milano 1993, p. 127.

²³ M. Luzi, *L'inferno e il limbo*, ilSaggiatore, Milano 1964, p. 17.

²⁴ Plg. Iš 34,5-7.

a) *Tautos pasirinkimas*

Žydai ir krikščioniška visuomenė aiškiai tvirtina Dievą kaip kiekvieno asmenies priklausymo pagrindą: priklausymas būdingas bet kuriam žmogui, net jeigu jis nėra nei žydas, nei krikščionis. Tačiau yra vienas esminis skirtumas (taip pat ir tarp minėtų dviejų: žydo ir krikščionio).

Negalima kalbėti apie priklausymą Dievui, nesuvokiant, nesekant ir neimituojant viso to, ką Jis nusprendė leisti pažinti žmogui, nes Dievas leidžia save pažinti istorijoje. Istorija yra laikas ir erdvė, kurie keliauja, nešdami žmogų jo likimo link.

Viso pasaulio visa istorija tampa aiški vienoje srovėje, kuri prasideda nuo vieno Mesopotamijos žmogaus, Abraomo. Dievas jį pasirinko, kad leistųsi pažįstamas žmonių ir kad išgelbėtų žmones, kurie klajojo visiškoje užmarštyje arba tvirtindami visumą pagal savo matą. Kitos religijos yra interpretacija, kurią žmogus pateikia apie Slėpinį. O Abraomo pasirinkimas yra pirmoji akimirka, kai galima gauti interpretaciją, konkrečiai sumanytą apie mūsų santykį su Slėpiniu. „Dievas“ – sako žydų filosofas Martin Buber – „nori įeiti į pasaulį, kuris yra jo, bet nori tą padaryti per žmogų: štai mūsų egzistencijos paslaptis, antžmogiška žmogiškos būtybės galimybė!”²⁵

Abraomas iškeliauja iš savo krašto dėl gryno pasitikėjimo Dievu. Tam žmogui Dievas paskelbia apie save patį, ir, paslaptinai bendraudamas su juo, prieš du tūkstančius metų iki Kristaus leidžia atsirasti minties gebėjimui, ryšio su Juo nuojautai, kurios nėra jokioje kitoje pasaulio vietoje. Tai taip neišivaizduojama, nesuvokiama, kad sunku rasti tinkamus aiškintojus. Abraomas buvo šios tyriausios Dievo minties, kuri būdinga visai hebrajų istorijai, šaltinis.

Šio santykio, kurį Dievas užmezga su Abraomu ir su jo palikuonimis, centras yra *pasirinkimas*. Abraomas buvo išrinktas, pasirinktas kaip naujo srauto, naujos tautos tėvas.

Išrinkimo metodas ar pasirinkimas ar privilegija atskleidžia ypatingą būdą, naudojamą realios istorijos įvykiuose, kuriuo žmogui paskelbiama tai, kas Slėpinys yra. Slėpinys apie save paskelbia žmogui, kurį pasirenka, tautai, kuriai suteikia tokią privilegiją, atskleisdamas apie Save patį tai, ką nori. Negalima net įsivaizduoti, kaip apriboti Dievo laisvę!

Išrinkimo procesas įeina į istoriją su galinga pretenzija būti mokymu visam pasauliui. Iš psalmių matosi, kad žydai, taip pat ir Jėzaus laikais, turėjo aistrą ir nerimastingą troškimą vyksti į misiją. Jų gyvenimas, jų grupių gyvenimas buvo įrankis misijos, turėjusios pasaulį supažindinti su šiuo Dievu, kurio aiškią sampratą, ypač kaip visuotinės galybės, kaip slėpingumo („Mano keliai – ne jūsų keliai”)²⁶ ir kaip teisingumo, jie buvo paveldėję.

Išrinkimo procesas moko, kad Dievas leidžiasi pažįstamas per konkrečias laiko ir erdvės aplinkybes (laimingas yra tas laikas ir ta erdvė, į kuriuos įeina Dievas: nėra jokio kito gražesnio dalyko pasaulyje). Žydai šią vietą, kurioje Dievas skelbė apie save žmonėms ir juos teisė, vadino Šventykla.

Nėra tautos pasaulyje, kuri būtų turėjusi tokį santykį su Dievu. Kitos tautos likdavo nustebintos, sėmdavosi šviesos, kad pamatytų savo egzistencijoje tai, kas ten jau buvo aišku. Todėl senovės pasaulio, to, kas gimsta toli, iš dalykų ištakų, supratimas pastato žydų tautybės žmogų į visatos centrą dėl žmogiško sąmoningumo. Žmogišką sąmoningumą apglėbė ir praturtino esama egzistencinė priklausymo Dievui, Šventyklos Dievui išraiška, nes būdas suvokti santykį tarp Dievo ir žmogaus hebrajų visuomenėje buvo Šventykla: patarimą ar pagalbą Dievas suteikdavo Šventykloje.

«Šitaip Viešpats kalbino: „Stokitės ant kryžkelių ir pasižvalgykite! Pasiklauskite senovės takų, kur yra gerasis kelias? Eikite juo ir rasite sau ramybę”».²⁷ Praeitis nėra „praeitis”; praeitis yra dabarties formavimas. „Prisimink“ – sako Mozė savo gyvenimo pabaigoje – „senovės dienas, apsvarstyk

²⁵ M. Buber, *Il cammino dell'uomo. Secondo l'insegnamento chassidico*, Edizioni Qiqajon – Comunità di Bose, Magnano (Bi) 1990, pp. 63-64.

²⁶ Iz 55,8.

²⁷ Jer 6,16.

praeities amžių metus; klauski savo tėvą, jis tau paaiškins, savo senolius, jie tau pasakys.”²⁸ Bet visa moderni kultūra jaučia priešišumą priklausymui, nes “senovės žmonės, tolimi metai” yra žodžiai, nurodantys šią paslaptingą kilmę to, kas mus išjudina ir kas, kaip žinome, mus verčia veikti.

Toji tauta patiria didesnių sunkumų nei visos kitos religijų kryptys, nes Dievo, t.y. Slėpinio, vienybė ir šventumas “nukrenta” ant kasdienės veiklos. Siela, sąmonė suvokia šį Dievo veikimą, bet kūnas apsunkena sielą, irus kūnas stabdo sielos užmojį („*et corpus quod corrumpitur aggravat animam*“).²⁹ Tačiau Dievas, biblinis Dievas neatlyžta. Dievo vienybė ir šventumas susiję su kasdienne veikla. “Klausykis, Izraeli! Viešpats yra mūsų Dievas, vien tik Viešpats. Mylėsi Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela ir visomis jėgomis. Paimk į širdį šiuos žodžius, kuriuos tau šiandien įsakau. Įdiek juos savo vaikams. Kartok juos, kai esi namie ir kai keliauji, kai guliesi ir kai keliesi. Prisirišk juos kaip ženklą ant rankos. Tebūna jie kaip žymė tau ant kaktos. Užrašyk juos ant durų staktų savo namuose ir ant vartų”.³⁰ Tai iliustruoja, kiek priklausymas Slėpiniui talpina savyje, implikuoja tai, kad Slėpinys išsiskverbia į visus mūsų kaulus ir visus mūsų kūnus ir į visa tai, ką darome. Dievas yra viskas visame kame.

Slėpinio sprendimas pasirinkti vieną tautą Savo atėjimo į pasaulį sklaidos priemone kaip pažinimą ir gebėjimą veikti yra rizika, kurią pats Slėpinys prisiima, kad priverstų pagilinti ir subrandinti žmogiškos egzistencijos priklausymą Jam ir taip užtikrintų sąmoningumą, kad faktas, jog tauta ir individas priklauso Jam aplinkybėse, per kurias jis juos pasiekia, išlieka.

Trumpai tariant, tarsi Slėpinys būtų pasakęs: «Noriu, norime pripažinimo iš nebūties“. Kaip nebūtis gali pripažinti? Ką nebūtis būtų turėjusi pasakyti Būties akivaizdoje? Išties, yra vaizdingas ir būdas, kaip kalbame! Tarsi Trejybė būtų pasakiusi: “Sukurkime kažką, kas galėtų mus pripažinti”. Tarsi Dievas mėgautųsi sakydamas: “Taip pat ir nebūtis priversta mus girdėti ir patvirtinti. Nebūtis privalo pasakyti: “Aš esu niekas, bet Tu esi”». O kaip galėjo Dievas taip pasielgti, sukurti tokį dalyką? Sukūrė žmogų, žmogišką aš, kuris yra laisvė. Bet kas gi yra laisvė? Laisvė yra pripažinti Būtį, prisiliesti prie Būties. Todėl Būties nepripažinimas “spaudžia” būtį, kurią mums davė, ją priverčia, ją užgniaužia, ją susilpnina; ir po to kvailai šiame susilpninime, šiuose prieštaravimuose, kuriuos Dievas ir gyvenimas jam iškelia priešais, žmogus suranda dingstį filosofuoti ir padaro daug išvadų: tarsi degtų jo namai ir vietoj to, kad piltų vandenį ant ugnies, jis pila vandenį iš tolo į priešingą nei ugnis pusę.

Slėpinio sprendimas pasirinkti vieną tautą yra “rizika”, kurią pats Slėpinys prisiima. Praeinantis laikas tampa istorijos ėjimu į priekį. Istorija yra sudaryta iš įvykių: Abraomas, Izaokas, Jokūbas. Tai – upė, judanti tikrovė, kuri atsiranda iš Slėpinio iniciatyvos per istorinį šaltinį, Abraomą, per istorinius šaltinius, jo genties vadus po jo. Taigi yra įspūdingas dalykas, kad Dievas naudoja vieną tautą ir kad ji “pretenduoja” būti ta, kuri buvo pasirinkta (mes irgi turėjome pavadinti knygą apie krikščionybę *Krikščionybės iššūkio (it. pretenzijos – vert.past.) ištakos*).³¹ Įvykis po įvykio įsitvirtina egzistavimas tam tikrų šeimų, tam tikrų genčių, kurias visas apibrėžia pirminė gimdytojo padėtis. Tuo pačiu būdu kaip ankstesnė gentis, jos užmegzdavo dar intensyvesnius ryšius, kurie buvo pilni prasmės. Visa tai kaip ašį turėjo žinomiausią ir didingiausią veikėją: Mozę. Mozės laikais istorija buvo jau tiek prisotinta savo veiksmų, kad jis tapo pačiu didžiausiu karvedžiu, didžiausiu mokytoju, tuo, kuris primena saitą su Dievu, pagarbą ir meilę, rodytinus tai vietai, kurioje buvo priminta apie priklausymą ir kurioje buvo vilties, nuo kurios tauta pradėjo ir dėl kurios sutiko eiti, ženklai ir simptomai.

²⁸ Įst 32,7.

²⁹ Išm 9,15.

³⁰ Įst 6,4-9.

³¹ Plg. L. Giussani, *Krikščionybės iššūkio ištakos*, Tyto alba, Vilnius, 2005.

Todėl Sandora yra aukščiausias žmogaus ir Dievo, pasirinkto žmogaus ir Dievo ryšio būdas (kad pasirinktas žmogus apie tai praneštų visam pasauliui: savo tautai ir per tautą visam pasauliui). Toks būdas, pradėtas su Biblijos tauta, yra užbaigiamas kaip galutinis įgyvendinimas krikščionių tautoje. Todėl tas, ką Dievas pasirinko, idant priklausytų Dievui, turi priklausyti šiai tautai (todėl pasivadiname žydais ir mes). „Aš esu Dievas Visagalis. Eik mano keliu ir būk be priekaišto. Aš padarysiu sandorą tarp savęs ir tavęs; padarysiu tave be galo gausingą“. Abramas parpuolė kniūbsčias, o Dievas toliau kalbėjo». ³² Jokia literatūrinė istorija nepasakoja dramatiškesnių dalykų nei šie.

„Nėra tautos pasaulyje, kuri turėtų tokį santykį su Dievu. Tai senovės tauta, kuri pažįsta Dievą ilgą laiką! Ji patyrė jo didelį gerumą ir jo nenumaldomą teisingumą, dažnai nusidėjo ir sunkiai išpirko kaltę, ir žino, kad galės būti nubausta, bet nebus apleista“, sako Joseph Roth savo knygoje *Klajojantys žydai*. ³³

“Tai aš! Ši yra mano sandora su tavimi: tu būsi daugybės tautų protėvis. [...] Padarysiu tave be galo vaisingą, – iš tavęs padarysiu tautas, iš tavęs kils karaliai. Palaikysiu savo sandorą tarp savęs ir tavęs ir tavo palikuonių po tavęs per jų kartas, kaip amžiną sandorą, būti Dievu tavo ir tavo palikuonių po tavęs.” ³⁴ “Dievas tavo...” “Tavo! Tu esi Dievo, Slėpinio, nes jis tau sukūrė viską! Dievas sako “Dievas tavo” žmogui, kuriam Slėpinys yra viskas: jis ateina iš Dievo ir, vadinasi, yra Dievo.

“Ne dėl to, kad būtumėte buvę gausesni už bet kokią kitą tautą, Viešpats pamilo jus ir išsirinko, juk jūs buvote skaičiumi mažiausi iš visų tautų. Nes Viešpats mylėjo jus ir laikėsi priesaikos, kurią jis buvo davęs tavo protėviams”. ³⁵ Ši meilė ir ši ištikimybė tęsiasi laike.

Žodis “Sandora” reiškė laimės kiekvienam ir galutinio Jo tautos triumfo priešais visas tautas pažadą. Todėl Sandora (t.y. santykis tarp Dievo ir jo išrinktojo) yra žavintis Dievo elgesio su sukurtu pasauliu apibrėžimas: Dievas nori išgelbėti visus žmones, kurie buvo skirti mirčiai (nes toks yra interpretavimas, kurį visi žmonės turi apie savo nepatvarų pagrindą). Išties, be santykio su Dievu, žmogus prieina pabaigą.

Sandora nurodo, patikslina, “kaip” tai, kam žmogus (ir visata) priklauso, Dievas Kūrėjas, yra šalia jo. «Tikrai šis įsakymas, kurį šiandien tau duodu, nėra tau nei per sunkus, nei per tolimas. Jis nėra danguje, kad turėtumei sakyti: “Kas iš mūsų gali užlipti į dangų jo mums parnešti ir perduoti, kad galėtume jo laikytis?” Jis nėra nei anapus jūros, kad turėtumei sakyti: “Kas iš mūsų gali persikelti anapus jūros jo mums parnešti ir perduoti, kad galėtume jo laikytis?” Ne! Tas žodis yra tau labai arti, – jis yra tavo lūpose ir tavo širdyje, kad vykdytumei». ³⁶ Visais laikais šis Pakartoto Įstatymo knygos skyrius buvo penas ir paguoda.

Taigi Sandora implikuoja: 1) kad visa žmonija priklauso Dievo slėpiniui, kuris įeina į blogio užvaldytų žmonių, kuriuos Jis nori išgelbėti, gyvenimą (blogis yra gimtoji nuodėmė, kuriai pasiduoda Jo sukurti žmonės ir kuriuos Jis nori išgelbėti); 2) kad šio išgelbėjimo būdas yra vis daugiau teigti Dievo vertę per tuos, kuriuos Jis pasirenka kaip pirmuosius, kad Jį pastebėtų ir todėl būtų pasaulyje to misionieriais, idant visi Jį pastebėtų. Tokia yra tikra, pilna, visa apimanti priklausymo samprata. (Nes yra ir bendras priklausymo bruožas; žmogus priklauso savo šuniui: jei naktį nėra nieko, išskyrus šunį, ir jį girdi lojant, jis priklauso nuo jo. Bet čia yra truputį skirtingas dalykas!) Nėra žmogiško gyvenimo, kuris neturėtų šios priežasties, kuris neturėtų šio tikslo, kuris neturėtų tarnauti šiam dalykui: būti Dievo misionieriais, nes Dievas yra Būtis, yra viskas, yra

³² Pr 17,1-3.

³³ J. Roth, *Ebrei erranti*, Adelphi, Milano 1995, p. 33.

³⁴ Pr 17,4.6-7.

³⁵ Įst 7,7-8.

³⁶ Įst 30,11-14.

Būtis, iš kurios yra padaryti visi dalykai; ir Būtis reiškia pozityvumą, galiausiai yra pozityvumas (kaip yra galutinai aišku gailestingumo idėjos, apie kurią kalbėjome kitais kartais, atveju).

b) *Jėzus iš Nazareto*

Šiam antram punktui – paminėjus keistą pradžių ir keistą hebrajų tautos kaip vietos, tinkamos Dievo esčiai, kurioje santykis su Dievu galėjo būti išgyvenamas, suvokimą – priklauso Mesijo, To, per kurį Dievas išgelbės žmogų, problemos atsiradimas tipišką istorijos akimirką. Pranašai jį vadino Dievo Tarnu.

Hebrajų tautos gyvenime ir sąmonėje buvo tuštuma: laukimas to, kaip Dievas jais pasinaudos, kad pasiektų kitus žmones. Dievo atsakas buvo galingesnis už gryną Dievo pažinimą ir už nesu-prantamą, baisų gimtosios nuodėmės įvykį: žinia apie naują veiksnį įeina į žmogaus istoriją. Toks yra sąmonės ir laukimo turinys, kuris skirtas būti paskelbtu visam pasauliui.

Sandora lieka nesuvokiamas būdas, kurį žmogaus širdis turi kaip aukščiausią kelią savo gyvenimui ir tautos ištikimybei ištikimam Dievui: tai tautos, kuri įgyvendins Dievo duotą pažadą Abraomui ir pagaliau atneštą pasauliui Mesijo, t.y. Kristaus, Jėzaus iš Nazareto, ištikimybė. Dievas niekada neprašo nieko kita nei pradinio įvykio perkūrimo su gilesniu ir platesniu horizontu.

Eina metai, tūkstantmečiai, ir yra įspūdinga visoje išrinktoje tautoje ta maža dalis, kuri išlaido gyvybingą Slėpinio duotą pažadą kaip gyvenimo prasmę. Naudodama ypač pranašų, senovės žmonių ir pranašų sąmoningumo turinį, ši “likusi dalis” prisišlieja ir yra šokiruojama to fakto, kad tam tikras srautas, tam tikra srovė praneša vieną datą kaip apibrėžimo to, kas jiems yra Dievas (t.y. „viskas visame kame“), akimirką. Tam tikru metu atsiranda viena data. Taip pat ir prieš kelis šimtus metų iki Kristaus senovės žmonės ir pranašai sakė šitą dalyką: kad bus Dievo pasiuntinys, kuris sutvarkys tautą; ir hebrajai turėjo svajonę, susietą su Mesijo, politinio triumfo, kurį pasieks hebrajų tauta, lūkesčiu. Ta srovė kaip apibrėžimo to, kas jiems yra Dievas, akimirką praneša vieną datą šalia Erodo Jeruzalės ir taip pat (nerimaujant kai kuriems pranašams) miesto, kuriame atsiras Mesijas, pavadinimą.

Viso šito negalime neprisitaikyti sau! Prieš trisdešimt metų krikščionis galėjo išbaigti savo vertinimą apie pasaulį pagal savo likimą, morališkai įpareigodamas savo sąmonę. Dabar ne: esame kviečiami įsisąmoninti visus aspektus, kuriuose Slėpinys trokšta pripažinimo, dėl kurių Jo dieviškas orumas yra išlaisvinamas iš užmaršties, iš sugedimo ir iš svetimumo, tų klaidų, kurias kartu su kitais žmonėmis darė išrinktieji kaip gentys arba kaip naujoji tauta pasaulyje, atstumti – taip jiems atrodė – ir nubausti už jų nusikaltimus.

Slėpinio, Begalybės prasmė tampa kitokiu elgesiu istorijoje. Būtent gailestingumas veikia tautos ir Sandoros atžvilgiu, pasitelkdamas teisingumą (teisingumas yra visata, kurioje Dievo planas yra suvokiamas kaip įgyvendintas pasaulyje ir pripažintas išrinktųjų). Dievas negali nepalaikyti žmogaus, kurį sukūrė, kad turėtų kažką, kas yra “baigtinis”, baigtinę būtybę, kuriai Jis būtų apreikštas ir kuri Jį pripažintų savo Viešpačiu. Visa kūrinija vertinga dėl šio pripažinimo!

Visa žmogiška giminė nepripažįsta Dievo, išduodama save pačią: net jei Dievas aiškiai atskleidė „likusioje dalyje“ savo ketinimus, savo viešpatavimo būdą. Hebrajų tauta leidžia žmonijai įsisąmoninti, kad žmogaus širdyje slypi mįslingas blogis. Gimtoji nuodėmė tebėra, teisingumas būtų neįmanomas, bet “likęs Izraelis” negali žiūrėti vakare į tą gražų saulėlydį arba pasinerti ryto aušroje kitaip, nei laukdamas, mokėdamas laukti.

Į visą šią kritinę laukimo, apvalyto ir tikrai pamaldaus troškimo situaciją, Viešpats Dievas, Slėpinys atsakė teigiamai: “Aš esu su jumis”. Kai kiti, kaip sakiau anksčiau, pasiduodavo pasaulio pagundoms, šiai tautai Dievas davė teigiamą atsakymą: Kristų. Dievo atsakymas į žmogaus žvilgsnį įneša naujovę, didelį pozityvumą, nors tauta, kaip tokia, ir nepripažįsta Kristaus Jėzuje

iš Nazareto. Tačiau Izraelio “likusi dalis” tą dieną, kai vaikas buvo pristatytas Tėvui Šventykloje, pastebi: tai būtybė, pagimdyta moters, tobulai žmogiška, kuri užaugs ir supras, ką Slėpinys padarė Jame ir su Juo. Po to jis dar labiau užaugs ir visų akivaizdoje ištars: “Aš ir Tėvas esame viena”.³⁷

Bet Jėzaus esatis kaip atsakymas į ilgą šios tautos ir visų tautų laukimą yra tokios trukmės, kuri apima visą istoriją. Žinome, kad laukiama Atpirkėjo ir, vadinasi, laukiama savos laimės. Bet kuris žmogus laukia Atpirkėjo. “Jei šitas Dievas ir sujaudina, tai tik savo žmogišku veidu”,³⁸ sako Camus. Jėzus iš Nazareto, į kurio rankas Tėvas atidavė viską, įsitvirtina istorijoje, paslaptینگame Kūne, nes padaro panašius į save visus išrinktuosius, t.y. visus tuos, kuriuos Jis pasirenka Krikšte (būtent Jis pasirenka), juos padaro savo kūno dalimi, tvirtindamas save ten, kur du ar trys susirenka dėl Jo: Kristaus kūnas atsiranda ten. Ši vienybė visais istorijos laikais vadinama nauja ir amžina Sandora.

“Krikščionis neapibrėžia savęs pagal minimalų lygmenį“ – sako Péguy – „bet per bendrystę. Nesama krikščionimis dėl to, kad pasiekiamas tam tikras moralinis, intelektualinis, galbūt dvasinis lygmuo. Esama krikščionimis, nes “priklausoma” tam tikrai pirmtakų rasei [...] tam tikrai dvasinei ir kūniškai, laikinai ir amžinai rasei, tam tikram *kraujui*”.³⁹

³⁷ Jn 10,30.

³⁸ A. Camus, *Užrašų knygelės I (1935 m. gegužė-1942m. vasaris)*, Baltos lankos, Vilnius 2009, p. 162.

³⁹ Ch. Péguy, *Un nouveau théologien, M. Fernand Laudet*, “Cahiers de la Quinzaine”, n. 2, vol. XIII, 25 settembre 1911, in Id., *Charles Péguy. Oeuvres en prose complètes*, vol. III, Gallimard, Paris 1992, pp. 573-574; mūsų vertimas.

JEI ŽMOGUS YRA KRISTUJE, JIS YRA NAUJAS KŪRINYS

1. Skirtingo žmogiškumo įvykis

Norėčiau pradėti, perskaitydamas jums dvi ištraukas iš Gaber *Priklausymo dainos*, kurią daugelis žino: “Priklausymas / nėra atsitiktinė žmonių visuma / nėra sutikimas regimam susibūrimui / priklausymas / yra turėti kitus savyje”. Bet kaip įgyvendinti (man atrodo miražas) tą “turėti kitus savyje”? Paskutinis dainos sakinytis teigia: “Būčiau tikras, kad pakeisiu savo gyvenimą / jei galėčiau pradėti / sakyti mes”.⁴⁰

Priklausymas yra to, kaip žmogus turi elgtis su Dievu, apibendrinimas; ir tai yra natūraliai akivaizdus dalykas, leidžiantis atsirasti šiam požiūriui, kuris tampa po to toks naudingas mūsų atminčiai. Jei žmogus niekam nepriklausytų, jis būtų niekas. Priklausymas natūraliai, bent natūraliai, implikuoja faktą, kad aš, kurio nebuvo, dabar yra. Jei žmogus nepriklausytų niekam, jo savimonėje nebūties vaizdinys būtų priešais jį arba už jo, o atmintis vieną akimirką ar kelias akimirkas sutelkta į kitką. Jei nebūtų priklausymo sąmoningumo, jis – jei galvoja, jei mąsto – būtų priešais savo niekį.

“Kas nori Tiesos, negali rasti ramybės paprastame nihilizme”, teisingai sakė Pavelas Florenskis. “Nes jeigu protas“ – tęsia jis – „nedalyvauja būtyje, tai ir būtis nedalyvauja prote.”⁴¹ Pažinimo veiksmas nėra tik gnoseologinis, bet ir ontologinis; nėra tik idealus, bet ir realus. Jei protas nedalyvauja būtyje, jei nepripažįsta, kad kažkas pirma jo primeta jam save, dar daugiau, jei nepripažįsta, kad buvo sukurtas šiam paskesniame susitikime, paskesniame savimonės atžvilgiu, negali net pradėti pažinti. Iš tiesų šv. Tomas tą gerai pabrėžė, sakydamas, kad tikrovė, susitikimas su tikrove, nedelsiant pažadina aš, ir kad aš yra įtakojamas ir raginamas tikrovės.

Priklausymas Dievui yra akivaizdžiausias dalykas, kurį natūraliai sąmoningas žmogus privalo priimti („privalo“ priimti: gali pripažinti!). Pats akivaizdžiausias dalykas yra priklausymo totalumas, o tai yra būtent priklausymas Dievui: žmogaus nebuvo, jį sukūrė Dievas, Kitas, kažkas Kita, kaip ir visatą. Niekas visatoje nekuria pats savęs, yra “precedentas”, kuris jį apglėbia iš dugno, iš vidaus, ir jį visą pastato: “sukurtas kažkieno” ir, vadinasi, “priklausantis kažkam”. Dievas yra Kūrėjas, kūrinija yra Kūrėjo. Šis vaizdinys nėra tas, kuris gali sutapti su mūsų dalykų supratimu, mūsų turimu santykiu, kurį mes siekiame izoliuoti kaip vienintelį dalyką, kuris mus domina pasaulyje!

Kaip sakėme besibaigiant šiam rytui, priklausymas Dievui sutampa su totaliu, visa apimančiu priklausymu vienam žmogui, jei Dievas tapo tuo žmogumi. Jei tą žmogų Dievas pasisavino, pagriebė ir pasisavino, priklausymas Dievui sutampa su priklausymu Jam. Joks žmogaus protas, net jeigu jam hipotezė gali pasirodyti absurdiška, negali uždrausti Begalybei “įvesti” ribą.

Dabar norėtume pažvelgti, ką reiškia priklausyti Kristui visoje savo egzistencijoje (“Dievas viskas visame kame” ir tuomet „visa ir visuose – Kristus“). Tai skirtingo žmogiškumo įvykis: Kristuje yra skirtingo žmogiškumo įvykis, Kristuje mes gimstame kaip naujas žmogus, kuris kažkuo skiriasi nuo kitų. Šis įvykis turi vietą, kurioje įvyksta ir iškyla: Krikštas, nes Krikštas yra veiksmas, kuriuo Kristus paima gyvenimą, išrenka ir pasirenka gyvenimą. Kristuje mes gimstame kaip naujas žmogus, kuris kažkuo skiriasi nuo kitų, nes yra pakrikštytas. Krikštas kaip vieta, kurioje

⁴⁰ G. Gaber, “Canzone dell'appartenenza”, iš dvigubo albumo *Un'idiozia conquistata a fatica*. Gaber 98-99, © GIOM, 1999.

⁴¹ P.A. Florenskij, *Il cuore cherubico. Scritti teologici e mistici*, Piemme, Casale Monferrato (AL) 1999, pp. 203-204.

Slėpinys miršta žmogiškame blogyje ir prisikelia dėl dieviškos galios, kurią turi viduje, yra vieta, kurioje priklausymas Dievui gauna iš paties Dievo kažką virš prigimties, didesnę prigimtį.

Šv. Paulius rašo: “Mus išsirinkdamas jame prieš pasaulio sukūrimą, kad būtume šventi ir nesutepti jo akivaizdoje. Iš grynios meilės, laisvu savo valios nutarimu, jis iš anksto paskyrė mus per Jėzų Kristų tapti jam įsūniais savo malonės kilnumo šlovei”,⁴² Kristaus valios, nes tas, kas renkasi, yra Kristus, yra Dievas Jėzuse iš Nazareto. “Dievo Dvasia gyvena jumyse. O kas neturi Kristaus Dvasios, tas nėra jo”.⁴³

Taigi būtent Krikšte žmogui leidžiama tapti didžiu, įgyti savimonę, savimonę, kuri virsta žinia apie santykį, virsta ir jo dvasioje žinia apie išskirtinį santykį, viršijantį, kuris „atrodo viršijantis“ jo gebėjimą. “Kas galės mums kada nors kalbėti apie Kristaus meilę žmogui, pripildytą taikos?”⁴⁴ Bet naujas žmogus gimė, buvo pradėtas ir gimė, skirtingai nuo natūralaus: prie pirmo gimimo prisijungia antras gimimas.

Taigi įdomus dalykas, dar įdomus, yra tas, kad kiekvienas pakrikštytasis turi su kitu didingą saitą ir gebėjimą iškilti kaip vieningas dalykas priešais bet kokią skirtybę: čia vienybę suteikia faktas, kad kiekvienas pakrikštytasis atspindi Dievo kaip slėpinio vienybę. Todėl tai yra paslaptis, įvykis yra paslaptingas.

Jei Dievas tapo vienu iš mūsų, kad mus įgalintų gerai gyventi, t.y. gyventi tikėjimu į Kristų, tai sąlyga yra Kristaus priėmimas ir sambūvis su Juo, artimas dalyvavimas jo gyvenime ir todėl jo kryžiuje ir jo prisikėlime (o artimas dalyvavimas jo gyvenime kaip kelią visų pirma turi Bažnyčios liturgiją). Tai įgalina žmogų realizuoti save bendrystės gelmėje (todėl Gaber niekada neras tame kelyje to, ką sako pabaigoje: “Būčiau tikras, kad pakeisiu savo gyvenimą / jei galėčiau pradėti / sakyti mes”; o mes esame “priversti”, tai pats mūsų istorijos apibrėžimas). Jei Dievas tapo vienu iš mūsų, kad mus įgalintų gerai gyventi, t.y. gyventi tikėjimu į Kristų, tai sąlyga yra Kristaus priėmimas, mūsų priklausymo Kristui pripažinimas, ir, vadinasi, sambūvis su Juo, t.y. artimas dalyvavimas jo gyvenimo įvykiuose (per atmintį ir Bažnyčios liturgiją), kad žvelgtume į kitą žmogų kaip į savęs dalį, realizuotą bendrystės gelmėje: iš mūsų būtybių, kurias ontologiškai suvienija Slėpinys, perduodamas per sakramento ženklą, gelmės tokia bendrystė pasireiškia aukščiausiam sakramentiniame ženkle, kuris yra Bažnyčia.

„Jei būtų atėjęs kaip Dievas“ – sako šv. Augustinas – „nebūtų buvęs pripažintas. Jei būtų atėjęs kaip Dievas, išties, nebūtų atėjęs dėl tų, kurie negebėjo matyti Dievo. Kaip Dievas, negalima pasakyti, kad jis atėjo, nei, kad išėjo, nes kaip Dievas jis yra esantis visur, ir negali būti laikomas jokioje vietoje. Tai kaip jis atėjo? Savo matomu žmogiškumu”.⁴⁵

Vienas iš pirmųjų Bažnyčios istorijos Tėvų, šv. Irenėjus iš Lijono, teigia: “Dievo Žodis įrengė savo buveinę tarp žmonių ir tapo žmogaus Sūnumi, kad pripratintų žmogų priimti Dievą ir pripratintų Dievą savo buveinę įkurti žmoguje pagal Slėpinio valią”,⁴⁶ Tėvo valią.

O šv. Bernardas sako: “Atėjo Dievas kūne, kad apsireikštų ir žmonėms, kurie yra iš kūno, ir kad būtų pripažintas jo gerumas, atsiskleidžiantis žmogiškume. Kai Dievas atsiskleidžia žmoguje, nebegali būti slepiamas jo gerumas. Kokį geresnį savo gerumo įrodymą galėjo pateikti, jei nepriišdamas mano kūną? [...] Koku mažu jis tapo įsikūnydamas, taip pasirodė didis gerumas; ir jis man tuo brangesnis, kuo labiau dėl manęs pasilenkė”.⁴⁷

⁴² Ef 1,4-6.

⁴³ Rom 8,9.

⁴⁴ Plg. Dionisijas Areopagitas, *De divinis nominibus*, XI, 5, 953 A.

⁴⁵ Šv. Augustinas, *Commento al Vangelo di San Giovanni*, Omelia 2, 4.

⁴⁶ Irenėjus iš Lijono, *Contro le eresie*, III, 20,2.

⁴⁷ Bernardas Klervietis, *Discorso 1 per l'Epifania*, 1-2.

Priklausymas Dievui negali egzistuoti, jei jis netampa priklausymu Kristui. Pasirinkta tauta, pašaukti žmonės įsitraukia, yra visi įtraukiami į šį priklausymą Kristui, Dievui, tapusiam žmogui, Dievui, kuris iškilo žmogaus istorijoje, kaip bet kuris žmogus, kuris buvo nužudytas dėl tautos ir kuris prisikėlė iš numirusių, kuriam Slėpinys perdavė jėgą, t.y. Dvasią, paskelbė save patį, perdavė galią virš visko. Todėl sakome, kad istorijos prasmė yra Kristus, Jėzus iš Nazareto.

Priklausymas Kristui yra kažkas, kas nebealieka aš jo viduje, uždaryto, rūpintis ir jaudintis taip, kaip yra visų kitų atveju. Jis yra sukurtas ir viską daro būtent dėl Esaties.

Dievo pasirinktas žmogus, pakrikštytasis, nebesugeba būti savyje, rūpintis ir jaudintis, kaip elgiasi visi kiti. Būtent dėl Esaties – dėl kurios yra sukurtas ir kurios jaučiasi sukurtas, suvokia, kad yra sukurtas: Kristaus esaties jo Bažnyčioje – jis gyvena ir viską daro.

Todėl šv. Paulius pirmajai Korinto Bažnyčiai rašo: “Kristaus meilė valdo mus, įsitikinusių, kad jei vienas mirė už visus, tai ir visi yra mirę. Jis yra miręs už visus, kad gyvieji nebe sau gyventų, bet tam, kuris už juos numirė ir buvo prikeltas”.⁴⁸ Taip vieni su kitais elgėsi krikščionys toje pradžioje, per pirmą paplitimą. Laiško romiečiams 14 skyriuje sako: “Nė vienas iš mūsų negyvena sau, nė vienas sau nemiršta. Ar gyvename, Viešpačiui gyvename, ar mirštame, Viešpačiui mirštame. Taigi ar gyvename, ar mirštame, – esame Viešpaties”.⁴⁹ O Laiške galatams išdėsto smulkiau: “Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus. Dabar, gyvendamas kūne, gyvenu tikėjimu į Dievo Sūnų, kuris pamilo mane ir paaukojo save už mane”.⁵⁰ Jokia žmogiškos vaizduotės galimybė negalėjo įsivaizduoti tokių dalykų.

Todėl naujas žmogus turi rūpestį, kaip ir visi kiti, bet skirtingą ir tvarkingą priešais darbui reikalingus įrankius, o darbas yra išgyvenamas priklausymas Kristui, išgyvenamo priklausymo Kristui sąmoningumas.

Šioje dvasioje yra tas pats dalykas mirti dėl Kristaus ir žindyti kūdikį. “Mes [visi] esame jo kūrinys, sukurti Kristuje Jėzuje geriems darbams, kuriuos Dievas iš anksto paskyrė mums atlikti.”⁵¹

Šiame Dievo, kuriam žmogus pripažįsta priklausantis, nes viskas jam ateina iš Jo, turėjime jis Jį atranda kaip istorinį įvykį. Todėl išrinktasis viską gyvena kaip šio priklausymo dinamiką; taigi įprastai sudarytoje krikščionių tautoje viskas tampa beveik teatrališka akivaizdybe (nėra nieko, kas liktų nuošalyje, nėra nieko, kas nebūtų reikalinga, nėra jokio santykio, kuris sumažintų sielos ir širdies platybę); viskas tampa beveik teatrališka, t.y. dramatiška, akivaizdybe, o dramatiškumas visuomet būdingas krikščionių tautai. Viskas yra Kristaus darbas per dialogą su Kristumi ir per jo esaties būdą su tuo, kas yra šalia jo, ir su tuo, kas jam yra svetimas: dialogas ir atsakymas.

Neturėkime nei gėdos, nei dvejonų sakyti, kad esame skirtingos būtybės: turime būdą matyti ir suvokti veiksmą, kuris visiškai skiriasi nuo kitų žmonių.

Kai pernai metų gegužės 30 d. gyvenimą įvardinome kaip raginimą maldauti, o tai aukščiausias poreikis, kurį žmogus turi, būdamas labiausiai sąmoningas dėl priklausymo Kristui ir Dievui, kalbėjome apie maldą kaip aukščiausią mūsų laisvės išraišką, nes malda yra Būties, iš kurios viskas sukurta, pripažinimas.⁵² Tai suteikia galingą pozityvumo gebėjimą viskam: viskam, taip pat ir mirčiai. Beviltiškam pastoriaus Brando šauksmui to paties pavadinimo Ibseno dramoje (kiek kartų cituotoje!) – “Atsakyk man, o Dieve, valandą, kai mane parbloškia mirtis: argi nepakanka visos

⁴⁸ 2Kor 5,14-15.

⁴⁹ Rom 14,7-8.

⁵⁰ Gal 2,20.

⁵¹ Ef 2,10.

⁵² Čia kalbama apie Švento Tėvo Jono Pauliaus II susitikimą su bažnytiniais judėjimais ir naujosiomis bendruomenėmis. Šv. Petro aikštė, Roma, 1998 m. gegužės 30 d. Plg. L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Kurti pėdsakus pasaulio istorijoje*, op.cit., pp. 7-10.

žmogaus valios gauti nors šiek tiek išgelbėjimo?“⁵³ – atsako nuolankus šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės pozityvumas, kai ji rašo: „Kai esu gailiaširdė, mane veikia vien Jėzus“.⁵⁴ Tai sakinytis, kuriame šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės aš atpažįsta savo vertę, jai teigiant, kad visas jos gėris, jos gebėjimas daryti gėrį, kaip visas jos gyvenimas, yra įsikūnijusio Viešpaties, mirusio ir prisikėlusio už mus. „Kai esu gailiaširdė, mane veikia vien Jėzus“.

2. Priklausymo tikslas

Kam yra sukurtas šis naujas kūrinys? Dėl ko Dievas įėjo ir įeina į pasaulį, kad realizuotų šį naują kūrinį? Taigi panagrinėkime priklausymo tikslą.

Pirmas dalykas, kurį pamatėme šiandien, yra tas, kad priklausymas Dievui turi tapti priklausymu Kristui, ir kad su tuo į pasaulį ateina naujas žmogus, kitokia būtybė (kai pirmaisiais metais seminarijoje girdėdavau šiuos žodžius: „naujas žmogus“, jų nesuprasdavau ir jų gerai nesupratau nei tada, kai iš jos išėjau; juos suprasiu vėliau, laikas kaip Dievo įrankis yra vertingas).

a) Tėvo šlovei

Nauja būtybė yra sukurta, kad būtų įgyvendintas paslaptingas Tėvo planas per Kristų su jo besąlygišku atsidavimu Tėvui. Kristus su savo besąlygišku atsidavimu pačiam Slėpiniui pakeičia ir mane su visa milžiniška žmonių minia, kuri pagal paslaptinę Dievo planą susigrūda, kad patektų į upę, kurios vandenys yra išganymo istorija, kad visa tai, kas atsiskleidė su žydu iš Nazareto įtekėtų į Kristaus upę: kad būtų išpildytas Tėvo slėpinys manyje ir, vadinasi, pasaulyje. Tai priežastis, dėl kurios Tėvas sukūrė žmogų, nes panoro būti pripažintas nebūties, niekio. Taip šis absoliutus neatlyginamumas – kuris būdingas sąmoningos būtybės, t.y. būtybės, kuri pripažįsta, kad tik Dievas yra, veiksmui – atrado įmanomą būdą neapibrėžtai padauginti šį paradoksalų susitikimą.

Pirmas žodis, kurį galima paminėti kaip būtinybės gyventi priklausymo sąmoningumą tikslą, yra šis: Tėvo šlovė, kurioje tampa aiškus santykis tarp Būties ir nebūties, tarp Dievo ir kūrinio (visuomet pabrėžiant, kad aš yra visos visatos, kūrinijos savimone).

Slėpinys kūrė paslaptinai, panoro dialogo su nebūtimi, su elgeta. Mes esame niekis. Slėpinys kūrė paslaptinai, panoro dialogo su nebūtimi dėl tos nesuvokiamos ir mūsų neapibrėžiamos vienybės tarp Dievo, kuris klausia žmogaus: „Kas aš esu tau?“, valios ir žmogaus, kuris sako: „Tu esi viskas“ arba: „Neatpažįstu tavęs, nežinau, kas tu esi. Aš esu laisvas“. Tik pirmas posakis yra teisingas, yra tiesa, nėra melas. Todėl, sakėme Šv. Petro aikštėje gegužės 30 d., tikras žmogus yra elgeta.

Slėpinys kūrė paslaptinai, panoro dialogo su nebūtimi, su elgeta dėl Jo šlovės – dėl Dievo šlovės. Tai dalykai, kurių pobūdį, svarbą, didybę galima nujausti, bet negalima suprasti, kaip jie įvyksta. „Kaip“ bus nušviestas amžinybėje; kol kas pradeda egzistuoti bent problemos, kurios veiksniai išaiškėja, pavadinimas.

b) Nauja tauta

Šis elgeta, pakrikštytas žmogus, neliko vienas, bet tapo „*quasi arena in litore maris*“⁵⁵ tapo tauta, „etniskai tikrove *sui generis*“, sakė mūsų Paulius VI.⁵⁶ Ši tauta sukurta tam tikrų asmenų, kurie išreiškia save

⁵³ Plg. H. Ibsen, *Brand. Poemina drammatico in cinque atti*, Bur, Milano 1995, p. 240.

⁵⁴ Teresė iš Lisieux, *Vienos sielos istorija. Autobiografiniai rankraščiai*, „Katalikų pasaulis“, Vilnius 1995, p. 246.

⁵⁵ Pr 22,17.

⁵⁶ Paulius VI, *La proiezione dell'Anno Santo nell'avvenire della Chiesa*, Bendroji audiencija, 1975 m. liepos 23 d., „L'Osservatore Romano“, 1975 m. liepos 23 d., p. 1.

ir plinta tarp daugelio žmonių, kuriuos Dievas jiems duoda; tai tauta, kuri yra sukurta ir vedama Dievo per tam tikrus žmones, kuriems Dievas leidžia pasireikšti su plečiančia jėga.

Ši tauta savo viršūnėje yra sakramentinis Kristaus esaties ženklas (sakramentinis ženklas reiškia, kad ženklas ne tik susitapatina erdvėje su Slėpiniu, bet kad turinys, kurio ženklas jis yra, realizuojasi, yra realizuojamas). Todėl turi juntamą, matomą, apčiuopiamą aspektą, analogišką tam, kurį turėjo Dievas įsikūnijime, įsikūnydamas. Jei tai nėra įsikūnijusi tikrovė, nėra vieta, kurioje Dievas veikia kaip Kristus. Jėzaus iš Nazareto žmogiškumas, kuris buvo pašauktas dalyvauti dieviškos prigimties paslapyje, tęsiasi, kad realizuotųsi tas būdas, kurį nustatė Tėvas, juntamoje, matomoje ir apčiuopiamoje tikrovėje: tautoje, kuriai būdingas protingas ir jausminis aspektas. Tai mistinis Kristaus Kūnas, t.y. apčiuopiamas Kristaus Kūnas, kuriame nematomas dieviškumas užima teritorijas, kurias Tėvas dovanoja Sūnui. Šis įsiveržimas sukuria žmones, turinčius naują mąstyseną ir naują vaisingumą.

„Ta malonė, kuri Bažnyčią padarė Kristaus Kūnu, tepadaro taip, kad visi artimo meilės nariai [t.y. meilės, vietos, kurioje Dievas įrodė mylintis žmones, visi nariai] liktų kompaktiškai ir išlaikytų Kūno vienybę. Tegu būna tokia mūsų malda“,⁵⁷ sakė šv. Fulgencijus Ruspietis.

Mes, krikščionys, turime savo ištakas iš Bažnyčios, Kristaus vietos šiandien, Kristaus Dvasios laisva iniciatyva, kuri paverčia priklausymą Jam gyvybingu, suprastu ir pageidautu. Istorinė sąlyga, reikalinga, kad šis perėjimas įvyktų (‘‘istorinė’’, ‘‘faktinė’’ sąlyga), yra *charizma*. Charizma yra Kristaus Dvasios įsikišimas, kad padidėtų priklausymas Kristui pasaulyje: tai istorijos, kurioje gimstama, kurioje Dvasia mus aptinka, tai, į ką mus patalpino Tėvas, duotybė. Pirmapradžio Slėpinio, Tėvo, planas mus patalpino į tam tikrą tėkmę, į tam tikrą kelią Bažnyčioje, mus įvedė į Kristaus faktą, mus padarė dalyviais, paversdamas savais kaip pažinimą ir kaip meilę. Tokiu būdu charizma yra artimo meilė, kurią Kristus jaučia mums, paversdamas mus savais: savais kaip pažinimą ir kaip meilę, t.y. kaip mąstyseną ir kaip būdą priimti ir įgyvendinti žmogišką gebėjimą mylėti.

Taigi naujovė slypi supratime, kaip Kristus, Kristaus Dvasia siekia įdiegti mumyse *skirtingą mąstyseną*, būdą žiūrėti, bet taip pat ir vertinti bei daryti išvadas iš šio vertinimo, skirtingą ir naują pažinimo būdą pilna žodžio prasme ir *būdą jausti meilę* plačiaja žodžio prasme, kuris leistų aiškiai ir tikrai pažinti mūsų santykį su kiekvienu dalyku, bet ypač skirtingą pačios natūralios meilės prigimties dinamikos, virpėjimo būdą.

Mes, krikščionys, turime savo ištakas iš Bažnyčios, Kristaus vietos šiandien, Kristaus Dvasios laisva iniciatyva, kuri paverčia priklausymą Jam gyvybingu, suprastu ir pageidautu. Tai nurodo mūsų sąmoningumo pareigą, galutinį dėsni, kuris pasiekia visą žmogaus akiračio apskritimą.

c) *Žmogiškai Kristaus šlovei*

Viso šito tikslas, tikslas, dėl kurio naujas žmogus atėjo į pasaulį, yra žmogiška Kristaus šlovė. Kristaus įsiveržimas į tikrovę žmogiškai yra neatremiamas, bet, sukurdamas fizinę situaciją kaip kūnas – individe ir grupėje, bendruomenėje – jis tampa fiziškai galimas persekioti būtent dėl tiesos ir meilės, kurią sukelia Kristus, dėl Kristaus sužadintos tiesos jėgos, meilės didybės ir ištikimybės.

Išties, tai, kas jau įvyko, gali įvykti dar, kaip sako Eliotas, kai kalba apie būtinybę, kad krikščionys sukurtų altorių, pastatytų altorių, kurių sugriauts priešai; po šio sugriovimo seks kitas statymo laikas. Iki tol, kol Dievas norės, ši alternatyva išliks.⁵⁸

Todėl krikščioniui – ir tai yra svarbu kaip proto kriterijus ir kaip tikra meilės savybė – yra neįmanomas viešpatavimo, valdžios paėmimo skonis, nes tai yra Dievo, būtent Dievas apie tai kalba.

⁵⁷ Šv. Fulgencijus Ruspietis, *Ad Monimum libri III*, II, 11-12.

⁵⁸ Plg. T.S. Eliot, ‘‘Coro VI’’, in Id., *Cori da ‘‘La Rocca’’*, op. cit., pp. 87-89.

Bet kurią šio Kūno plėtojimosi akimirką yra įmanomas persekiojimas, bet taip pat ir žmogiškumo, kuris tokiu būdu prisipildytų Kristaus esaties, stebuklo kaip moralinio pasikeitimo ir estetiško išsipareigojimo suvokimo, iškilimas. Kartu su proto pripažinta tiesa toks žmogiškumas gali sukurti naują visuomenę, kuri gali pasiekti tokį lygį, kuris bus normaliai nesuprantamas žmogui ir jo matui. Tai visuomenė, kuri gali pasirodyti tarsi sakramentali istorijoje įvairiais požiūriais, kaip viduramžių visuomenė tam tikroje viduramžių istorijos dalyje.

Galutinė visatos (kurioje yra ši žmogiškoji istorija) prasmė, “vykstanti” per visą šios tautos gyvenimo kelią – kuris eina nuo Andriejaus ir Jono iki Žmogaus Sūnaus, ateisiančio paskutinę dieną – yra Jėzus iš Nazareto, į kurio rankas Tėvas atiduoda viską.⁵⁹ Būtent Tėvas pasirenka tautą, pripažįsta jos šventumą tame žmoguje, kuris pripažįsta jo sandoros išsipildymą, tame žmoguje, kuriame mato intensyvų priklausymo Jam išgyvenimą (pavyzdžiui, Ona ir Simeonas, likusioji Izraelio dalis, Marija ir Juozapas...). Tačiau, kadangi Tėvas viską atidavė į Sūnaus rankas, individo pašaukimo ištakos, Bažnyčios tautos pradžia ir jos išsipildymas yra žmogus, Jėzus iš Nazareto, Būties, Slėpinio, Dievo esatis man. Tai tikrovė, prasidėjusi prieš du tūkstančius metų. Todėl krikščionio gyvenimas yra atmintis kaip dinamika ir yra tikrumas, t.y. viltis, dėl pažadų, kuriuos pateikia Jėzus, idant jie būtų įgyvendinti kiekviename žmoguje, kurį Jis pašaukė. Apie tai galvoju visuomet, kai *Viešpaties Angele* sakoma ta graži malda, kurioje meldžiama Dievo, kad mes, angelui apreiškus, pažinę jo įsikūnijimą, mirtį ir prisikėlimą, dalyvautume Kristaus šlovėje. Mūsų veiksmų šlovė, t.y. principo, dėl kurio gyvenama, Esaties, kuriai pasišvenčiama, atsiradimas yra viename žmoguje, Jėzuje iš Nazareto, dėl to vadinamame Kristumi, kaip Mesijas, kurio laukė žydai: tačiau, kad išgelbėtų tautą, jie jį nužudė.

Šis naujas aš pažįsta skirtingu būdu, pozityviai prisiriša prie visų būtybių tam tikrose ribose (ribose, kurias nustato sukūrimas, t.y. pagal jų pirmąją prigimtį) visame tame, ką daro dėl Dievo, t.y. Kristaus, plano.

Taigi krikščioniui reikia mylėti Kristų. Sąmoningam krikščioniui, kuris priima visas neišvengiamas savo gyvenimo aplinkybes kaip priklausymo Slėpiniui, Dievui išraišką, šio priklausymo sąmoningumo išraišką, reikia, kad viskas sueitų ir gimtų, trykštų iš meilės Kristui. Tuomet meilė Kristui yra visų santykių su visais dalykais, su visais žmonėmis dinamikos būdas, yra visko kriterijus ir matas, kiekvieno veiksmo tikslas: meilė Kristui turi kaip pasekmę į viską žiūrėti pagal Kristaus mąstyseną, prisiimti Kristaus mąstyseną, veikti pagal Kristaus mąstyseną.

Esama bendrai nurodomų problemų, kurios sudaro esminius socialinio gyvenimo, žmogaus gyvenimo visuomenėje veiksnius: darbas, meilės problema (meilės problemos patenkinimas), teisingumas. Trys žodžiai, kuriais pabandėme įvardinti visą įkarštį, gebėjimą veikti, visą žmogiškos laisvės įsitraukimą – darbas, meilė ar meilės problema, teisingumas – yra temos, kurios jau buvo kažkoku būdu aptartos ir kurių eigą jau žinome; bet, tikiuosi, į jas bus gilinamasi mūsų bendruomenių gyvenime.

d) *Žingsnis link galutinės prasmės: tikėjimas, viltis, artimo meilė*

Paskutinis pastebėjimas. Sakėme, kad reikia mylėti Kristų visose neišvengiamose mūsų gyvenimo aplinkybėse pagal jo dinamiką ir jo gebėjimą mylėti. Taip suvokiamas galutinis sąmoningumo žingsnis dėl priklausymo būties, visatos ir visos istorijos prasmei, kuri yra Paskutinis teismas. Niekas nežino šio Teismo dienos, ją žino tik Tėvas, Slėpinys kaip pradžia. Būtent Tėvas sukuria paslaptinę planą, kuriame krikščionių tautos istorija patiria gerų ir blogų laikotarpių, analogiškai hebrajų tautos istorijos tėkmei. Tai yra arba turi būti labai akivaizdus principas krikščionio gyvenime.

⁵⁹ Plg. Jn 17,1-10; Mt 11,27; Lk 10,22; Jn 16,15.

Akivaizdžiausias krikščionio skirtumas, kalbant apie mąstyseną (t.y. protingumą ir meilę, nes krikščioniškos sampratos, krikščioniškos mąstysenos savybė yra nurodyti giluminį pirmąjį saitą tarp pažinimo ir meilės; todėl mes sakome, esame įpratę sakyti, kad atliepta meilė, ir, vadinasi, draugystė, gali atsirasti tik iš vertinimo: meilė, kuri nekyla iš vertinimo, nėra žmogiška), akivaizdžiausias krikščionio skirtumas, kalbant apie mąstyseną, t.y. protą ir meilę, nuo to, kas nepriklauso Kristui, yra tas faktas, kad jis gyvena egzistencijos ir istorijos aplinkybes, pradėdamas nuo pozityvaus tikrumo dėl visko: išlaikyti šią poziciją įmanoma tik krikščioniškame įvykyje.

Pagalvokime, pavyzdžiui, apie tėvus, praradusius vaiką, arba apie krikščionių bendruomenę, iš pradžių entuziastingą, o po to tapusią amorfiška, kaip kai kurios iš pirmųjų bendruomenių, aprašytų šv. Jono Apokalipsėje (“Žinau tavo darbus, jog nesi nei šaltas, nei karštas. O, kad būtum arba šaltas, arba karštas! Bet kadangi esi drungnas ir nei karštas, nei šaltas, aš išspjausiu tave iš savo burnos. Tu gi sakai: „Aš esu turtingas ir pralobęs, ir nieko man nebereikia“, – o nežinai, kad esi skurdžius, apgailėtinas, beturtis, aklas ir plikas”).⁶⁰

Pagalvokime apie mūsų šeimas, apie pavienį asmenį, kai atsitinka kažkoks rimtas dalykas jo gyvenime; jis visuomet galvojo, kad tikinčiajam gyvenimas negalėjo turėti tokių sunkių prieštaravimų, bet dabar išbandyme jis yra vedamas teigti savo viltį. Visuomet didėja šventumas, didėja savojo priklausymo sąmoningumas, kai protingai priimami ir išbandymai, kuriuos Dievas siunčia, ir suprantama, kad Viešpats mums siunčia šį išbandymą, kad didėtų meilė Jam, prisirišimas prie Jo.

Jei toks gebėjimas turėti viltį susilpnėja, tuomet ir tam tikros Bažnyčios patirtys stengiasi išsirišinti vietą pasaulyje, perimdamos kaip orumo ir pagarbos šaltinį savo kriterijus (viso to priešingybė yra faktas, kad krikščionis stengiasi teigti savo viltį pasaulyje). Tai būtų nykstančio priklausymo Kristui simptomas, ir dėl jo vėl suskamba dramatiškas Kristaus klausimas apie tą dieną ir tą valandą, kurios nežino net Sūnus: “Bet ar atėjęs Žmogaus Sūnus beras žemėje tikėjimą?”⁶¹

Tai yra pagrindinis tikėjimo patikrinimas! Tikėjimas Kristumi yra pripažinti esantį Kristų, mūsų vilties pamatą: bet koku atveju, net ir mirties akivaizdoje. Taip yra suvokiamas galutinis žingsnis link būties, visatos ir visos istorijos prasmės, kuri yra Paskutinis teismas: galutinis žingsnis link prasmės, t.y. galutinis atsakymas į visą priklausymo problemą. O pasiekti šį lygį, priklausymo galutinio tikslo pripažinimą yra prizas, prizas, kuris patikrina ir patvirtina, patvirtina ir patikrina didžią priklausymo kaip žodžio, subręstančio mūsų dvasioje, vertę.

Būti krikščionimi yra priklausyti Kristui, tam “kaip” Kristaus asmuo pasirodė žmogui. Kristaus asmuo reiškiasi, plinta tautos istorijoje. Taigi mūsų priklausymas Kristui sutampa su priklausymu Kristaus tautai, Dievo Bažnyčiai. O mūsų būdas gyventi Dievo Bažnyčią yra charizma.

Šv. Paulius sakė pirmiesiems Salonikų krikščionims: “Juk Dievas paskyrė mus ne tam, kad užsitrauktume rūstybę, bet kad įgytume išganymą per mūsų Viešpatį Jėzų Kristų, kuris numirė už mus, kad mes ir budėdami, ir miegodami gyventume susivieniję su juo. Todėl guoskite ir stiprinkite vieni kitus, ką jūs ir darote. [...] Visuomet džiaukitės, be paliovos melskitės! Už viską dėkokite, nes to Dievas nori iš jūsų Kristuje Jėzuje. Negesinkite dvasios! Neniekinkite pranašavimų! Visa ištirkite ir, kas gera, palaikykite!”⁶² Tai yra krikščioniškos kultūros atradimas. Mažoje pradinėje Judėjimo moksleivių grupelėje kultūros apibrėžimas, kurį nedelsdami pateikėme, buvo šis šv. Pauliaus tekstas: “Neniekinkite pranašavimų! Visa ištirkite ir, kas gera, palaikykite!”. Bet kodėl reikia lyginti kiekvieną dalyką su šiuo susitikimu taip, kad vertė būtų jam tinkamas žodis? Tai yra amžinas atradimas, atsirandantis iš to, kad priklausoma Kristui, iš priklausymo Kristui: gebėjimas mylėti visus dalykus.

⁶⁰ Apr 3,15-17.

⁶¹ Lk 18,8.

⁶² 1Tes 5,9-11.16-21.

Tas pozityvumas, kurį minėjau anksčiau, yra gebėjimas mylėti visus dalykus, t.y. dalyvavimas *caritas*, neatlyginamume, su kuriuo Dievas pažvelgė į viską ir padarė viską bei daro viską dėl savo kūrinio.

Kita bažnytinė V Gavėnios savaitės šeštadienio malda sako: “Gailestingas ir ištikimas Dieve, kuris kuri žmogaus egzistenciją ir ją atnaujini [su Abraomo lyderyste, kuri plėtojasi hebrajų tautos istorijoje, Dievas laukė savo visa apimančio atsakymo į jo tautos turimą ištikimybę akimirkos, laikotarpio, kai atėjo Kristus: Dievas tapo žmogumi, Kristus atėjo, tai yra žmogaus, žmogaus egzistencijos atnaujinimas], žiūrėk palankiai į tautą, kurią pasirinkai, ir niekada nepavargdamas kviesk į tavo sandorą naujas kartas, idant pagal tavo pažadą džiaugtųsi gaudami dovanų tą Dievo vaikų orumą, kuris viršija, pralenkdamas bet kokią viltį, pačią jų prigimties galimybę”.⁶³

Ir ši Bažnyčios malda tiesiog apibendrina tai, ką krikščionis privalo turėti kaip savimonės turinį ir kaip savo gilinimosi gaires, kaip pažinimą to, kas įvyko, ir kaip meilingą prisirišimą prie Kristaus. Nes, jeigu žmogaus problema yra meilė Tėvui, meilė Slėpiniui, tai krikščionio problema tampa meilė Kristui. Bet meilė Kristui yra būdas, kuriuo Slėpinys panoro ugdyti žmoniją: taigi per tai, ką mes palietėme, ką liečiame, nes meilė Jėzui yra sąmoninga meilė, didelis gebėjimas mylėti Jo kūną, o meilė Jo kūnui, gebėjimas mylėti Jo kūną yra mūsų bendruomenių gyvenimas.

⁶³ “Liturginio susibūrimo pradžia”, V Gavėnios savaitės šeštadienis “*In traditione symboli*”, kasdienis Ambraziejiškas mišiolas. *Advento laikas, Kalėdos, Gavėnia, Velykos*, I t.

Asamblėja ir apibendrinimas

Giancarlo Cesana: Vakar vakare atlikome tradicinį aptarimo darbą viešbučiuose; šiais metais asamblėjos tikrai pasistengė į vieną klausimą sutelkti įvykusių diskusiją. Pirmas pastebėjimas: beveik visi gauti klausimai susiję su pirma paskaita; tai reiškia, kad antrąją reikia atidžiai skaityti ir peržiūrėti, atsižvelgiant į jos esmingumą ir glaustumą. Pirmas klausimas yra šis: dėl kokios priežasties šiomet daugiausia dėmesio skiriama žodžiui “priklausymas”, po to, kai pernai buvo primygtinai kartojamas žodis “pažinimas”?

Luigi Giussani: Primygtinai kartojau žodį “priklausymas”, nes pažinimo turinys visų pirma yra puoselėjamas ir privedamas prie išraiškos, t.y. perduodamas, būtent to, kam priklausoma, kriterijaus, kuris vadinamas ir mąstysena. Ar sąmoningai tai suvokiame, ar ne, būdas, kuriuo jaučiame, matome, vertiname, kyla iš to, kam priklausome. Būtent dėl to nekuriama krikščionybė, negalime savęs vadinti krikščionimis, jei su Dievo pagalba nesistengiame žiūrėti į dalykus, į visus dalykus – savo gyvenimo, bet taip pat pasaulio, kaip šių dienų baisią kritinę situaciją – ir, meldami Dievą, nesugebame į tai atsakyti pagal kriterijų, kurį gavome iš Bažnyčios, kuriai priklausome.

Stefano Alberto (kun. Pino): Šis klausimas kartojosi daugelį kartų: “Ar galima geriau paaiškinti ryšį tarp priklausymo ir laisvės?”. Juk visuotinė mąstysena – taip parašė draugai iš vieno viešbučio – priklausymą, “buvimą kažkieno” vertina kaip laisvės neigimą. O tu kalbėjai apie laisvę kaip apie esminį veiksnių ir pasekmę iki priklausymo. Ir dar: “Kodėl maištaujama prieš priklausančio aš sampratą?”

Giussani: Jei priklausymas kažkam yra priklausymas nuo kažko, buvimas sukurtais, sąmoningumas būti dar sukurtais, nuolatos kuriamais Kūrėjo, Dievo, Dievo Slėpinio, ką gavome iš Dievo Slėpinio? Viską! Ir todėl taip pat ir tai, ką bus galima vadinti “laisvė”. Tai priklausymas yra laisvės šaltinis. Tai gali būti daugiau ar mažiau įgyvendinta; bet kad būtų daugiau ar mažiau įgyvendinta, priklauso ne tik nuo laisvės, bet ir nuo kito veiksnio, kuris yra Slėpinio valia, paslaptinga Dievo valia. Vis dėlto man atrodo, kad yra išsamu pasakyti jums, kad, jei priklausymas nurodo veiksnių, kuris suteikė ir suteikia mums būti, tai energija, kuri mumyse sudaro laisvės poziciją, mums ateina iš priklausymo. Išties, laisvė nekuria pati savęs.

Cesana: Bet, jei yra taip, kodėl tiek daug maištaujama?

Giussani: Maištaujama tiek daug visų pirma todėl, kad nežinoma, iš ko susideda klausimas, nežinoma, kas yra laisvė, niekada apie tai nebuvo susimąstyta. Tačiau šį žodį vartoja visi, nes tai yra žodis, kuris iškyla iš mūsų patirties (visi dalykai, dominantys žmogų, turi būti atrandami patirtyje, kurią žmogus išgyvena). Ir visi jį vartoja pagal mąstysenos, interesų ar valdžios kryptis. Bet, “nuvalant” žodžio interpretavimą ir einant prie jo esmės, man atrodo, kad laisvė yra (kaip sakėme prieš dvejus metus) pripažinti Tą, kuris mums suteikia būti, Tą, kuris mus sutveria, Tą, kuris mus kuria, ir visa tai, kas nuoširdžiai ir aktyviai bendradarbiauja, ką Dievas naudoja kaip įrankį, kad įgyvendintų savo idėjas dėl mūsų gyvenimo, savo vaizdinius dėl mūsų egzistencijos. Kad atsakytume išsamiai, tai mus verčia pasakyti: laisvė yra pripažinti, kad Dievas yra viskas visame kame, tarsi Dievas būtų sukūręs pasaulį ir kūriniją, kad mestų iššūkį niekiui, kad mestų iššūkį nebūčiai (tai yra paruoštos frazės, tačiau negaliu rasti geresnių, kad paaiškinčiau, kas yra laisvė, kas yra kūrimas), tarsi Dievas

būtų panorėjęs, kad jo sukurta būtybė būtų tikrovė, kuri pripažintų, kad Jis yra viskas, kaip Slėpinio viduje esančios šlovės aidas.

Paskutinis užduoto klausimo aspektas yra apie tai, kodėl maištaujama. Beveik juokinga užduoti sau šį klausimą, nes mes nepaliečiame, negalime išsemti Slėpinio, santykio tarp Slėpinio ir sukurtos būtybės. Galiausiai, pasak manęs, mes negalime pasakyti, kodėl žmogus atmeta pačią didžiausią turimą akivaizdybę. Dalykas tampa dar skubesnis ir aštresnis, nes, kai galvojame apie šėtoną (*daimon*), maištaujančią angelą, kurią ne veltui galima apibūdinti kaip tą, kuris nepripažįsta, kad buvo sukurtas Kito (“Ne, nepripažįstu Tavęs, ne Tu man suteikėi būti”), tai mums pasirodo kaip neigimas, melas, kuris yra neigimas. Yra vienas šios situacijos, kuri visa lieka apgaubta paslapties, aspektas; kitaip laisvės negalima apibrėžti. Maištas negali būti paaiškintas; jį galima paaiškinti tik kaip niūrią tylą prieš save pačius, priešais paskutines duris, kurios yra pojūtis būti sukurtas, pojūtis būti sutvertas: “Tavęs nepripažįstu”. Tačiau niekas negali panaikinti to, kas yra pirmiau, kad Dievas yra viskas visame kame; Būtis yra viskas visose būtybėse.

Cesana: Kaip išvengti hegemonijos pagundos istorinėje atsakomybėje, kurią turi krikščionys?

Giussani: Išvengiama hegemonijos kaip savo įsitraukimo priežasties, kai neveikiama su sėkmės troškuliu, kylančiu iš savimeilės ar egoizmo arba intereso (egoizmo arba intereso); tuomet hegemonijos ir istorinės atsakomybės priešpastatymas randa savo sprendimą. Pasakę tai apie hegemoniją, kuri yra *hybris*, iškylanti iš prievartos, kuri vyrauja mūsų dienose (deja!), pinklių, atkreipkime dėmesį į istorinę krikščionių atsakomybę. Reikia kito pavadinimo jai įvardinti, tai ne hegemoninis noras pasiekti asmeninę sėkmę, realizuoti savo išdidumą, kaip pasitenkinimas ir kaip dalykų, kurie domina, kolekcionavimas. Istorinė krikščionio atsakomybė yra kita: kildama iš fakto, kad meilė Kristui, kuri skelbiama Bažnyčioje, meilė Kristui, kuris asmeniškai įsiveržia į mūsų sielą, veda prie kitaip vadinamo, kitokio pobūdžio įsitraukimo, ji yra domėjimasis kitų, visų žmonių gyvenimu, naudojantis visomis progomis ir įrankiais, kuriuos Dievas suteikia žmogui ir kurie yra teisingi – teisingi! Tačiau artimo meilė, kuri mus skatina, nėra, negali būti įvardinta kaip hegemonijos siekis. Krikščionis turi stengtis kautis už savo tikėjimą arba už kitų laisvę ir teisingumą, taip pat stengdamasis turėti vietų valdžioje; bet jeigu jų nepasiekia, tai nebuvo jo tikslas, nėra jo galutinė pareiga tą pasiekti, nes aplinkybės, kuriose Dievas jį patalpina, jam leidžia veikti, gali to neleisti. Taip pat ir Jėzus, kuris atėjo atnešti taikos pasauliui, buvo pašalintas!

Kun. Pino: Dabar yra specifškesnis klausimas, kuris susijęs su viena pirmos paskaitos vieta: “Ką reiškia, kad ir teisingumas turi būti vertinamas priklausymo dėsnio?”

Giussani: Teisingumas nėra dalykas, egzistuojantis ore, dangaus kūnas, jis neveikia ore be aktyvaus subjekto. Todėl žmogus, kuris teisia kitą žmogų, turi tai daryti su sąmoningumu, kuris laikosi Dievo įstatymo, nes tas žmogus priklauso Dievui, kaip aš ir kaip tu. Bet, jeigu jis tai suvokia, negali teisti žmogaus, kad, pavyzdžiui, iš to gautų politinės naudos arba kad padarytų teisėjo karjerą. Todėl aš manau, kad yra labai varginantis ir sunkus dalykas nusilenkti, paklusti Dievo įstatymui daugelyje dalykų, kaip man, kunigui, taip ir tam, kas yra teisėjas (nors ir nedirbu mūsų teismų teisėju, Dievo akivaizdoje galiu tą daryti: juk tai išpažintis, ar ne?). Yra viena detalė, kuri iškyla ir kuri leidžia suprasti, kad po tuo slypi kažkas neaiškaus: nėra meilės asmeniui. Šia prasme citavau Nietzsche sakinį (“Matau, kaip iš akių teisėjų jūsų vien budelis ir šaltas kirvis žvelgia”).⁶⁴ Taip pat ir todėl, kad visuomet – visuomet! –

⁶⁴ Plg. F.W. Nietzsche, Štai taip Zaratustra kalbėjo, op. cit., p.82.

veikiama prieš galutinį tikrą visuomenės interesą, jei teisėjas, kuris atstovauja visuomenę tą akimirka, pradeda su regimai susierzinusiu, perdėtu kodekso nuostatų skaitymu, neatsižvelgdamas į dalykus, kuriuos sakėme: tą priklausomybę nuo Dievo, kuri yra jo.

Cesana: Iš kitos pusės, galima taip pat pasakyti, kad, kadangi priklausoma visuomet arba Dievui arba Mamonai, kaip buvo pasakyta, ypač jei žmogus to nepastebi, jis vertina, remdamasis dominuojančia valdžia.

Giussani: Žinoma! Tačiau dominuojančiai valdžiai “pavyksta” – per visas jos priemones, vis labiau trikdančias asmenybę psichologiškai, vis labiau gebančias įvesti bendrą matmenį visiems daugelyje dalykų – jei mes jau nepriklausome kažkam, ne laikinai, bet kaip vertinimui apie save: apie tai, kas esame, ir ką veikiame pasaulyje, kaip vakar girdėjote iš pirmųjų apaštalų šv. Jono, šv. Pauliaus sakinių: “Nė vienas negyvena sau, nė vienas sau nemiršta”; bet “jei miršta, miršta Viešpačiui, o jei gyvena, Viešpačiui gyvena”.⁶⁵

Cesana: Klausimas, kurį dabar paskaitysiu, aprašo paplitusią situaciją, ir yra pateiktas truputį elementariai, bet aiškiai: “Yra lygtis, kuri mane verčia drebėti. Abraomo Dievas, kuris pasirodo Kristuje, kuris toliau egzistuoja Bažnyčioje ir kuris mus pasiekia su tavo charizma, įsikūnija žmonėse, kurie yra mano miesto atsakingieji ir kuriems reikia paklusti: man tai problema. Ką reiškia priklausyti, paklūstant šiems žmonėms?”

Giussani: “Paklusnumas” yra tas žodis, kuris privalės dažnai iškilti apmąstymuose, kuriuos pradėjome šiais metais. Nes jeigu žmogus gimsta iš Kito – jei aš esu sukurtas Kito – jis akivaizdžiai privalo paklusti tam Kitam. Jei yra pastatomas priešais Tai, iš ko kyla, paklusnumas yra dorybė, kuri užtikrina plėtojimąsi to, kas jam duota. Priešingai, paklusnumui yra stipriai ir aštriai prieštaraujama, visų pirma kaip pagunda mūsų sąmoningumui, tokiaime laikmetyje kaip mūsų, kai prigimtinio ir Dievo, Jėzaus apreikšto sąmoningumo duomenys ir įvykiai yra absoliučiai nepastebimi, t.y. nesuprantami ir, vadinasi, paliekami nuošalyje, nes pasirodo kaip mūsų laisvės, laisvės ar pasimėgavimo neigimas ir atrodo priešiški egzistencijai. Bet būtent Tam, nuo kurio mes priklausome, Tam, kuris mus sukūrė, būtent Jam mes turime paklusti. Todėl, kad niekas tavyje nėra tavo, pirmapradiškai tavo, viskas tau buvo duota. Ir tau buvo duota ne be proto ir meilės. Tėvas, esantis danguje, turi tau planą; tai, kas tau duota, kad gyventum ir egzistuotum, yra paženklinta “atkarpu” jam plėtojantis – iš ko susideda ir kaip turi būti naudojama – ir tokie yra dėsniai, moralės dėsniai (moralės dėsnio neišrado žmogus, bet sukūrė vienas žmogus, kuris sąmoningai suvokia savo ištakas). Pradžioje nurodomi gebėjimų, kuriuos žmogus privalo turėti, plėtojimo reiškiniai. Todėl paklusnumas kaip dorybė yra būdingas krikščioniui. Išties, Kristus buvo paklusnus iki mirties ir iki tokios mirties, kuri įvyko ant kryžiaus. Viskas mūsų gyvenime atrodo sukurta, atrodo, kad pasisako prieš šį žodį. Iš kitos pusės, kriterijus, su kuriuo mes gyvename dalykus, to, ko trokštame, kaip stengiamės gauti tai, ko trokštame, to, kas mums yra naudinga, to, kas mums pasirodo gražu, kriterijus (jį matėme ir šiomis dienomis) yra galutinai Kito kriterijus. Paklusnumas yra daryti dalykus pagal Kito kriterijų. Jei žmogus yra sukurtas Dievo, visas jo gyvenimas priklauso nuo Dievo. Todėl prieš trejus metus pradėjome rekolekcijas, sakydami: “Dievas viskas visame kame”. Bet, esant moderniai mąstysenai, veikėjas, t.y. žmogus, žmogus, kuris dirba, sutvertas, sukurtas Dievo, susidedantis iš Dievo, esančio jame nuo pradžių, tarsi apleido pradžių:

⁶⁵ Plg. Rom 14,7-8.

pradžia yra tarsi laikoma savaimė suprantama ir todėl laikui bėgant apsiblausia iki tol, kol pranyksta. Jos vietoje, jau nuo darželio, klasės drauguose, iki universiteto vis labiau, vis daugiau su išdidumu “pasaulis” – sako Kristus – pasiūlo savo vertinimus, savo kvietimus, savo patarimus ir savo traukas. Ir suaugame, mums atrodo, kad suaugame, būtent todėl, kad, kadangi pamiršome savo pradžią, pasisakome prieš pareigą, prieš tą pareigą. Nepaklusti niekam arba, geriau, nepaklusti savo tėvui ir savo motinai, nepaklusti praeičiai, pasiūlymams, kuriuos, remiantis praeitimi, norima pateikti, įgyvendinti, nepaklusti tapo įprastu dalyku žmogui. Saito su praeitimi nukirtimas yra mūsų vyriausybės švietimo ministrų genialumas.

Cesana: Kita vertus, tas, kas paklūsta, ieško charizmos, t.y. ieško pradžios, ir tas, kas primena, primena ne save, primena charizmą, tai, ką pripažino Bažnyčia.

Giussani: Dėkoju tau už šį pastebėjimą, nes palietei labai įdomų padarinį, kuris susijęs su paklusimo Bažnyčiai ir judėjimui problema, kuri labai dažnai atrodo, jog neatitinka, nėra įtikinama. Tačiau tai, ką jūs girdite iš mūsų, įtikina priklausomai nuo jūsų paprastumo ir nuoširdumo. Kitaip Dievas turi būti suklydęs, tapdamas žmogumi! Todėl, kad jei nebūtų tapęs žmogumi, visų šių pasekmių nebūtų. Tačiau, kaip sakė šv. Grigalius Nazianzietis: “Jei nebūčiau tavo, mano Kristau, jausčiausi baigtine būtybe”,⁶⁶ nebūčiau žmogus, nes visą žmogaus būtį davei Tu. Dievas panorėjo ateiti kalbėti žmonėms, praradusiems viltį, bet taip pat išsibarsčiusiems, pasimetusiems dėl sumaišties; Dievas tapo žmogumi, žmogumi tarp mūsų: kaip prieš du tūkstančius metų, dabar yra tarp mūsų. Ir čia yra vieta, iš kurios viskas kyla. Kristus galėjo pasakyti ir pagalvoti kaip žmogus: “Aš esu čia visam laikui, Tėvas man į rankas atidavė visą pasaulį ir aš esu čia, kad jį išgelbėčiau? Bet jeigu sutinki mirti, jei sutinki mirti nukryžiuotas, kas po to?”. Tuomet tada, tą akimirką jis įsivaizdavo, kaip būti pagal jo idealą, idealą, kurį Tėvas, Dievo Slėpinys jam įskiepijo žmogiškoje širdyje, jo žmogiškoje širdyje: jis pagalvojo apie šį didingą dalyką, kuris yra Bažnyčia; Bažnyčia, kuri pradeda veikti, kai du ar trys susirenka Jo vardu (ir tai yra mūsų brolijos, Brolijos principas). Bet tavo bendruomenės vadovas gal būti vargšelis, kuriam neduotum nė skatiko. Ir vis dėlto neturėti šio prieštaravimo mus buvo įpratinę Dievas ir taip pat popiežiai, kuriuos pažinome, kurie buvo labai šaunūs, tikrai tikintys ir protingai tikintys. Kaip ir Bažnyčia, juo labiau judėjimai Bažnyčioje, visa tai, kas dalyvauja Bažnyčioje: vyskupijos, parapijos, judėjimai, visi šie trys dalykai dar aiškiau parodo, kad Dievo žodis ir Dievo malonė yra perduodami drebančių rankų, kaip yra, kai žmogui septyniasdešimt metų, ir tuomet ranka dreba: ir žmogus ima ostiją iš rankos, kuri dreba, kaip turėjo ją imti, kai ranka nedrebėjo! Bet Bažnyčia vertinga, nes ją sukūrė Kristus, ir, būdamas Kristumi, negali jos apleisti; nes Dvasia nužengė ant apaštalų ir Dievo Motinos pradžioje ir atidavė save visai žmonijai: Kristus pasilieka čia dėl visų iki amžių pabaigos.

Taigi kai kurie bendruomenėse turi vaidmenis; reikia, kad tai, ką jie sako daryti, būtų visiškai tapatu tam, ką kiekvienas krikščionis, turėdamas pareigą dėl vaidmens ar netgi dėl artimo meilės, santykių, privalo gerbti ir tobulai mylėti. Paklusnumas yra sunkiausias dalykas riteriams, vienuoliams ir pasauliečiams judėjimuose.

* * *

Norėčiau palikti jums palinkėjimą. Po viso to, ką išgirdote, tai gali likti nesuprasta, bet vis tiek jums jį pasakysiu, nes nieko geriau nesugalvočiau.

⁶⁶Šv. Grigalius Nazianzietis, “Carmina”, II/I, carme LXXIV, v. 4-12, in *Patrologia Graeca*, XXXVII, Paris 1862, coll. 1421-1422.

Linkiu jums, kad gyvenime, susitikus šį didį dalyką, kuris yra Dievo malonė, kaip kad dabar girdime natūraliai bei spontaniškai sakant visose vietose, kur yra kuris nors iš mūsų... Dėl malonės, kuri mums buvo suteikta šiuo susitikimu, išties, jumyse glūdi potencialumas, potencialumas, kurį jums suteikė Dvasia, numanomai ar aiškiau, pagal kiekvieno istoriją, gebėjimas, kurį jums suteikė Dvasia liudyti Kristų, esantį vieninteliu dalyku, kurio laukia pasaulis, nes ten, kur yra Kristus, santykiai yra ramybė, vienybė ir ramybė, įskaitant ir santykius tarp susituokusiųjų (vienybė ir ramybė turi būti taip pat ir šeimos sąjunga; tai galioja visiems)... Vis dėlto, kad ir kokia būtų pašaukimo forma, linkiu jums, kad šiame didžiame dalyke, dėl šio didžio dalyko, kurį jums davė Viešpats, jei jis taps vis asmeniškėnis, tai yra, vis paklusnesnis (kadangi ir asmeniškumas yra protingai vedamas į priekį paklusnumas), galėtumėte sutikti tėvą, galėtumėte išgyventi tėvišką patirtį. Nes, visų pirma, kalbant fiziologiniu ir socialiniu požiūriu, ir tai matoma savomis akimis, priklausoma nuo tėvo/motinos. Dievas mums duotas per tėvą ir motiną.

Tegu kiekvienas iš jūsų iš tiesų vėl atranda šio vaidmens didybę, tai nėra vaidmuo, yra sąlyga, kuriai esant žmogus žiūri, mato Dievą ir Dievas jam patiki tai, kas jam rūpi; tėvas ir, vadinasi, motina, nes tai yra tas pats, dvasiškai tai nėra dvi skirtingos funkcijos; dalykai keičiasi tik materialinėje srityje, kai vienas ribojamas vienu ribų, o kitas – kitų ribų. Dėl to ir panorau ateiti čia ir pasisveikinti su jumis. Kad galėtumėte išgyventi tėvišką patirtį; tėvo ir motinos: to linkiu visiems vadovams, visiems jūsų bendruomenių vadovams, bet taip pat ir kiekvienam iš jūsų, nes kiekvienas turi būti tėvas savo draugams, turi būti motina žmonėms, esantiems su juo; ne vaizduodamasis viršesniu, bet iš tikrųjų mylėdamas artimą. Iš tiesų, niekas negali būti toks apgaubtas sėkmės ir laimingas kaip vyras ir moteris, kurie jaučia esą Viešpaties sukurti tėvais ir motinomis. Tėvais ir motinomis visų tų, su kuriais susitinka. Prisimenate – kaip tai aprašoma antroje Bendruomenės mokyklos knygoje – kai Jėzus, eidamas per laukus su savo apaštalais, šalia kaimo, kuris vadinosi Najinas, pamatė moterį, kuri verkė ir kūkčiojo, eidama paskui mirusio sūnaus karstą? Ir Jis nuėjo ten; jai nepasakė: “Prikelsiu tavo sūnų”. Bet tarė: “Moterie, neverk”, pasakė tai švelniai, teigdamas su niekuo nesupainiojamus švelnumą ir meilę žmogiškai būtybei! Ir išties, po to jai atidavė ir gyvą sūnų.⁶⁷ Bet svarbu ne tai, nes stebuklus gali daryti ir kiti, bet tai, ši artimo meilė, ši meilė žmogui, būdinga Kristui, nėra su niekuo palyginama! Einam.

⁶⁷ Plg. Lk 7,11-17.

PASISAKYMAI, PASISVEIKINIMAI (2000-2004)

Nuo 2000 m. *Comunione e Liberazione* Brolijos dvasinėms rekolekcijoms kun. Giussani nebevadovavo. Taip pat ir vaizdo konferencijos forma tapo per sunki dėl pablogėjusios sveikatos būklės, ir “ilga kalba”, kurios reikalauja meditacija ar paskaita, jam tapo negalima. Tai buvo didžiulis pasiaukojimas tam, kas tarp priešasčių, dėl kurių trūko tikėjimo poveikio modernaus žmogaus gyvenime, be to, kad nebuvo paaiškinama, kodėl krikščioniškoji žinia buvo siūloma, įvardino negebėjimą jo perduoti kaip atsakymo į žmogiškus ir konkrečius egzistencijos klausimus.

Tačiau, kaip jam buvo įprasta, jis nepasidavė ir toliau skirtingomis formomis išreiškėdavo tai, ką atrasdavo gyvenimo aplinkybėse, savo savimonės turinį, apmąstymus, kuriuos jam sukeldavo skaitymas, muzika, įvykiai, reakcijas ir vertinimus apie bendrą gyvenimą, kurį visuomet intensyviai sekė. Tai buvo pasisakymai kongresuose, kuriuos perskaityti jis patikėdavo savo pagalbininkams, interviu ir straipsniai šalies dienraščiuose, žinutės bendruomenėms ypatingomis progomis arba per susitikimus, laišakai Brolijai (2002 ir 2004 m.), televizijos reportažai. Po pasikėsimo į Italijos karėvius Nasirijoje ir laidotuvių Romoje, kurios sukėlė vieningą susijaudinimą, Tg2 (žinių programos – vert.past.) redaktorius paprašo kun. Giussani parašyti įvadinį tekstą 20.30 val. žinių laidos pradžia. Transliuojamame tekste komentuojami Carducci Pianto antico, XXXIII Rojaus giesmė, vyresniojo seržanto Coletta žmonos vertinimas, ir tam, kad tauta atsigautų, palinkima “žmonių širdžių ugdymo”: “Jei tauta būtų ugdoma, visi jaustųsi geriau”.¹ Dar kartą Tg2 transliuoja jo apmąstymus per laidą 2004 m. Kalėdų išvakarėse, paskutinį viešą pasisakymą, kuriame, beje, sako, kad “Kalėdos yra Kristaus meilė žmogui. [...] Nauja Būtybė ateina į pasaulį”.² Prieš mėnesį jis kaip Kalėdų plakato tekstą pasirinko Cesare Pavese sakinį: “Vienintelis džiaugsmas pasaulyje yra pradėti. Gera gyventi, nes gyventi reiškia pradėti, visuomet, kiekvieną akimirką”.³ Maldos metu per mišias, skirtas XXIII popiežiškojo Brolijos pripažinimo metinėms (2005 m.), kun. Giussani pakvietė “rizikuoti” daryti kaip Kristus ir Broliją apibūdino kaip “vietą, kurioje lankydami iš karto suprantame, kokios yra mūsų pačių ištakos”.⁴

Rekolekcijose buvo išplėtoti tiksli kalbos logika apie aš ir asmeninio dalyvavimo klausimą iškalbingais pavadinimais: Kas yra žmogus ir kaip jis tą žino (2000 m.), Abraomas: aš gimimas (2001 m.), Nors gyvenu kūne, gyvenu Dievo Sūnaus tikėjime (2002 m.), Laisvės įvykis (2003 m.), Žmogaus Likimas (2004 m.).

Susitikimuose kun. Giussani dalyvavo iš savo namų, pabaigoje pasisveikindamas su dalyviais, susirinkusiais Riminyje arba prisijungusiais per vaizdo ryšį, išskyrus 2003 m.

Tai beveik improvizuoti žodžiai, kuriais jis išsako reakciją į tai, ką išgirdo, ir yra kupini minčių, emocijų, meilės visiems tiems, kurie Rimini parodų centro didelėse salėse jo klausėsi telefono ryšio

¹ L. Giussani, *L'urto del cuore*, “Tracce – Litterae communionis”, nr. 11, 2003 m. lapkritis, pp. 26-27.

² L. Giussani, *La scommessa del potere di Dio nel tempo*, “Tracce – Litterae communionis”, nr. 1, 2005 m. sausis, p. 128.

³ C. Pavese, *Il mestiere di vivere. Diario 1935-1950 con il taccuino segreto*, op. cit., p. 96.

⁴ L. Giussani, cituotas A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1166.

dėka ir matė jį kalbantį ekranuose. Įsimintini žodžiai (“Moterie, neverk”, “Veni Sancte Spiritus”, “gyvenimo pozityvumas”), tiek daug kartų kartoti jo draugų ir įėję į individualią sąmonę, paliko joje neištrinamą žymę. Žodžiai, kurie, kaip ir visi kiti, leido pajusti kun. Giussani artumą kiekvieno gyvenimui, tuomet ir taipogi ir šiandien.

Po to, kai kartu su kitais vedė ankstesnes rekolekcijas, skaitydamas paskaitą ar pasisakydamas per baigiamąją asamblėją, nuo 2004 m. kun. Julián Carrón Brolijos rekolekcijoms vadovavo vienas. “Įsiterpdamas” per vaizdo konferenciją, kun. Giussani išsakė savo entuziazmą ir savo tvirtą pritarimą tam, ką buvo išgirdęs.

Viltis nenuvilia buvo 2005 m. rekolekcijų pavadinimas po kun. Giussani mirties tų metų vasario 22 d.

**KUN. GIUSSANI BAIGIAMOJI KALBA
PER 2000 M. DVASINES REKOLEKCIJAS
“KAS YRA ŽMOGUS IR KAIP JIS TĄ ŽINO?” ***

Kalbu Jums... šiandien visą dieną, vakar visą dieną, užvakar visą dieną, kalbamės visą gyvenimą, nes tikrai tiesa yra tai, kas yra pirmųjų mūsų giesmių turinyje, prasideda nuo pirmųjų mūsų giesmių turinio.

1. “Nesu vertas to, ką dėl manęs darai, Tu, kuris taip myli tokį kaip aš”⁵ Iš tiesų yra kartėlio pilnas faktas, kad Dievas mus išaugino artimo meilės dvasia ir leido gyvai suvokti, kas yra žmogaus gyvenimas, kas yra judėjimas, kas yra visa Bažnyčia, kas yra žmogaus gyvenimo pabaiga, žmogaus tikslas – pastarasis sutampa su žmogaus gyvenimo pabaiga – o mes to esame taip neverti.

“Nesu vertas to, ką darai dėl manęs”. Pagalvokite apie tai, kaip kiekvieną praeinančią dieną manyje auga nuostaba dėl to, ką Dievas daro! Dievas veikia šiandien, nes veikė vakar! Todėl yra nauja pasaulio tikrovė, kuri įėjo į pasaulį; yra nauja vienybė, kuri įėjo į Bažnyčios pasaulį – todėl galima, reikia taip pat pridurti, kad naujoji tikrovė auga Bažnyčios viduje, leidžia su didesne meile ir šviesa pasirodyti tam, kas yra Bažnyčia.

Matai, “nesu vertas to, ką dėl manęs darai, manęs, kuris neturi nieko, ką Tau duoti”. Bet tau sakau: “Jei Tu to nori, pasiimk mane”.

2. Šiomis dienomis apgalvojau visą kartu praleistą laiką ir bendrus apmąstymus. Kadangi labai reikšminga tai, kad pirmoji giesmė, įvykusi tarp mūsų (sakau “įvykusi”, nes taip ir buvo) jau nurodo visą mus išjudinančio klausimo – tai yra priežastis – matmenį; ir, kita vertus, jau pateikė atsakymą.

Pagalvokite apie mūsų judėjimo himną, apie tuos žodžius, kuriuos padiktavo Maretta Campi, o muziką sukūrė Adriana Mascagni: “Varganas balsas žmogaus, kurio nėra, mūsų balsas, jeigu nebeklausia kodėl”. Bet “jis turi šaukti, turi maldauti, kad gyvenimas nepritrūktų kvapo”. Susidūrimas, apie kurį kalbėjome, apie kurį taip taikliai buvo kalbėta šį rytą per asamblėją, didysis gyvenimo troškimo susidūrimas su jauduliu, su išipareigojimu, su jausmų pasireiškimu, su laisvės išpareigojimu galėtų būti išgyvenamas ir kaip būtinybė, kurią reikia įgyvendinti.

“Varganas balsas žmogaus, kurio nėra”: jei tas balsas neklaustų kodėl, būtų melagingas ir tuščias. Todėl, jei jis turi šaukti ir maldauti, kad gyvenimas nepritrūktų kvapo, turi taip pat ir “dainuoti, nes gyvenimas yra”. Tai yra labai svarbi priežastis, kurios negalima palyginti su jokia kitu žodžiu. “Visas gyvenimas prašo amžinybės”. Keliantis ryte, beprotiškos dienos, varginančios dienos, laisvos nuo ypatingų susitarimų dienos akivaizdoje “turi dainuoti, nes gyvenimas yra; visas gyvenimas prašo amžinybės”.

Visas gyvenimas prašo amžinybės. Pabandykite pagalvoti apie keturiasdešimt metų, per kuriuos visas gyvenimas prašė amžinybės! “Negali mirti, negali nutilti mūsų balsas, kurio iš meilės prašo gyvenimas”. Todėl “nėra varganas balsas žmogaus, kurio nėra: mūsų balsas dainuoja, klausdamas “kodėl”⁶

Kai šiomis dienomis vėl galvojau apie tas, kurios sukūrė šią giesmę, jos žodžius ir muziką – tai buvo dvi 15-16 metų draugės – klausiau savęs: bet kas dabar gali surasti glaustą ir gyvą raiškos būdą, sugebantį iškelti prašymą, visų pripažįstamą rimtu ir nuoširdžiu?

* Comunione e Liberazione Brolijos dvasinės rekolekcijos, 2000 m. gegužės 19-21 d., Rimini.

⁵C. Chieffo, “Io non sono degno”, in *Canti*, Società Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano 2014, pp. 201-202.

⁶M. Campi – A. Mascagni, “Povera voce”, in *ibidem*, p. 208.

3. Kai Judas pasitraukė nuo Jėzaus ir pasišalino, kad jį išduotų, išėjo jo išduoti, Evangelijoje sakoma: „*Erat autem nox*”,⁷ buvo naktis.

Pamiršti ar apleisti tai, kas mums buvo pasakyta, tai, kas mums sakoma, reikštų nustumti visą savo gyvenimą į tą tamsą, kuriai, regis, lemta apgauti daugumos žmonių gyvenimą.

Mes egzistencijoje einame į priekį dėl tikrumo, kuris pašalina visus mums duotus įpareigojimus ir visus mūsų bėgavimus, kad mums pritrūks jėgų.

Mums viltis yra tikrumas, tikrumas dėl ateities. Žmogaus, kuris eitų nebūdamas tikras, kur jis turi nueiti, neaplenktų vargšo žmogaus tragedija.

Bet mes leidžiame, kad tamsa per daug dažnai mus nugalėtų, ypač dažnai tiesos troškimą užgožia nepatiklumo sukeliamas nusivylimas.

„Dabar tu man pasakyk, kaip gali turėti viltį žmogus, kuris savo rankose turi viską, išskyrus atleidimą”.⁸ Ši mūsų Claudio Chieffo dainos eilutė yra tikriausiai pats žmogiškiausias ir labiausiai pribloškiantis pastebėjimas.

„Kaip gali turėti viltį žmogus, kuris savo rankose turi viską, išskyrus atleidimą”; kuris nepripažįsta atleidimo, esančio dramatiškiausiu ir įtikinamiausiu santykio, kurį su mumis užmezga Slėpinys, aspektu, tiek, kad nelaiko, jog atleidimas yra aukščiausia santykių forma tarp jo ir kitų žmonių (*Tève mūsų* sakoma: „Atleisk mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams”). Žmogus, kuriam svarbiau už viską yra savo beprasmybės pojūtis, nusiminimo jausmas, yra valdomas ir leidžiasi valdomas, tampa vergu to, ką sako pasaulis. O pasaulis anksčiau ar vėliau neigimą iškelia virš žmogiškosios laimės tikrumo.

„*Erat autem nox*”, buvo naktis. Tamsai, į kurią pasineria mūsų vilties šaltinis, jos stiprybė, padedame mes patys, nes toji viltis nėra atsakymas, kuris pasirodo betarpiškai gyvas ir įgyvendinamas. Tuomet mūsų sąmonė yra tarsi apgaudinėjančio žmogaus. Todėl yra užtemdytas visas mūsų draugystės, mūsų Brolijos naudingumas, visas Bažnyčios gyvavimo istorijoje naudingumas.

Visas negatyvumas paima viršų, kai žmogus yra Judas, kai negali išvengti šio susitapatinimo su Judu, su išdaviku; bet jis, užuot šaukęs, turėtų maldauti, kad gyvenimo likimas nesibaigtų.

Vis dėlto pasaulyje nebūtų buvę nieko, kas būtų galėjęs tikrai mums padėti. Bet, kadangi „reikėjo, kad kažkas mus gelbėtų nuo pikto”, Dievas tapo, Paslaptis tapo apčiuopiama esatimi, mūsų kūno kūnu.

Žvilgsnis į Jėzų Dievo Motinos iščiose yra labiausiai išlaisvinantis dalykas, didingiausias, pats didingiausias dalykas, kokį tik mes galime suvokti. Padėkime vienas kitam eiti vis labiau šioje šviesoje, kad jėgų nusilpimas neužtemdytų šviesos tiesos.

⁷ Jn 13,30.

⁸ C. Chieffo, „Ballata del potere”, in *Canti*, op. cit., pp. 219-220.

⁹ *Ten pat.*

**KUN. GIUSSANI BAIGIAMOJI KALBA
PER 2001 M. DVASINĖS REKOLEKCIJAS
“ABRAOMAS: AŠ GIMIMAS” ***

Galėjau sekti jūsų darbą tuo būdu, kuriuo Viešpats leidžia man tą daryti, šį kartą labiau ribotai ir sunkiau nei anksčiau. Bet viskas yra Dievo kelias mūsų gyvenime. Vis dėlto yra tik šis būdas, darantis mūsų širdį moraliai, taip pat ir moraliai, pasirengusią ir visados gebančią kentėti dėl to, kam Dievas mus sukūrė.

Bet nenorėdamas per daug jūsų užlaikyti, šiandien pasakysiu, kad yra tik vienas dalykas, kurio negalime pamiršti, neleiskime, kad taip įvyktų: reikia melstis tiesiogine šio žodžio prasme, tai yra maldauti Tą, kuriam priklausome, kad nebūtų mūsų pašaukęs veltui.

Kiekvieną dieną esame šaukiami, kiekvieną valandą esame šaukiami, kiekvieną minutę, kiekvieną akimirką esame šaukiami. Ir iš tiesų tai, kas apibūdina aš, tai, kas apibrėžia aš visų kitų žmogiškų elgsenų atžvilgiu, tai, kas apibūdina aš, yra būtent sąmoningumas, kuris yra santykis su begalybe: pavyzdžiui, moteris siuva, siuva arba gamina valgį virtuvėje, ir tai yra santykis su begalybe. Tai, kas apibūdina žmogų, yra šis paradoksalus matmuo tarp mažos dalelės, kuri esame, labai mažos dalelės, kuri esame, “saugiklio”, kuris esame, tarp menkumo, kuris esame, ir mus sudarančio santykio, mus sudarančio santykio, kuris yra santykis su Dievu.

Tačiau dabar nenoriu kartoti to, ką jūs drauge jau pakartojote. Noriu paprasčiausiai pasakyti: melskimės, melskimės, nes tą žmogus gali daryti ir dirbdamas bet kokią kitą darbą. Tai yra ketinimas, tai atveria ketinimui, kaip lietingą dieną saulė, kuri įveikia debesis, praskiria debesis ir skleidžia šviesą, kad leistų mums skleisti šviesą visam tam, kas esame ir ką veikiame.

Pastaruoju metu aš naudoju, pastaruoju metu labai nuoširdžiai, susijaudinęs, atradau maldos formuluotę, pilniausią formuluotę, kokią galima sugalvoti, žvelgiant iš krikščioniškojo požiūrio taško: „Ateik, Šventoji Dvasia. Ateik per Mariją“. *Veni Sancte Spiritus. Veni per Mariam*. Kartokite šią maldą kiekvieną dieną, kiekvieną valandą, kai Viešpats jus pasirenka, kad būtumėte išgirstas: tai akimirka, kai viskas vėl susijungia ir vėl užvaldoma, viskas paslaptinai tampa vienu ir gražiu dalyku.

Veni Sancte Spiritus, nes Spiritus est Dominus, Spiritus est Deus (Dievas yra Dvasia, Dvasia yra Dievas). Dvasia yra Dievas, kuriam priklausome. Juk dvasia yra savimonė; ir, jei ja deramai naudojames, ji leidžia suprasti: žmogus supranta, kad priklauso, kad jis yra priklausymas Kitam. Tai priklausymas Esačiai, Esačiai, kuri ir vėl yra paslaptiną (paslaptiną, nes ši Esatis nėra mūsų, tam tikra prasme nėra mūsų; nes jeigu ji kyla iš kito šaltinio, tai nekyla iš mūsų šaltinio).

„Ateik, Šventoji Dvasia“ kiekvieno mano veiksmo metu, „Ateik Šventoji Dvasia“ kiekvieną akimirką.

Veni per Mariam, ir tai yra būtent... Dievo Motina yra būtent žmogiškiausias ir įtikinamiausias Dievo prisilietimas jo veikime žmogaus atžvilgiu.

Veni per Mariam. Pagalvokime apie šios moters kelią ir apie tai, kaip ji išliko istorijoje! Bet akivaizdu, kad yra iš Dievo, Dieve slypi jos priklausymo pamatas. Bet, iš kitos pusės, Marija yra žmogaus visuma, žmogaus visuma, kuri išaukštinama taip, kad ji tampa, virsta įrankiu, reikalingu palaikyti santykį su Dievu (reikalingu ne betarpiška šio žodžio prasme, bet galutine žodžio pra-

* Comunione e Liberazione Brolijos dvasinės rekolekcijos, 2001 m. gegužės 18-20 d., Rimini.

sme). *Per Mariam*, nes ji nesuklydo nė karto, Dievas neleido, kad ji būtų užpulta velnio, priešingo tiesai. Nekalta ir graži mergelė: grožis yra ženklas, ir ji yra beveik sakramentinis ženklas to grožio, dėl kurio Dievas sutvėrė pasaulį.

Taigi esu patenkintas, priminęs jums apie šią maldą, apie šią iškylančią, nuolatos iškylančią mūsų krikščioniško gyvenimo šlovę. Tegu *Veni Sancte Spiritus. Veni per Mariam* bus atrama, tegu žmogiškos prigimties ištakose atsiskleidžia kaip psichologiškai aiški atrama, nes ji yra giliai išvagota šaknų.

Linkiu jums, kad šiai maldai, šiam nuoširdumo ir paprastumo polėkiui jūsų širdyse kasdien atsirastų vietos, tam, kad tai mums primintų mūsų žmogišką tikrovę, kurią reikia keisti pagal tą galutinę tvarką, kuriai esame sukurti. Tai ir yra likimas, kaip tik to mums labai dažnai ir trūksta, bet tai nesiliauja buvę nė akimirką: Dievas negali nė akimirką nustoti buvęs mūsų laimės, mūsų veiksmingumo šaltinis.

**KUN. GIUSSANI BAIGIAMOJI KALBA
PER 2002 M. DVASINES REKOLEKCIJAS
“NORS GYVENU KŪNE, GYVENU DIEVO SŪNAUS TIKĖJIME” ***

Tą vakarą Jėzų nutraukė, sustabdė jam keliaujant į kaimą, į kurį turėjo nueiti, į kurį keliavo, nes labai garsiai raudėjo moteris, ji šaukė iš skausmo, kuris drebino visų greta esančiųjų širdis, bet visų pirma jis sudrebino Kristaus širdį.¹⁰

“Moterie, neverk!”¹¹ Niekada anksčiau nematyta, nepažįstama.

“Moterie, neverk!” Kokios pagalbos galėjo sulaukti ta moteris, kuri klausė Jėzaus jai sakomų žodžių?

“Moterie, neverk!” Kai sugrįžti namo, kai važiuoji tramvajumi, kai lipi į traukinį, kai matai automobilių eilę keliuose, kai galvoji apie visą tą begalę dalykų, kurie susiję su milijonų žmonių, šimtų milijonų žmonių gyvenimu... Koks lemtingas tas žvilgsnis, kurį vaikas ar suaugęs žmogus būtų nukreipęs į tą žmogų, vadovavusį grupei draugų ir niekada nemačiusį tos moters, bet sustojusį, kai garsas, raudos atgarsis pasiekė Jį! “Moterie, neverk!”, lyg niekas kitas jos nepažintų, lyg niekas kitas jos intensyviau, visapusiškiau, lemtingiau neatpažintų negu Jis!

“Moterie, neverk!” Kai matome – kaip jums pirma sakiau – visą pasaulio judėjimą, kurio upėje, kurio upeliuose visi žmonės pašaukiami gyvenimui, gyvena savo gyvenimą, pabaigos nežinomas yra niekas kita kaip nežinomas, koku būdu mus pasiekia ši naujiena, ta naujiena, kuri leidžia surasti žmogų, susitikti su niekada nematytu žmogumi, kuris pirmą kartą matomos moters skausmo akivaizdoje jai sako: “Moterie, neverk!”. “Moterie, neverk!”

“Moterie, neverk!”: tai yra širdies pozicija, kurią užimame visų žmonių, su kuriais susitinkame kelyje ar kelionėje, savo kelionėse, žvilgsnio ir liūdesio, skausmo akivaizdoje.

“Moterie, neverk!” Koks neįsivaizduojamas dalykas yra tai, kad Dievas – “Dievas”, Tas, kuris šią akimirką kuria visą pasaulį – matydamas žmogų ir jo klausydamas, gali pasakyti: “Žmogau, neverk!”, “Tu, neverk!”, “Neverk, nes ne mirčiai, bet gyvenimui tave sukūriau! Tave paleidau į pasaulį ir tau daviau didelę žmonių draugiją!”

Vyre, moterie, vaikine, mergina, tu, jūs, neverkite! Neverkite! Esama žvilgsnio ir širdies, kurie į jus prasiskverbia iki kaulų smegenų ir kurie jus myli apglėbdami jūsų likimą, tai žvilgsnis ir širdis, kurių niekas negali suklaidinti, kurių niekas negali paversti negebančiais pasakyti to, ką galvoja ir ką jaučia, kurių niekas negali paversti bejėgiais!

„*Gloria Dei vivens homo*“.¹² Dievo šlovė, didybė To, kuris kuria dangaus žvaigždes, kuris lašas po lašo suteikia jūrai visą jai būdingą mėlynumą, yra gyvenantis žmogus.

Nėra nieko, kas galėtų sulaukyti tą betarpišką meilės, prisirišimo, pagarbos, vilties protrūkį, nes jis tapo viltimi kiekvienam, kuris Jį matė, kuris girdėjo sakant: “Moterie, neverk!”, kuris girdėjo Jėzų sakant: “Moterie, neverk!”

Nėra nieko, kas galėtų užkirsti kelią tikrumui dėl paslaptingo ir palankaus likimo!

Mes esame kartu, sakydami vienas kitam: “Tu, tavęs niekada nemačiau, nežinau, kas tu esi: neverk!” Kadangi verksmas yra tavo likimas, atrodo, kad verksmas yra tavo neišvengiamas likimas: “Žmogau, neverk!”

* Comunione e Liberazione Brolijos dvasinės rekolekcijos, 2002 m. gegužės 3-5 d., Rimini.

¹⁰ Plg. Lk 7,11-17.

¹¹ Lk 7,13.

¹² Irenėjus iš Lijono, *Contro le eresie*, IV, 20,7.

„*Gloria Dei vivens homo*“: Dievo šlovė – dėl kurios laikosi pasaulis, visata – yra gyvenantis žmogus, kiekvienas gyvenantis žmogus: gyvenantis žmogus, raudanti moteris, besišypsanti moteris, vaikas, moteris, kuri miršta būdama motina.

„*Gloria Dei vivens homo*“: Mes trokštame šito ir nieko daugiau, trokštame, kad Dievo šlovė būtų atskleista visam pasauliui ir pasiektų visus žemės kampelius: lapus, visus gėlių žiedlapius ir visas žmonių širdis.

Mes niekada nesimatėme, bet šis dalykas yra tai, ką mes matome tarp mūsų, ką mes jaučiame tarp mūsų.

Iki!

**KUN. GIUSSANI PASISAKYMAI
PER 2004 M. DVASINES REKOLEKCIJAS
“ŽMOGAUS LIKIMAS” ***

Pasisakymas po pirmos paskaitos

Ši Carrón paskaita yra pats geriausias dalykas, kurį Viešpats man leido suprasti per visus mūsų dvasinių rekolekcijų susitikimus. Aš maldauju jūsų, kad prašytumėte savo kunigų, prašytumėte savo vadovų, kad jie jums duotų tėvo Carrón pasakytos kalbos teksto atspausdintą kopiją. Tai pats gražiausias dalykas, kurį man teko girdėti gyvenime, tai pats aiškiausias, pats gražiausias kvietimas, kuriame visas Kristaus mums suteiktos malonės subjektas telpa į tos tautos, kuri gyvenime vykstančių dalykų aki-vaizdoje aistringai dalins didį dalyką, kurio didingumo negalima su niekuo palyginti, faktą.

Aš tikiuosi, kad Viešpats man suteiks po to malonės dalyvauti visuose jūsų susitikimuose ir išgirsti juose vėl kalbant apie dalykų prasmę, kurią girdėjome minint šiandien. Kadangi, patikėkit manim – suprantu, kad nesugebu aiškiai pasakyti, kadangi turėčiau sugebėti nedelsdamas padaryti tai, ką tėvas Carrón dabar taip gerai atliko – mes norime būti ištikimi Kristui. Ištikimybė Kristui yra ištikimybė faktui, kad gyvenimo prasmė egzistuoja, yra atskleista, yra svarbi ir yra atskleista kiekvienam iš mūsų, ir čia yra įspūdinga tai, kad gyvenimo aplinkybės vis tiek yra teigiamos.

Aš turiu galimybę “apskaičiuoti” taip pat ir indėlį, kurį mano patirtis galės įnešti į likimą, kuriam esame sukurti, kuriam buvome pašaukti: tai nėra ypatingas aktas, nėra ypatinga pergalė, bet tai yra tikroji pergalė, kuri yra mūsų gyvenimo pozityvumo teigimas. Todėl, kad Kristaus pergalė jo mirtyje kyla iš šio dalyko: iš jo supratimo apie gyvenimą, kuris nėra dominuojamas blogio, nėra dominuojamas kalbos sunkumo, nėra apibūdinamas žodyno naujovės, bet yra apsprendžiamas neklystamai – taip, neklystamai – nes yra neklystamas šis būdas, šis mūsų laikmečio pozityvumas, šis mūsų egzistencijos pozityvumas.

Tai, kad ir pagonis yra pašauktas liudyti tiesą, Kristaus pergalę jo gyvenime, be abejonės, yra dalykas, kurį mums reikės prisiminti. Turime jį priminti vieni kitiems kiekvieną dieną, kiekvieną dieną turime priminti vienas kitam gėrio pergalę, pergalių pergalę, Kristaus prisikėlimo pergalę; Kristaus pergalę, kuri palenks mūsų širdį būti tarpininke to pažinimo, kurį mūsų tautos draugai, mūsų bendruomenės draugai, mūsų bendrystės draugai turės teisę ir pareigą mums perduoti, gyvenimo pozityvumą paversdami to, ko mes visada troškome, išgelbėjimu.

Problema yra ne pergalė kaip kažkoks dalykas, iškilęs virš mirties, bet mirties prasmė gyvenimo įkarštyje.

Prašau jūsų pakviesti mane, suteikti man, kai tik galėsite, progą gėrėtis jūsų ištikimybe, jūsų apsisprendimo ištikimybe, ištikimybe jūsų draugijoje, ištikimybe mūsų draugijoje, nes tai yra draugija, kuri gelbsti pasaulį.

* Comunione e Liberazione Brolijos dvasinės rekolekcijos, 2004 m. balandžio 23-25 d., Rimini.

Baigiamasis pasisakymas

Leiskite pasisveikinti su jumis dar kartą. Kuo daugiau apie tai mąstau, tuo daugiau man norisi dėkoti Viešpačiui ir kiekvienam iš jūsų už tai, kad šių metų Rekolekcijų tema yra pati gražiausia ir plačiausia, kokią tik galima įsivaizduoti. Juk Kristaus pergalė yra pergalė prieš mirtį. O pergalė prieš mirtį yra pergalė prieš gyvenimą. Viskas yra pozityvumas, viskas yra toks visa užvaldantis gėris, kad, kai Viešpats mus pašauks ir nurodys terminą, jis atskleis didįjį patrauklumą, kuriam šis pasaulis buvo sukurtas.

Dėl to esama drąsos, kurią kiekvienas iš mūsų privalo rodyti gyvenimo pozityvumo vardan, nes bet koks prieštaravimas arba bet koks skausmas turi šio gyvenimo "tėkmėje" teigiamą atsakymą.

O kalbant apie konkretų pavyzdį, tikiuosi, kad galime sėkmingai susitarti su Viešpačiu, kad jis mus apšviestų visame tame, ką mums teks daryti, atsidūrus "naujose" aplinkybėse, kad matytume, jog visas žmogaus gyvenimas yra teigiamas, kad yra visiškai teigiamas jo galutinis tikslas.

Juk gyvenimas yra gražus: gyvenimas yra gražus, tai yra Dievo duotas pažadas per Kristaus pergalę. Todėl kiekviena diena, kai mes atsikelsime iš lovos – kad ir kokia būtų mūsų betarpiškai suvokiama, pagrindžiama situacija, net ir pati skausmingiausia, neįsivaizduojama – yra gėris, kuris ruošiasi gimti mūsų žmogiško akiračio pakraštyje.

Ir turėsime pasistengti tai perteikti ir istoriniame kontekste. Turime elgtis taip, kad būtų saugoma pati mūsų gyvenimo istorija, kaip ir visų pasaulio tautų gyvenimo istorija, nuo pradinio taško iki tolimiausio pakraščio – kaip sakėme anksčiau – iki tolimiausio mūsų tikrovės, tos tikrovės, kuri yra žmogaus gyvenimas, pakraščio. Juk ji reikalauja naujo dėmesio, dėmesio, kuris savyje turėtų didįjį prizą – didįjį prizą! – kuris savyje jau turėtų didįjį prizą, esantį bet kokio dalyko pabaigoje ir skirtą kiekvienam žmogui. Tai, kame vienas kitam turime padėti, tai, kame turime vienas kitą paremti, tai, kame turime būti broliai, yra šis galutinis pozityvumas bet kokio skausmo akivaizdoje: tai nusiramimas, kuriame mūsų prisišliejimas atranda ramybę.

O "tyrinėti" žmonijos istoriją, siekiant tai įrodyti, bus naujas būdas padėkoti tam, kas mus verčia trykšti džiaugsmu Dievo gerumo, Jo gerumo akivaizdoje.

Linkiu visiems, kad kiekvienas savajame gyvenimo kelyje rastų neatidėliotiną gėrį, kuris yra prisikėlęs Kristus, rastų pagalbą to, kas pažadina žmonėse pozityvumą, tolesnį gyvenimą paverčiantį racionaliu.

Tebūna pašlovintas Viešpats, nugalėjęs mirtį ir mus! Viso gero visiems!

ŠALTINIAI

Šioje knygoje surinkti tekstai buvo parengti ir peržiūrėti šiam leidimui, naudojantis garso bei vaizdo įrašais, saugomais Comunione e Liberazione Brolijos archyve.

Ankstesnės dalinės publikacijos:

1997

“Įžanga ir pirma dalis”, in L. Giussani, *Luomo e il suo destino. In cammino*, Marietti 1820, Genova 1999, pp. 7-60.

TU ARBA APIE DRAUGYSTĘ. *Užrašai iš Luigi Giussani ir Stefano Alberto meditacijų*, Rimini, 1997 m. gegužės 16-18 d.; priedas prie “Tracce-Litterae communionis”, nr. 6, 1997 m. birželis, pp. 43-46.

1998

“Trečia dalis”, in L. Giussani, *Luomo e il suo destino. In cammino*, op. cit., pp. 103-154.

PASIKEITIMO STEBUKLAS. *Užrašai iš Luigi Giussani meditacijų*, Rimini, 1998 m. balandžio 24-26 d.; priedas prie “Tracce-Litterae communionis”, nr. 7, 1998 m. liepa-rugpjūtis, pp. 49-56.

1999

VISA IR VISUOSE – KRISTUS. *Užrašai iš Luigi Giussani meditacijų*, Rimini, 1999 m. balandžio 23-25 d.; priedas prie “Tracce-Litterae communionis”, nr. 7, 1999 m. liepa-rugpjūtis, pp. 12-40, 47-54.

2000-2004

2000

“Baigiamoji kun. Giussani kalba”, in *Kas yra žmogus ir kaip jis tą žino*, Rimini, 2000 m. gegužės 19-21 d.; Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano, giugno 2000, pp. 47-49.

2001

“Baigiamoji kun. Giussani kalba”, in S. Alberto-J. Carrón, *Abraomas: aš gimimas*, Rimini, 2001 m. gegužės 18-20 d.; priedas prie “Tracce-Litterae communionis”, nr. 6, 2001 m. birželis, pp. 48-49.

2002

“Baigiamoji kun. Giussani kalba”, in S. Alberto-J. Carrón, *Nors gyvenu kūne, gyvenu Dievo Sūnaus tikėjime*, Rimini, 2002 m. gegužės 3-5 d.; Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano, giugno 2002, pp. 47-48.

2004

“Kun. Giussani pasisakymai”, in S. Alberto-J. Carrón, *Žmogaus likimas*, Rimini, 2004 m. balandžio 23-25 d.; Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano, maggio 2004, pp. 30-31, 48-49.

TURINYS

<i>Julián Carrón</i> pratarmė	
“KRISTUS, MANO GYVENIMO GYVENIMAS”	3
Tu arba apie draugystę (1997)	14
Įžanga	16
“DIEVAS VISKAS VISAME KAME”	17
1. Nauja pradžia: ontologija	17
2. Dvi pagundos: nihilizmas ir panteizmas.....	17
3. Aš egzistavimas.....	19
4. Prašyti būti	21
5. Svetimumo pasirinkimas	21
“VISA IR VISUOSE – KRISTUS”	23
1. Žmogaus prigimtis ir likimas	23
2. Imituoti Kristų.....	23
3. Dievas yra Tėvas	25
4. Jėzaus elgesys su Tėvu.....	25
5. Iš draugystės kyla moralumas.....	27
6. Šviesa, jėga ir pagalba žmogui	28
7. Pasaulio istorijoje: ekumenizmas ir taika.....	30
Asamblėja	34
KRISTUS, GYVENIMO GYVENIMAS	37
1. “Darė ir mokė”	37
2. Esantis įvykis	38
Pasikeitimo stebuklas (1998)	41
DIEVAS IR EGZISTENCIJA	43
1. Pažinimo problema.....	43
2. Patirtis ir protas	44
3. Trys pavojingi susiaurinimai	45
4. Religiškumo ydingumas	49
5. Tradicija ir charizma.....	50
TIKĖJIMAS DIEVU YRA TIKĖJIMAS KRISTUMI.....	52
1. Nauja mąstysena.....	52
2. Ištuštintas tikėjimas: racionalaus modernizmo penki “be”	54
3. Naujas moralumas.....	58
Asamblėja	62
“TIK NUOSTABA PAŽĮSTA”	67
Visa ir visuose – Kristus (1999)	69
LEMIAMAS ŽODIS EGZISTENCIJAI.....	71
1. Priklausymo poreikis ir akivaizdybė	71
2. Priklausymo neigimas ir jo pasekmės	73
3. Priklausymo istoriškumas.....	76
JEI ŽMOGUS YRA KRISTUJE, JIS YRA NAUJAS KŪRINYS.....	82
1. Skirtingo žmogiškumo įvykis	82
2. Priklausymo tikslas	85
Asamblėja ir apibendrinimas	90

Pasisakymai, pasisveikinimai (2000-2004)	95
KUN. GIUSSANI BAIGIAMOJI KALBA PER 2000 M. DVASINES REKOLEKCIJAS “KAS YRA ŽMOGUS IR KAIP JIS TĄ ŽINO?”	97
KUN. GIUSSANI BAIGIAMOJI KALBA PER 2001 M. DVASINES REKOLEKCIJAS “ABRAOMAS: AŠ GIMIMAS”	99
KUN. GIUSSANI BAIGIAMOJI KALBA PER 2002 M. DVASINES REKOLEKCIJAS “NORS GYVENU KŪNE, GYVENU DIEVO SŪNAUS TIKĖJIME”	101
KUN. GIUSSANI PASISAKYMAI PER 2004 M. DVASINES REKOLEKCIJAS “ŽMOGAUS LIKIMAS”	103
ŠALTINIAI	105